

11—14 december

Debatter m. m.

Fredagen den 11 december		Sid.
Anslag till statens hantverks- och industrilånefond	3	
Avveckling av Marvikenprojektet	5	
Gymnasieskolan	50	
Studievägarna i gymnasieskolan	62	
Meddelande ang. enkel fråga av herr Annerås (fp) ang. dispens för öppethållande inom detaljhandeln på söndagar	69	

Måndagen den 14 december

Svar på interpellationer:

av herr Hübinette (m) ang. vården av kulturhistoriska byggnader	70
av herr Kaijser (m) ang. arbetsmarknadsutbildningen	72
av herr Olsson, Johan, (cp) ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde	76
av herr Hansson (s) ang. försäljningen av bussar från Sverige till Nigeria	82

Samtliga avgjorda ärenden

Fredagen den 11 december	Sid.
Statsutskottets utlåtande nr 209, ang. utgifter på tilläggsstat I: justitiedepartementet	3
— nr 210, ang. utgifter på tilläggsstat I: utrikesdepartementet	3
— nr 211, ang. utgifter på tilläggsstat I: försvarsdepartementet ..	3
— nr 212, ang. utgifter på tilläggsstat I: socialdepartementet	3
— nr 213, ang. utgifter på tilläggsstat I: kommunikationsdepartementet	3
— nr 214, ang. utgifter på tilläggsstat I: finansdepartementet	3
— nr 215, ang. utgifter på tilläggsstat I: utbildningsdepartementet	3
— nr 216, ang. utgifter på tilläggsstat I: handelsdepartementet ..	3
— nr 217, ang. utgifter på tilläggsstat I: inrikesdepartementet ..	3
— nr 218, ang. utgifter på tilläggsstat I: civildepartementet	5
— nr 219, ang. utgifter på tilläggsstat I: industridepartementet ..	5
— nr 220, ang. avveckling av Marvikenprojektet, m. m.	5
Andra lagutskottets utlåtande nr 95, ang. gymnasieskolan	50
Statsutskottets utlåtande nr 222, ang. gymnasieskolan	62

Fredagen den 11 december

Kammaren sammanträdde kl. 10.00; och dess förhandlingar leddes till en början av herr andre vice talmannen.

Justerades protokollet för den 3 innevarande månad.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde,

varvid utlåtandena nr 210—215 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. anslag till statens hantverks- och industrilånefond

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 165, bilaga 10, enligt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 30 oktober 1970, föreslagit riksdagen att till Statens hantverks- och industrilånefond på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 anvisa ett investeringsanslag av 20 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 1380, av herr *Olsson, Johan, m. fl.*, och II: 1603, av herr *Boo m. fl.*, hade yrkats, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 165, bil. 10, Inrikesdepartementet, skulle till Statens hantverks- och industrilånefond på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 anvisa ett investeringsanslag av 45 000 000 kronor.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1380 och II: 1603 till Sta-

Ang. anslag till statens hantverks- och industrilånefond

tens hantverks- och industrilånefond på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 anvisa ett investeringsanslag av 20 000 000 kronor.

Vid utlåtandet fanns fogat ett särskilt yttrande av herrar *Bohman* (m), *Axel Andersson* (fp), *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Kaijser* (m), *Thorsten Larsson* (cp), *Wikström* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Nordstrandh* (m) och *Mattsson* (cp), fröken *Ljungberg* (m) samt herrar *Källstad* (fp), *Andersson* i Knäred (cp) och *Mundebo* (fp).

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! I proposition 165 har redovisats att utlåningsbehovet genom företagarföreningarna — alltså av de pengar som står till förfogande via statens hantverks- och industrilånefond — ökat mycket kraftigt under de senaste åren. För budgetåret 1969/70 har föreningarna lånat ut 88 miljoner kronor, vilket är 8 miljoner mera än vad som för året funnits tillgängligt i statens hantverks- och industrilånefond. Denna merutlåning kommer alltså att belasta innevarande budgetår. Dessutom har det beräknade inflödet av återbetalningar minskat till 54 miljoner kronor, varför man haft endast ungefär 55 miljoner kronor att låna ut under innevarande budgetår.

Behovet har emellertid varit mycket större. Kungl. Maj:t har därför föreslagit att på tilläggsstat anvisa ytterligare 20 miljoner kronor till statens hantverks- och industrilånefond, vilket vi från företagarhåll givetvis är mycket tacksamma för. Emellertid står till förfogande för utlåning trots detta tillskott inte mer än 75 miljoner kronor. Enligt vad som har redovisats från företagarföreningarna finns här ett betydligt större lånebehov för närvarande. Det är ett ackumulerat lånebehov som uppstått bl. a. på grund av de långvariga kreditrestriktionerna. Dessutom har — beroende på svårigheten att placera statliga kreditgarantilån i bank — skett

en förskjutning från statlig garantilånegivning till lån på annat håll. Denna brist har man försökt kompensera bl. a. genom att söka lån via företagarföreningarna.

Det är allmänt känt att investeringsbehovet i produktionsapparaten nu är större än någonsin. Utredningar har visat att detta investeringsbehov relativt sett är betydligt större hos mindre och medelstora företag än hos större företag. Det är därför mycket angeläget att man genom de olika låneformer som står till buds försöker förbättra situationen för denna grupp av företag. Det är också känt att självfinansieringsgraden hos dessa företag är mycket låg. Därför uppstår ett akut behov av ökade lånemedel i den mån inflationen medför att omsättningen i pengar räknat blir större eller andra åtgärder sätts in för att öka produktionen.

Vi har därför i en motion begärt att statens hantverks- och industrilånefond skall få ett tillskott med ytterligare 25 miljoner kronor utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit. Utskottet har dock inte velat gå på vår linje. Det finns inte heller någon reservation i ärendet men däremot ett särskilt yttrande från centern, folkpartiet och moderata samlingspartiet.

I det särskilda yttrandet framhålles: Vi har förutsatt att Kungl. Maj:t när ytterligare klarhet vunnits om storleken av de totala lånebehoven under innevarande budgetår genom förslag om anslag på tilläggsstat II skapar erforderligt låneutrymme.

Jag har i detta läge inget särskilt yrkande, utan vill endast uttala den förhoppningen att vad som framförs i det särskilda yttrandet kommer att prövas av Kungl. Maj:t.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser civildepartementets verksamhetsområde; och

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde,

varvid utlåtandet nr 219 företogs punktvis till avgörande.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m., jämte motioner.

I *propositionen nr 1*, bilaga 15, hade Kungl. Maj:t, enligt utdrag av statsrådsprotokoll över industriärenden för den 2 januari 1970, föreslagit riksdagen att till Lån till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av en atomkraftstation i Marviken för budgetåret 1970/71 på kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 2 600 000 kronor.

Vidare hade Kungl. Maj:t i *propositionen nr 1*, bilaga 19, föreslagit riksdagen att under förutsättning att nämnda investeringsanslag beviljades för budgetåret 1970/71 på driftbudgeten såsom förslagsanslag anvisa ett motsvarande avskrivningsanslag.

Efter förslag av statsutskottet i dess memorial nr 138 hade riksdagen beslutat dels att inom ramen för en blivande tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1970/71 pröva Kungl. Maj:ts angivna förslag om anvisande av ett investeringsanslag av 2 600 000 kronor till Lån

Ang. avveckling av Marvikenprojektet till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av en atomkraftstation i Marviken och ett däremot svarande avskrivningsanslag, dels att till innevarande höstsession uppskjuta behandlingen av nämnda förslag.

Därefter hade Kungl. Maj:t i *propositionen nr 194* anmält, att det nämnda investeringsanslaget icke behövde anvisas samt under åberopande av utdrag av statsrådsprotokoll över industriärenden för den 6 november 1970 föreslagit riksdagen att godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats i fråga om 1. avveckling av tungvattenreaktorprojektet Marviken, 2. dispositionen av investeringsanslaget Kraftstationer m. m., 3. eftergift av viss statens fordran hos Aktiebolaget Atomenergi.

I *propositionen nr 194* hade föreslagits, att tungvattenreaktorprojektet Marviken skulle avvecklas. Efter provdriften hade framkommit att tekniska problem och därav föranledda behov av ändringsarbeten skulle kräva ytterligare betydande insatser.

Vidare föresloges, att Marvikens kraftstation skulle byggas om till en oljeeldad kondenskraftanläggning. Anläggningen, som skulle få en effekt av ca 200 MWe, avsågs ingå i statens vattenfallsverks produktionsapparat och väntas kunna bli färdig hösten 1973. Anslagskostnaden beräknades till 49 miljoner kronor. Genom att delar av den nuvarande anläggningen — bland annat turbingeneratoren — kunde utnyttjas vore projektet enligt statsrådsprotokollet fördelaktigt från ekonomisk synpunkt. Parallellt med ombyggnaden avsåg AB Atomenergi att bedriva viss kärnteknisk provnings- och experimentverksamhet i den befintliga reaktorn.

Slutligen hade föreslagits, att de lån om sammanlagt 195 miljoner kronor, som utbetalats till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av Marvikens kraftstation från Fonden för låneunderstöd, helt skulle avskrivas och att utfär-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

dade skuldförbindelser skulle återlämnas till bolaget.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat

dels motionen I: 1311, av herr *Lindblad*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta omdisponera anläggningarna i Marviken, med eller utan oljeledning, till nationalmonument samt anhålla hos Kungl. Maj:t om utformning av nödiga inskriptioner,

dels de likalydande motionerna I: 1373, av herr *Bohman m. fl.*, och II: 1598, av fru *Kristensson m. fl.*, vari anhållits, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att en parlamentarisk undersökningskommission måtte tillsättas för att granska atomprogrammet och dess utförande och att framlägga förslag i överensstämmelse med motionerna till förekommande av liknande händelser i framtiden.

dels ock de likalydande motionerna I: 1374, av herr *Dahlén m. fl.*, och II: 1597, av herr *Gustafson* i Göteborg *m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att en parlamentariskt sammansatt grupp under ledning av en opartisk ordförande måtte tillsättas med uppgift att göra en översikt över och granskning av den svenska atomenergipolitiken med tyngdpunkten lagd på åren 1964—1970 samt att mot bakgrund av denna granskning framlägga förslag till åtgärder för att trygga riksdagens möjligheter att erhålla tillräcklig information som grund för ett ställningstagande till tekniskt komplicerade frågor.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt,

1. att riksdagen måtte besluta om avveckling av tungvattenprojektet Marviken i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förordats,

2. att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 1 om

anvisande av ett investeringsanslag av 2 600 000 kronor till Lån till Aktiebolaget Atomenergi för uppförande av en atomkraftstation i Marviken och ett däremot svarande avskrivningsanslag,

3. att riksdagen måtte godkänna vad i statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förordats beträffande dispositionen av investeringsanslaget Kraftstationer m. m.,

4. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över industriärenden för den 6 november 1970 förordats besluta om eftergift av viss statens fordran hos Aktiebolaget Atomenergi,

5. att riksdagen måtte avslå motionen I: 1311,

6. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1373 och II: 1598 samt I: 1374 och II: 1597.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar *Bohman* (m), *Axel Andersson* (fp), *Nyman* (fp), *Ottosson* (m), *Wikström* (fp), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Nordstrandh* (m), *Lothigius* (m) och *Eriksson* i Arvika (fp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss angiven del bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen som sin mening måtte giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført i anledning av motionerna I: 1373 och II: 1598 samt I: 1374 och II: 1597;

2. av herrar *Ivar Johansson* (cp), *Olle Eriksson* (cp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Mattsson* (cp) och *Andersson* i Knäred (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 6 hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1373 och II: 1598 samt I: 1374 och II: 1597 som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad reservanterna anført om tillkallandet av en parlamentarisk arbetsgrupp med uppgift att framlägga förslag i syfte att till-

försäkra riksdagen och de politiska partierna bästa möjliga informations- och beslutsunderlag i tekniskt eller på annat sätt komplicerade frågor.

Herr OTTOSSON (m):

Herr talman! När vi nu har att behandla statsutskottets utlåtande nr 220 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet berör vi därmed frågan om en av de största ekonomiska satsningar på ett utvecklingsprojekt som staten svarat för efter andra världskrigets slut.

Redan i mitten av 1940-talet började man diskutera atomenergin och var överens om att denna energikälla i framtiden skulle behövas som komplement bl. a. till de mer traditionella kraftkällor som hade att svara för vår energiförsörjning.

Det var väl också naturligt att Sverige, som räknas som ett tekniskt högtstående land, tidigt insåg att atomenergin skulle få stor betydelse för vårt lands utveckling. Alltför tidigt, kanske många säger i dag, när vi står färdiga att avveckla detta monument över svensk atomforskning, som utskottet med anledning av ett motionsförslag inte velat ytterligare fördyra genom att göra det till ett nationalmonument.

Jag avser inte här att "gråta över spilld mjölk". Jag är på det klara med att man när det gäller teknisk utveckling av avancerad karaktär ibland får betala lärpengar, det gäller för såväl AB Sverige som det stora eller lilla industriföretaget. Men lärpengarna är ju också till för att man för framtiden skall försöka undvika nya felinvesteringar.

I motionsparet I: 1373 och II: 1598 har vi därför från vårt parti begärt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att en parlamentarisk undersökningskommission tillsättes för att granska atomprogrammet och dess utförande och att framlägga förslag i överensstämmelse med motionen till

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
förekommande av liknande händelser i framtiden.

Herr talman! Denna hemställan framgår av reservation nr 1, där vi tillsammans med folkpartiet vill ge Kungl. Maj:t till känna vad som anförts i motionerna. Jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

Detta mitt yrkande vill jag motivera med några få ord.

Det senaste decenniet har inneburit en snabb frammarsch för atomkraften, som på många håll ute i världen framgångsrikt har hävdat sig i konkurrensen med andra energikällor. Utvecklingen i Förenta staterna har gått särskilt fort. Och detta har sitt speciella intresse med hänsyn till vårt val av reaktortyp.

Jag behöver inte erinra om att debatten om reaktortyp länge varit het i Sverige — lättvatten eller tungvatten som moderator. I dag kan vi alla se resultatet av det val som gjorts här. Den mångomtalade och så mycket diskuterade svenska linjen i reaktropolitiken har gått ut på att bygga tungvattenreaktorer med en sådan utformning att de var så lika lättvattenreaktorerna som möjligt. Att Marviken nu misslyckats betyder ju inte att alla de nedlagda pengarna fördenskull är helt bortkastade. Många av erfarenheterna man gjort har ju varit till nytta vid projekteringen av lättvattenreaktorerna i t. ex. Oskarshamn och Ringhals, något som jag övertygats om vid femte avdelningens besök i Marviken och Studsvik. Men detta kan dock inte undanskymma det förhållandet att tungvattenreaktorn för dagen främst är av teoretiskt intresse i den meningen att den köpare som vill ha en fungerande reaktor som producerar energi till lägsta möjliga pris och som samtidigt utsträcker sin planeringshorisont framåt i tiden, anses göra bäst i att välja en lättvattenlösning.

Statsutskottet har enhälligt ställt sig bakom Kungl. Maj:ts förslag att tungvattenreaktorprojektet Marviken skall avvecklas. Riksdagen har med Kungl.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

Maj:t ett gemensamt ansvar för detta utgiftsbeslut, som i pengar redovisats till cirka 500 miljoner kronor men som i verkligheten — om man räknar alla kostnader — rör sig om 700 å 800 miljoner kronor.

Hur skall vi kunna undvika felaktiga satsningar i framtiden, och vad är grunden till det felaktiga beslutet? Med anledning av den sista frågan måste jag erinra kammaren om att Marvikenprojektets fullföljande tidigare vid olika tillfällen här i kammaren tagits upp från vårt håll. Men för få har velat lyssna. Jag vill inte lasta någon speciell för detta, det är alltid lätt att vara efterklok.

Och som industriministern framhåller om det svenska atomenergiprogrammet i förordet till vitboken, fanns det i slutet av 1950-talet med hänsyn till de speciella förutsättningar som då rådde knappast något alternativ. Men jag vill också direkt citera vitbokens förord: "Vad som däremot kan diskuteras är om programmet tidigare än som faktiskt skedde hade kunnat anpassas till den tekniska och kommersiella utvecklingen, framför allt lättvattensteknikens genombrott. Om man formulerar problemet på detta sätt är det framför allt Marvikenprojektet som kommer i blickfältet."

Av förordet till vitboken framgår att industriministerns syfte med den är att belysa motiven och riktlinjerna för statsmakternas olika ställningstaganden till atomenergiprogrammet. Vi ser vitboken som något positivt i denna affär. Men, herr statsrådet Wickman, vi måste väl vara överens om att vitboken trots sina förtjänster dock inte är det fullständiga dokument man önskar tillgång till för att nå fram till ett uttömmande och objektivt svar på frågan om brister i information och beslutsunderlag i Marvikenärendet. Vi anser detta svar så väsentligt att vi måste yrka på att vitboken kompletteras. Varför är då detta svar så väsentligt för oss?

Jo, det är ju först sedan vi fått svaret

som det blir möjligt för oss att komma åt dagens problem, nämligen problemet hur felsatsningar skall kunna begränsas till omfattning och kostnad. Att man, som jag tidigare sagt, inom den statliga sektorn liksom inom den enskilda näringslivet gör och måste göra felsatsningar är ju klart, och det är inget fel i det, det är en förutsättning för utveckling. Men man måste spela med öppna kort om det skall vara möjligt att i tid bedöma när ett projekt är moget att avvecklas. Jag tänker inte så mycket på att otrevlige avgöranden av regeringen som regel kommer strax efter ett val, utan mer på att vi inte kan känna oss övertygade om att olika experters information och uppfattningar på ett riktigt och ändamålsenligt sätt kunnat eller fått nå fram till Kungl. Maj:t och riksdagen.

Syftet med den studie som vi som stöder reservation 1 vill ha gjord av en parlamentariskt sammansatt grupp är inte — och det vill jag särskilt betona — att få fram någon syndabock för den felaktiga satsningen i Marviken. Det väsentliga enligt vår mening är att få fram en helt objektiv kartläggning av hur beslutsfattandet skedde vid olika tidpunkter och i olika instanser. Vilket material fanns tillgängligt? Kom den kritik mot projektet som framfördes redan på ett tidigt stadium och den tveksamhet som fanns under olika skeden av projektets utveckling fram ordentligt?

Hade riksdagen möjligheter att fatta sina beslut på grundval av information som gav så att säga sannast möjliga bild av hur de som är bäst ägnade att göra de vetenskapligt-tekniska bedömningarna såg på Marvikenprojektet?

Jag inser givetvis att vi riksdagsmän när det gäller så tekniskt komplicerade ting som tungvattenreaktorer är helt och hållet lekmän. Också i fortsättningen kommer riksdagen att få fatta beslut i komplicerade tekniska frågor med stor ekonomisk räckvidd. Jag anser, och det vågar jag tro att samtliga ledamöter i

kammaren också gör, att det är ett självklart krav att de beslut vi politiker ändå måste fatta i sådana frågor grundas på en så rättvisande bild som möjligt av de uppfattningar de personer har, som kan klara den vetenskapligt tekniska sidan.

Finns det — som man nu kunnat konstatera och som för övrigt framgår av vitboken — kritik mot ett projekt måste man se till att t. ex. planeringstekniken inom berörda myndigheter är så ordnad och att informationsvägarna fungerar på ett sådant sätt att kritiken når fram.

Vi reservanter anser att det är av allra största betydelse att de misstag som kan ha gjorts under Marvikenprojektets olika faser när det gäller underlag och former för själva beslutsfattandet blir så fullständigt belysta som möjligt.

Det kan inte råda någon tvekan om att alla möjligheter måste tillvaratagas att dra lärdom av Marvikenprojektet för att i största möjliga mån söka undvika felsatsningar i framtiden av den ekonomiska storleksordning det här är fråga om.

Vi tror också att erfarenheterna från handläggningen av och beslutsfattandet i atomenergiprogrammet och Marvikenärendet i synnerhet skall kunna utnyttjas i syfte att komma fram till för riksdagen mera ändamålsenliga beslutsunderlag.

Herr talman! Stasrådet Wickman avslutar vitbokens förord med bl. a. följande: "Denna skrift består av dels en kort historisk översikt av atomenergiprogrammet under åren 1947—1970, dels ett antal dokument. I enlighet med skriftens syfte att belysa motiv och riktlinjer för statsmakternas olika ställningstaganden till atomenergiprogrammet har endast sådana dokument tagits med som utgjort underlag för dessa ställningstaganden." Och vidare: "Härav följer att skriftens perspektiv är begränsat och att viktiga sidor av det svenska atomenergiprogrammet — bl. a.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet i tekniskt hänseende — blir ofullständigt belysta."

Jag instämmer helt i de synpunkter som statsrådet här har gjort sig till tolk för. Utan att jag på något sätt vill förringa vitbokens värde, som jag tidigare förklarat är ett värdefullt tillskott i syfte att belysa motiven och riktlinjerna för statsmakternas olika ställningstaganden till atomenergiprogrammet, tycker jag nog att de upplästa citaten är kanske den starkaste motiveringen för den av reservanterna begärda fullständiga utredningen.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservation nr 1.

Herr NYMAN (fp):

Herr talman! Marvikenreaktorn har en viss likhet med regalskeppet Wasa — storstilat och obalanserat. Ingendera fick fullfölja sin egentliga funktion. Men det finns en väsentlig olikhet, herr talman. Wasaskeppet kapsejsade men Marviken skall fortsätta och fylla en viktig uppgift i kraftproduktionen som ångkraftverk. Det är ju en viss tröst i olyckan.

Vi har, försäkrar jag, inom avdelningen behandlat den här frågan seriöst.

Den föreslagna avvecklingen av Marviken kan sägas markera en slutpunkt för den s. k. svenska linjen på atomenergiområdet, som har kostat drygt 2 000 miljoner kronor. Därav har Marviken dragit ungefär 500 miljoner. Denna satsning har visserligen gjort det möjligt att bedriva avancerad atomforskning i vårt land, vilket bidragit till att svensk industri i dag kan delta i den internationella konkurrensen vid utbyggnad av kommersiella atomkraftverk. För min del är jag glad över det, eftersom det företag som har största chansen är ASEA i Västerås. Men priset har varit högt. Frågan är om inte ett ännu bättre resultat hade kunnat erhållas till lägre kostnad, om den svenska tungvattenlinjen frånträtts då

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

kritiken sattes in i början av 1960-talet — en fråga som också industriministern ställt sig i vitboken.

En radikal omläggning av denna politik — en teknisk retur i likhet med vad ASEA gjorde vid samma tid — var naturligtvis möjlig och var allvarligt diskuterad åren 1964 och 1965, då avgörandet om Marvikens föll och då, enligt vad departementschefen själv framhållit, förutsättningarna för tungvattenlinjen ändrats genom tillgången på anrikt uran från USA. Man kan dock förstå att viss tvekan kan ha rätt beträffande en så långtgående förändring. En del av våra främsta experter intog dock redan tidigt en kritisk inställning till Marvikenprojektet. Det gällde i synnerhet den s. k. Ågestagruppern inom Atombolaget, som i skrivelse till bolagsstyrelsen den 21 maj 1964 framhöll sina farhågor för att projektet var omöjligt att förverkliga av vissa säkerhetsskäl.

Planerna för Marviken fullföljdes alltså trots vetskapen om vissa risker beträffande tekniska problem. Nu efteråt kan man konstatera — det gör industriministern i sin vitbok — att de tekniska svårigheterna synbarligen underskattades, speciellt beträffande kravet på överhettning. Uppläggningsarbetet borde därför ha skett försiktigare i väl avgränsade etapper för att ge erfarenheter när vissa faktorer visade sig osäkra att bedöma. Först när stationen var färdig konstaterades att stabiliseringsproblemen var alltför svåra att bemästra och innebar fara för säkerheten.

Ågestagrupperns tvivel på projektet hade alltså fog för sig. Tekniken höll inte. Det är inte ovanligt, herr talman. Vi har säkerligen många Marviken inom svensk teknik, men detta är ett av de största och mest ödesdigra fall som har inträffat i vårt land. Därför har det blivit så uppmärksammat och därför ställes frågan om det var nödvändigt och var ansvaret ligger.

I industridepartementets vitbok har belysts motiv och riktlinjer för statsmakternas ställningstaganden till atom-

energiprogrammet. Vitboken är värdefull för bedömning av den förda politiken och ger industridepartementets perspektiv i ljuset av olika källmaterial på ställningstaganden under olika skeden av atompolitiken. Även om vitboken ger intryck av objektivitet och grundlighet i redovisningen av olika ställningstaganden i den komplicerade frågan, så är perspektivet — som herr Ottosson har framhållit — ändå begränsat. Urvalet och utvärderingen av de kontroversiella frågorna har endast redovisats från ett håll — industridepartementet. Detta innebär naturligtvis inte att redovisningen behöver vara felaktig, men det kan också finnas andra synpunkter. Beträffande denna fråga ber jag att få återkomma.

Vi anser inom utskottet att de motiveringar som ges i proposition 194, vad som redovisats i vitboken och vad som i övrigt framkommit vid besök i Marviken talar för en avveckling av Marvikenprojektet och dess omställning från tungvattenreaktor till ångkraftverk. Jag har därför ingen anledning att närmare gå in på den frågan utan yrkar på den punkten bifall till utskottets förslag.

Så långt är alltså utskottsledamöterna eniga.

Industriministern ställer i sin inledning till vitboken frågan vilka lärdomar Marvikenprojektet kan ge beträffande uppläggnings- och organisationen av ett stort utvecklingsprogram. Han pekar därvid på betydelsen av att målsättningen för programmet är klar och att det omprövas när vissa mål delvis blir inaktuella. Så var fallet för vår svenska atompolitik när självförsörjningen med uran inte längre var lika viktig, eftersom vi kunde få anrikt uran från USA. När målet den gången inte uttryckligen omprövades, blev det alljämt normgivande med känt resultat — säger industriministern. Omläggningen till lättvattentekniken fördröjdes på så sätt.

Vissa brister i fråga om organisation

och former för beslutsfattandet påtalas liksom även vissa svagheter i organisationen på myndighetssidan, vilka senare avhjälpes genom tillkomsten av industridepartementet m. m. Väsentligt är även påpekandet av de särskilda krav som atomenergifrågorna ställer på beslutsprocessen och svårigheten att få fram relevant information som underlag för beslutet.

I fortsättningen tar industriministern upp den kritik som har framkommit i olika skeden, och det är väl främst här herr statsråd, som motionärerna från folkpartiet och moderata samlingspartiet tycker att bedömningen har varit alltför ensidig och att vitboken erhållit karaktären av ett försvar för eller i någon mån ett ursäktande av den förda politiken.

Av denna anledning har reservanterna ifrågasatt behovet av att en studiegrupp med representanter för de fyra demokratiska partierna får i uppdrag att göra en kompletterande studie i syfte att få fram ett mera fullständigt och nyanserat underlag för en prövning av formerna för informationsgivning i t. ex. sådana komplicerade tekniska frågor med stor ekonomisk räckvidd som Marvikenprojektet. Det finns naturligtvis också många andra frågor bland dem vi rör oss med här i riksdagen som är komplicerade och svåra att få fram rätt information om.

Mot bakgrund av det inträffade anser vi det nödvändigt att det vidtas åtgärder så att riksdagen får en tillräcklig och objektiv information som underlättar för dess ledamöter att på ett mera självständigt sätt bedöma komplicerade frågor än vad som varit möjligt i fråga om atompolitiken. Bristfällig information till riksdagen bedöms därför som det allvarligaste i den här frågan, inte att Marvikenprojektet avvecklas av vissa tekniska skäl. Även statens företag skall ha rättighet att misslyckas. Misslyckanden sker inom all företagsamhet, som jag redan framhållit.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

Nu frågar sig kanske företrädarna för majoriteten i utskottet varför oppositionen inte opponerade sig nämnvärt före 1964, då de första motionerna avgavs. Jo, förklaringen ligger däri att frågan varit så komplicerad och informationen bl. a. av den anledningen varit bristfällig. Det har även experterna erkänt liksom i viss mån industriministern.

Utskottsmajoriteten är för sin del nöjd med vitboken och dess översikt av atomenergiprogrammet och den uppfattning som där kommer till uttryck beträffande motiv och riktlinjer som legat till grund för statsmakternas olika ställningstaganden och bemötanden av den kritik som förekommit. En ytterligare historisk granskning av programmet anses inte kunna ge något nytt utan är underförstått endast ett uttryck för oppositionens vilja att komma åt fe-lande parter.

Jag vill liksom herr Ottosson framhålla att som jag ser det är inte detta ett väsentligt mål. Det är klart att den som läser folkpartimotionerna kanske kan få det intrycket på grund av den kritik som har framförts där och som jag inte tycker har beaktats. Det väsentliga är dock vad vi kan lära av Marviken då det gäller att se till att kritik kommer fram och att information ges så fullständigt som möjligt.

Låt oss se Marviken som ett praktiskt fall ur vilket något konstruktivt kan komma. Värdet av en fullständig information som underlag för beslutsfattande och då det gäller att följa tekniskt komplicerade projekt erkänns också av utskottsmajoriteten. Där står förhoppningarna till Kungl. Maj:ts initiativ men representanter för partierna får inte vara med, och det är där vi skiljer oss åt. Kanske majoriteten tycker att detta är så komplicerat och svårt att partiernas representanter inte kan göra sig gällande eller att så mycket inte kan komma ut av deras medverkan. Men om det resonemanget vore riktigt, herr talman, skulle det ju för-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

hålla sig likadant när det gäller väldigt många andra frågor.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 1.

Under detta anförande hade herr talmannen infunnit sig och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Dagens debatt utgör avslutningen på en etapp av svensk atompolitik som markerar om inte ett helt misslyckande så ändå många svikna förhoppningar. När herr Nyman inledde sitt anförande med en jämförelse mellan Marvikenprojektet och regalskeppet Wasa, sade han att det fanns en stor skillnad; regalskeppet kapsejsade men Marviken består. Men, herr Nyman, regalskeppet Wasa återuppstod och blev ett minnesmärke som intresserar hela världen och som har gett en bild av en viss epok i vår historia. Om man i dag skulle göra en värdering av Marvikenprojektet jämfört med regalskeppet, kanske det senare skulle vinna övervägande majoritet, alltså värderas högst.

Riksdagen har under de gångna åren i denna fråga fått fatta beslut, som har varit av sådan storleksordning och räckvidd, framför allt i ekonomiskt hänseende men även industripolitiskt, att riksdagsmännens möjligheter att följa ärendet inte har stått i tillbörlig proportion till frågans vikt och betydelse. Riksdagsmännen har inte haft tillräckligt med fast mark under fötterna när det gällt att välja den ena eller den andra beslutsinriktningen. Vi är fortfarande lekmän, och jag kommer här att som i högsta grad lekman kommentera den här frågan och göra några randanmärkningar.

Debatten i dag visar att vi är eniga i huvudfrågan, nämligen att Marvikenprojektet skall läggas ned och att Marviken skall ersättas med ett oljeeldat kraftverk. Såvitt jag vet har inte heller experterna hittills kommit till annan

uppfattning. Vad vi nu närmast i reservationerna diskuterar är frågan hur dylika problem skall hanteras framöver.

För den svenska allmänheten framstår otvivelaktigt Marvikenprojektet som ett jättefiasko — det kan vi inte komma ifrån. Det kommer att bli mycket svårt för oss riksdagsmän att försvara vårt handlande under 1960-talet. Därför är vi givetvis tacksamma för den vitbok som statsrådet Wickman nu har presenterat och som kommer att ge belysning av bakgrunden och motiven för de beslut som har fattats. Men jag tror att vi kommer att få mycket svårt att övertyga allmänheten om att detta projekt var välmotiverat och att inte andra alternativ skulle ha prövats. Måhända kan vi finna tröst i historien om den enkle medborgaren som när det blev tal om att kommunalpolitiken alltmera började glida över till experterna frågade kommunalmannen: Vad är det då för skillnad mellan kommunalmän och experter? Jo, svarade kommunalmannen, det är bara den skillnaden att experterna gör sina felbedömningar på ett mera sakkunnigt sätt.

Vi har nära nog uteslutande fått förlita oss på experterna. Vi har inte haft möjlighet att i tillräcklig utsträckning följa arbetet under dess utveckling eller ta del av diskussionerna mellan experterna och höra deras olika meningar. Här kommer att sägas att det ändå har förekommit föredragningar i statsutskottet. Jag ser att f. d. statsrådet Lindholm, som är ordförande i femte avdelningen, är närvarande i kammaren, och jag må säga att han för sin del aldrig har vägrat föredragningar när någon av ledamöterna har begärt sådana. Det är dock svårt att i detta skede få en riktig bakgrund till en så komplicerad fråga som denna. Information måste ges på ett tidigare stadium och kontinuerligt för att vi riksdagsmän skall ha möjlighet att följa debatten i en så stor fråga som denna, således även när meningarna bryts mellan experterna.

Det väsentliga i denna fråga — och

det måste understrykas; det förklarar också många av de ställningstaganden som har gjorts — är att vi redan på 1950-talet, under stor enighet, när vi bestämde oss för att bygga ut atomkraften för att därigenom fylla på våra kommande behov av värme och elenergi, valde en linje som innebar självförsörjning. Man valde alltså tungvattenlinjen, som skulle kunna drivas med naturligt uran och tungt vatten, vilka båda komponenter skulle kunna framställas inom landet — även om kostnaderna blev höga. Detta betecknades som den svenska linjen. Jag har full förståelse för att dessa mycket tungt vägande argument — vid den tiden, inte alltför långt efter andra världskriget med dess besvärigheter i fråga om avspärrning — kom att påverka ställningstagandet under längre tid än vad som var förnuftigt från ekonomisk och kommersiell synpunkt. Jag förstår också att den svenska linjen även hos förtroendemännen kom att dominera framför t. ex. kraftverksföretagens propåer, framförda redan 1959, om att man borde pröva andra lösningar.

Man fasthöll alltså vid tungvattenlinjen och hoppades dessutom att man skulle finna nya tekniska lösningar, som skulle göra den mer konkurrenskraftig. Man talade om en kokarversion och hade planer på en nukleär överhettning, som det heter på expertspråk. Det skulle innebära att man finge en bättre effekt och ekonomi av den tungvattenmetod som vi hade valt — och som en del då redan kritiserade. Man ville inte heller splittra resurserna. Därför tillbakavisade myndigheterna och Atomenergi kraftverksföretagens propåer om att köpa lättvattenreaktorer från utlandet i experimentsyfte i början av 1960-talet. Man ville inte splittra de svenska resurserna och fasthöll fortfarande vid den svenska linjen, trots att framställningar från annat håll gjordes om att i varje fall experimentvis få pröva en annan väg, som i utlandet hade visat sig framgångsrik.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

1962 fattades alltså beslut om att uppföra anläggningen i Marviken och förarbetena påbörjades och alla var eniga. Utvecklingen gick emellertid snabbt. I Amerika var man redan 1963 på det klara med att lättvattenlinjen var överlägsen andra linjer på atomenergiutvecklingens område. År 1964 började därför här i Sverige allt fler röster höjas för en alternativdiskussion om Marviken. Marvikenprojektet var dock påbörjat och befann sig på det förberedande stadiet. Upphandlingar hade gjorts när det gällde detaljer, men arbetena hade inte igångsatts på plats i Marviken.

Enligt vad som senare framkommit förelåg tämligen olika uppfattningar bland experterna vid den tiden. Allt fler avlämnade skrivelser och framförde propåer till atomdelegationen och Aktiebolaget Atomenergi. En del av dessa propåer kom aldrig fram till offentligheten och aldrig till riksdagsmännen. Detta måste anses varit en stor brist. Det är möjligt att statsrådet Wickman kan lämna några kompletterande upplysningar, vilket vi skulle vara tack samma för.

Jag anser att inte minst den kritik som framfördes från kraftverksföretagen — däribland Vattenfall — var ganska stark. Den borde i det läget ha vunnit bättre behör i diskussionen. Jag vill erinra om dokument nr 48 i vitboken, som alla har. Detta dokument är en skrivelse, daterad i maj 1964, från generaldirektör Grafström och direktör Liander. I skrivelsen anfördes bl. a.:

”Man kan inte heller bortse från eventualiteten att lättvattenreaktorerna även på längre sikt kommer att visa sig ekonomiskt överlägsna. Genom att i tid hjälpa fram svensk industri som tillverkare av sådana reaktorer skulle Bolaget även i ett sådant fall kunna realisera en av sina huvudmålsättningar. De härför erforderliga insatserna och kostnaderna torde vara storleksordningsmässigt mindre än de, som läggs ned på tungvattenreaktorerna, och kan

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

uppfattas som en lämplig försäkringspremie mot ett ogynnsamt utfall av arbetet på tungvattenlinjen.”

Vid 1965 års riksdag började det också komma kritik från riksdagsmän. Högern, som partiet då hette, väckte motioner om att man skulle avbryta projektet. Men de flesta av oss höll fast vid den svenska linjen; vi ansåg oss inte ha fått tillräckliga motiv för en omprövning. Men det märkliga är ändå att år 1965, medan riksdagens vårsession pågick, var ASEA i stånd att offerera ett lättvattenverk till Oskarshamn. En lekman måste väl konstatera att det är tack vare svensk industris eget arbete och kraftverksföretagens förutseende och behov av snabba lösningar på detta område som vi kommit så långt i utvecklingen av atomenergi inom landet som vi har. Till en del är det givetvis tack vare forskningen genom statens medverkan, men vi kan inte finna att utvecklingen i någon större grad har präglats av svensk forskning; fastmer har man byggt på vad man kunnat tillgodogöra sig i utlandet när det gällt de avgörande besluten.

När man kommit så långt att man 1965 började bygga upp atomverket i Marviken, var det givetvis mycket svårare att ändra inriktningen. De diskussioner som fördes 1966 i riksdagen gällde mera detaljer. Ingen var då beredd att föreslå att Marvikenprojektet skulle omprövas, utan man ville se vad det skulle leda till när det färdigställts. I och för sig är det givetvis förvånande att man nu avbryter projektet, när det står så nära det skede där man skulle starta produktion och se resultatet av ansträngningarna och det enorma kapitalet. Att man nedlägger det nu — och därom är även experterna ense — beror inte bara på de rent tekniska och praktiska svårigheter som har visat sig när det gällt att få verket i drift utan också på att tungvattenlinjen inte kan försvaras vare sig ekonomiskt eller kommersiellt.

Vilka alternativ har man, när man be-

slutat sig för att lägga ner driften vid Marviken? Den första fråga som inställer sig för en lekman är: Varför inte försöka lägga om och bygga en lättvattenreaktor, när man i alla fall har en rad grundläggande förutsättningar? Man har en lämplig plats, byggnader, turbiner, ledningar, tekniskt kunnande på platsen osv. Den möjligheten har också undersökts, och även om man först fann intresse för en sådan utveckling har man efter hand kommit underfund med att den linjen inte var realistisk. Skulle man ha haft någon nytta av försök med lättvattenreaktor i Marviken, skulle projektet ha varit av en helt annan storleksordning. De erfarenheter som Marviken möjligen i så fall skulle ha kunnat leda till har man ju redan vunnit vid det påbörjade Oskarshamnverket, som för resten kommit så långt att man i går började mata in bränsle i reaktorn och avser att sätta i gång driften i försökskala under julhelgen.

Vi har funnit att det var helt realistiskt att man inte skulle pröva en sådan lösning. Då återstår vad som här föreslagits, nämligen att det skall bli en oljeeldad kondensatoranläggning för elproduktion, varvid man kan använda turbin, ställverk, ledningar och en del byggnader på platsen. Effekten kan inte bli den allra gynnsammaste. Med hänsyn till att turbinen inte är byggd för denna form av drift blir produktionen här dyrare per kilowattimme, men eftersom det är ett toppkraftverk — alltså ett verk som producerar kraft endast vid toppbehoven — har det kunnat försvaras.

Det har ifrågasatts om det inte hade varit lika billigt att bygga ett helt nytt liknande kondenskraftverk för ungefär samma kostnad, 49 miljoner kronor; detta lär inte ha varit möjligt, utan man har ett tiotal miljoner kronor till godo i denna anläggning. Den har kostat närmare 500 miljoner kronor från början. Läger man därtill ränte- och utvecklingskostnader torde Marvikenprojektets kostnader belöpa sig till cirka 650 mil-

joner kronor. Av dessa kan man återvinna i varje fall något tiotal miljoner kronor vid denna lösning, och jag har inte kunnat finna stöd för uppfattningen att något annat alternativ vore att föredra. Vattenfall har också presenterat kalkyler utvisande att man kan bygga ut detta kraftverk om det skulle erfordras. Det finns förutsättningar för att tredubbla dess storlek och andra förutsättningar, även oljetillförsel, föreligger utan alltför stora kostnader. Jag tycker det är det enda alternativ som står till buds.

Det föreligger två reservationer och de är ganska likartade. Jag vet inte om jag behöver närmare precisera skillnaden. Från centerpartiets sida — och kanske främst av herr Eliasson som företrätt partiet i atomfrågorna under hela 1960-talet — har framhållits att man inte ville ha en kätтарprocess i denna fråga. Vi har varit med och vi har fått ta ansvaret. Vi har lyssnat till experterna och vi har övertagit beslutsansvaret från dem. Vi får se detta som en episod och dra den nytta vi kan av den för framtiden.

Vi instämmer emellertid i propåerna i motionerna — som är ganska hårt och kritiskt skrivna mot atompolitiken under 1960-talet — om att tillsätta en arbetsgrupp för att finna former för att riksdagsmännen på ett bättre sätt än hittills skall kunna följa utvecklingen och vara i stånd att fatta någorlunda fast fotade beslut i stora tekniska och komplicerade frågor. Vi tycker att detta är riktigt och vi föreslår därför i reservationen 2 att det tillsättes en arbetsgrupp med denna uppgift. Vi har alltså markerat en liten skillnad genom att vi inte påfordrar en arbetsgrupp som nu skall ta upp frågan om allmän granskning av atompolitiken och komplettera vitboken. Däremot har vi givetvis ingenting emot att alla de uppfattningar som inte kommit in i vitboken, nu kommer fram i press, i skrift, i tal. Det kan finnas anledning för Kungl. Maj:t att någon gång i framtiden komplettera vit-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
boken, men den frågan får avgöras då. Vi tycker att vi nu bör se framåt och försöka skapa tillfälle för riksdagsmännen att få bättre beslutsunderlag.

1966 när frågan om en utredning om atomenergipolitiken diskuterades föreslog vi att den utredningen, som då var föreslagen att bestå av experter, även skulle innehålla riksdagsmän. Ett av motiven för detta var att dessa skulle kunna följa det tekniska arbetet och dess utveckling undan för undan och därmed få information i de frågor som man då förr eller senare fick fatta beslut om. Jag tror att det vore värdefullt om lekmän finge följa utredningsarbetet var helst det sker, kanske inte för att omedelbart ta ställning vid utredningens slutförande men för att få del av de olika meningar som kommer fram, att höra experternas meningar brytas osv. och därmed skaffa sig kunskaper för att verkligen stå på en fast grund när man till slut måste överta ansvaret från experterna och fatta beslutet.

Med dessa ord vill jag, herr talman, yrka bifall till reservationen 2. Om den reservationen vid votering om kontraposition skulle slås ut kommer jag för min del att stödja reservationen 1 med den förklaring jag nyss lämnat, klämman i reservationerna går ju ut på samma sak.

Herr statsrådet och chefen för industridepartementet WICKMAN, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att i samband med behandlingen av detta ärende besvara herr *Karl Petterssons* (m) interpellation angående statens vattenfallsverks avskrivningar för investeringar i Marvikenprojektet, erhöll nu ordet och anförde:

Herr talman! Jag vill gärna inleda denna debatt om avveckling av Marvikenprojektet med att uttrycka min uppskattning av det sätt på vilket debatten förs i denna kammare i dag.

När avvecklingen av Marvikenpro-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

jektet framstod som det ofrånkomliga beslutet, var det en naturlig ambition för industridepartementet och för mig personligen att göra en ordentlig genomgång av hela den process som lett fram till den situation vi nu befinner oss i. Ambitionen med vitboken var just att försöka återskapa de situationer i vilka de avgörande besluten fattades.

Vitboken är icke en partsinlaga. Det är givetvis svårt för dem som är ansvariga för en publikation att avgöra i vilken grad den avsedda objektiviteten också blir förverkligad. Naturligtvis kan man alltid omedvetet halka in i en subjektivitet. Därför är jag glad att vitbokens ambitioner uppfattats på det sätt som man gjort här i debatten i dag. Jag tror också att vad jag kommer att säga under den fortsatta debatten här kommer att visa att vi alla i stort sett dragit om icke helt identiska så dock likartade slutsatser.

Det är inte min avsikt att hålla ett särskilt långt anförande i dag, just mot bakgrund av att enigheten i bedömningen i verkligheten är stor. Man kan säga att denna debatt på det sättet i grunden ansluter sig till den typ av debatter som vi haft under hela atomprogrammets utveckling. Den debatten har i långt högre grad än vad allmänheten har klart för sig präglats av en betydande, nästan fullständig, enighet i detta hus.

Jag skall inledningsvis något kommentera och komplettera uppgifterna om det aktuella beslut som vi just nu skall fatta, nämligen om avvecklingen av Marvikenprojektet som ett tungvattenprojekt.

Naturligtvis innebar de tekniska svårigheter som kom fram vid provdriften och vilka, som framgår av det redovisade materialet, skulle ha krävt ganska omfattande ombyggnads- och omkonstruktionsarbeten ett allvarligt bakslag. Men dessa svårigheter utgör ändå inte det enda eller ens det vikti-

gaste skälet till beslutet att nu avbryta arbetet med projektet.

Jag tror att de förhållanden som är väsentliga för att man skall kunna förstå den aktuella situationen på atomenergiområdet inte tillräckligt uppmärksammats i debatten. Därför skall jag något utveckla motiven för vårt förslag, varom vi alltså är eniga, att avveckla projektet. De beräkningar som gjorts av Atomenergi och Vattenfall innebär att kostnaderna för att bringa den nuvarande anläggningen i ett driftdugligt skick skulle uppgå till cirka 40 miljoner kronor utöver de tidigare anvisade medlen om cirka 500 miljoner kronor. Dessa arbeten skulle ta ytterligare cirka tre år. Jag skulle vilja påstå att varken merkostnaderna eller förseningen på tre år i och för sig skulle ha behövt utesluta ett fullföljande av projektet. Det är åtskilliga utländska projekt av motsvarande karaktär som har drabbats av väsentligt större svårigheter än Marviken utan att det lett till nedläggning. Just därför är förslaget att nedlägga Marviken föremål för åtskillig internationell uppmärksamhet. Det har väckt förvåning att vi har föreslagit att beslut fattas om att avbryta ett projekt som står så nära sin fullbordan. I många andra länder skulle också sannolikt den nationella prestige ha lett till att man hade fullföljt projektet. Jag nämner detta utan att därför mena att vi behöver förhäva oss.

Att Atomenergi och Vattenfall kommit fram till en gemensam rekommendation, att projektet bör avbrytas kort tid efter det att den tekniska analysen avslutats, har följande bakgrund.

De närmaste årens utbyggnad med lättvattenreaktorer kommer att anstränga våra begränsade forsknings- och utvecklingsresurser till det yttersta. Jag vill understryka att de resurser som vi i dagsläget satsar på detta område är ytterst begränsade internationellt sett och i förhållande till de uppgifter vi står inför när det gäller lättvatten-

reaktorernas exploaterande och inlemmande i vårt kraftsystem. Vi har i vårt land inte råd att följa alternativa utvecklingslinjer, även om de i och för sig är intressanta. Alternativa utvecklingslinjer ingår som bekant i de ledande atomenergiländernas program. Men vi har inte råd till det. Om vi skulle följa olika alternativ med de begränsade resurser som vi har till förfogande, skulle vi riskera att vårt huvudmål misslyckades.

Ett fullföljande i dag av Marvikenprojektet skulle ha varit motiverat bara om ett fullföljande kunde beräknas ge ytterligare viktiga erfarenheter för utvecklingen av vattenreaktorer i allmänhet. Enligt både Atomenergis och Vattenfalls bedömning har projektet redan fullgjort sin avgörande uppgift. Jag kommer tillbaka härtill senare.

Enligt Vattenfalls bedömning — och det är en bedömning som det inte finns något skäl att ifrågasätta — är det inte heller från kraftproduktionssynpunkt motiverat att rekommendera ett fullföljande av Marvikenprojektet som ett tungvattenprojekt. Det råder enighet mellan huvudmännen för projektet om hur de befintliga anläggningarna skall kunna användas. En ombyggnad till en oljeeldad anläggning ger betydande fördelar. Vi kan använda den befintliga turbingeneratoren, och en del av Vattenfalls investeringar i Marviken kan bli förräntade. Om detta råder full enighet också i utskottet, och jag behöver därför inte uppehålla mig vid den frågan.

Det är en annan fråga som med rätta tillmäts stor betydelse och som det därför kanske kan finnas skäl att i största korthet beröra. Jag tänker på de farhågor som framförts om att Marviken som en oljeeldad kraftstation — och det är ju det dagens beslut gäller — skulle få allvarliga konsekvenser för miljön. Det framgår av propositionen och det är en självklarhet att ombyggnaden kommer att prövas i precis den ordning som miljöskyddslagen anger. Genom att platsvalet av Marvi-

ken ursprungligen skedde för en atomkraftstation och därigenom utsattes för de mycket stränga krav som en sådan station måste fylla finns all anledning anta att platsen är lämplig för det ändamål som nu är aktuellt.

Jag vill särskilt påpeka att recipientförhållandena är ovanligt väl kartlagda. De undersökningar som bedrivits i tio års tid angående frågan om en eventuell ytterligare utbyggnad av Marviken i framtiden med ännu ett aggregat får vi ta upp i ett senare och ett större sammanhang. Den frågan påverkas på intet sätt av ställningstagandet till den nu aktuella ombyggnaden som i sig själv är tillräckligt motiverad att genomföras oavsett om den kan tillföras flera aggregat senare eller inte.

Frågan om vilka åtgärder som skall vidtas i den situation som nu uppkommit i Marviken framstår som ganska klar, och jag konstaterar att utskottet i det avseendet också ställt sig enhälligt bakom propositionens förslag. Men i motionerna och också i den debatt vi har här i dag har vissa frågor tagits upp, som visserligen saknar direkt betydelse för de beslut vi just nu skall fatta men som är av stort allmänt intresse. Det är den diskussion som vi nu återupplever — diskussionen om Marvikenprojektets berättigande som sådant och de erfarenheter av teknisk och organisatorisk natur som projektet gett.

Det var för att ge underlag för den typen av Marvikendiskussion som vi gav ut den vitbok som det hänvisas till både i utskottsutlåtandet och i debatten i dag. Jag beklagar bara att denna vitbok inte kom ut tidigare än som skedde. Jag kan försäkra kammarans ledamöter att vi gjorde alla ansträngningar att få ut den snabbare än som visade sig vara möjligt. Men sedan en vecka föreligger den i sitt fullständiga skick och varje riksdagsledamot har erhållit ett exemplar av den.

I förordet har jag utförligt angett min syn på den svenska atomenergipolitiken

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

i allmänhet och på Marvikenprojektet i synnerhet. Det finns inget skäl att upprepa allt jag sagt i förordet Därför är det bara några punkter jag skall ta upp för att de återkommit i debatten i dag.

Jag vill peka på att den enligt min mening helt grundläggande frågan vid bedömningen av Marvikenprojektets berättigande eller icke berättigande är frågan om behovet att uppföra en anläggning i Marvikens storleksklass som ett mellanled mellan Ågesta och de senare kommersiella anläggningarna. Just den frågan, som är den industripolitiskt centrala frågan när det gäller Marviken, var föremål för ytterst ingående överväganden under åren 1961 och 1962. Som framgår av vitboken diskuterades då olika möjligheter att uppnå den självständiga industriella kompetens som utgjorde ett av atomenergiprogrammets huvudmål. Nu i efterhand understryker de förändringar som vidtagits i atompolitiken under de senare åren ytterligare att det industripolitiska målet i dag är atomenergiprogrammets huvudmål. När man 1961 och 1962 diskuterade frågan om nödvändigheten och önskvärdheten av att ha ett projekt av Marvikens storleksklass, framförde vissa experter som ett alternativ till Marviken — och det Marviken som då diskuterades var inte det Marviken som det senare blev, utan en tryckvattenversion — att man för att nå det givna industripolitiska målet skulle kunna nöja sig med en mindre experimentell tungvattenreaktor av kokartyp. Det alternativet ansågs både av industrin och av atomdelegationens majoritet som helt otillräckligt för att ge de erfarenheter av projektering och tillverkning i stor skala som krävs med hänsyn till den industriella målsättningen. Den bedömningen och det ställningstagandet delades av regeringen, och principbeslutet våren 1962 om att uppföra Marviken fattades också av en enhällig riksdag. Jag menar att detta var det helt avgörande ställningstagandet i Marvikenfrågan, nämligen beslutet att i och för sig

ha ett projekt av denna storleksklass. Jag tycker att detta i någon mån kommit bort i debatten om Marviken.

I dag är vi alla i den situationen att frestelsen till efterklokhet ofta är stor, men jag tror knappast att någon med erfarenhet av industriellt utvecklingsarbete på detta område ens i den mest extrema efterklokhet i dag vill bestrida att just den bedömningen utifrån den givna målsättningen var en riktig bedömning. Föreställningen att man hade kunnat hoppa över det led i utvecklingen mot en självständig tillverkning av kommersiella reaktorer i vårt land, som just Marviken utgjorde, saknar varje stöd i såväl svenska som utländska erfarenheter.

När vi nu har upplevt genombrottet för lättvattenreaktorer, det genombrott som alltså skedde under åren efter 1962 och 1963 års beslut, kan det vara naturligt att beklaga att Marviken inte blev ett lättvattenreaktorprojekt. Man säger att ett studium av internationell marknadsutveckling vid denna tid skulle ha lett till att det svenska utvecklingsprogrammet tidigare hade lagts över på lättvattenteknik. Om vi ser tillbaka på det som är hela syftet med vitboken, nämligen att försöka bedöma besluten utifrån de målsättningar och den uppfattning av verkligheten som förelåg när man fattade besluten, så tror jag att en sådan uppläggning 1962—1963 av Marvikenprojektet inte utgjorde någon praktisk möjlighet, delvis på grund av den tidigare inriktningen av programmet. Och vi skall framför allt komma ihåg att 1962—1963 var försörjningssituationen beträffande anrikat uran fortfarande utomordentligt oklar. Såvitt jag känner till framfördes 1962—1963 heller inte den tanken. Det väsentliga nu i efterhand, när vi värderar ut Marviken, är att också tungvattenreaktorn Marviken kunde fylla sin huvuduppgift att utgöra mellansteget till kommersiella kraftreaktorer, trots att dessa kommersiella kraftreaktorer som bekant blev av lättvattentyp.

Som jag tidigare frambållit är tekniken för vattenreaktorer till stor del gemensam, och en övervägande del av erfarenheterna från Ågesta och Marviken har därför kunnat tillämpas direkt på Oskarshamnsverket och de följande svenska lättvattenreaktorprojekten. Herr Johan Olsson, som tog upp denna fråga, sade att ASEA var kompetent att offerera Oskarshamnsverket som en lättvattenreaktor redan 1965, alltså som det förefaller innan erfarenheterna av Marviken kunnat utnyttjas. Det är riktigt. Men den kompetensen förutsatte i sin tur leverantörsansvaret och arbetet med Marvikenreaktorn. Det förhållandet att ASEA så pass tidigt som 1965 var kompetent är således inte någon dementi på det samband som föreligger mellan Marviken och Oskarshamn, trots att projekten alltså i sitt färdigställande kom att närma sig varandra i tiden.

Under drygt ett år efter principbeslutet om Marviken 1962 bedrevs ett intensivt utredningsarbete om att uppföra reaktorn som kokareaktor med den numera berömda interna nukleära överhettningen, alltså att övergå från tryckvattenreakortypen till en kokareaktor.

När man tog steget att lämna tryckvattenversionen, som hade inneburit en förstoring huvudsakligen av Ågestareaktorn, alltså en teknik som man då behärskade, och övergav detta mindre ambitiösa utvecklingssteg och gick över till en så avancerad konstruktion som den man valde, innebar det ett mycket högre risktagande än det tidigare beslutet. Jag tror det kan vara skäl att erinra om att man när beslutet fattades var enig om den nya uppläggnings. Särskilt från ASEA:s sida framhölls att kokartypen hade större utvecklingspotential. Intresset för överhettningen betingades bl. a. av — vilket också framgår av det material som är redovisat i vitboken — att en ledande amerikansk tillverkare vid denna tidpunkt räknade med att marknadsföra lättvattenreaktorer med överhettning.

Under de år som närmast följde efter

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
1963 års beslut om att övergå till kokarversionen uppstod på sina håll tvekan om den valda utformningens lämplighet och om tungvattenreaktors framtidsutsikter över huvud. Från vattenfallsstyrelsens sida framfördes kritiken öppet. Jag tror att det framför allt var herr Johan Olsson som hänvisade till vattenfallsstyrelsens mycket klara kritik i promemorior särskilt under våren 1964 som så att säga var den avgörande tidpunkten för att påverka den framtida utvecklingen. Men det var inte bara från vattenfallsstyrelsen som kritik framfördes öppet, utan vi vet också att teknikerkerksar inom Atomenergi och andra engagerade företag haft en kritisk inställning till projektet.

Nu efteråt kan sägas att kritikerna har fått rätt, men vi bör inte glömma, när vi ser tillbaka på denna tid, att det i och för sig inte alls är någonting egendomligt att den tekniska opinionen kring ett avancerat projekt är delad, också i de företag som har det direkta ansvaret. Det skulle snarare varit egendomligt om det icke hade rätt delade meningar kring ett så avancerat projekt som Marviken nu utvecklades till att bli. Vi bör komma ihåg att det också hade rätt mycket delade meningar om Ågestaverket. Av denna anledning skedde hösten 1964 en förnyad ingående prövning inom atomdelegationen, och den ledde på nytt fram till en enhällig rekommendation att fullfölja projektet. Jag anser att det är viktigt att vi har klart för oss att denna enighet uppnåddes i full vetenskap om att det var en betydande risk som man tog. Men man sade att man tog dessa risker därför att man samtidigt såg så stora potentiella vinster i projektet. Dessutom skulle en omläggning av projektet som då redan hade upphandlats — vi var långt framme på hösten 1964 — lett till ytterligare förseningar som skulle ha vållat stora svårigheter för de engagerade företagen.

Vad jag nu säger om att man var medveten om risktagandet är icke en efterrationalisering. Medvetandet om att man

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

faktiskt gav sig in på starkt ökade risker avspeglade sig också i att investeringsanslagen till projektet omedelbart avskrevs genom särskilda anslag på driftbudgeten.

Jag har sagt detta för att markera att de avgörande besluten i Marvikenfrågan fattades efter noggranna överväganden under medverkan av alla berörda parter och med kännedom om de tekniska och ekonomiska risker som man löpte. Dessa risker var man emellertid beredd att acceptera med hänsyn till att Marvikenprojektet i sin avancerade version ansågs kunna bättre än något annat tillgängligt alternativ leda till det industripolitiska målet. Det är därför min bestämda uppfattning att någon allvarlig kritik icke kan riktas mot de grundläggande besluten i Marvikenfrågan under åren 1961—1964, om man nämligen utgår från den situation som då rådde.

Med utgångspunkt från dagens erfarenheter kan vi för det första konstatera att vi i vårt land liksom på andra håll i världen allvarligt underskattade de tekniska svårigheterna och att arbetet därför kom att läggas upp alltför ambitiöst. Vi kan för det andra konstatera att underlaget för tungvattenreaktorer av kokartyp och särskilt för den nukleära överhettningen på vissa punkter visat sig otillräckligt.

När vi betraktar Marviken tror jag att vi bör vara litet försiktiga med att inta en självplågarattityd och säga att detta är ett fruktansvärt fiasko. Det finns vad jag vill kalla en enkel vulgär-opinion för vilken den bedömningen av Marviken är ett faktum. Det är klart att jag talar om detta utifrån en privilegierad position, eftersom jag själv icke var ansvarig för dessa beslut. Därför är en viss grad av objektivitet inte någon större prestation. Jag tycker emellertid att det skymtade i de föregående talarnas anföranden att vi här har gjort ett fruktansvärt misstag som vi solidariskt får ta på oss ansvaret för. Vi skall inte, sade man, leta efter syndabockar. Jag tycker att det är vär-

defullt att detta kommit fram. Den här frågan är alltför komplicerad och alltför allvarlig för att kunna diskuteras i termer sådana som personliga syndabockar.

Låt mig säga att det är grundfel att likställa Marviken med regalskeppet Wasa. Det är missvisande av två orsaker. För det första är Marviken icke ett misslyckande, mätt utifrån de effekter som projektet har haft på vår industriella utveckling inom reaktorområdet. För det andra — det var en synpunkt som kom fram flera gånger, och jag är glad över att den kom fram så klart, kanske allra tydligast hos herr Ottosson — finns det många Marviken i vårt land i statlig industri och i privat industri. Vi måste vara beredda att acceptera risken att göra felsatsningar. Vi kan aldrig döma ut ett projekt därför att det tekniskt har misslyckats. Skulle vi sätta så starka spärrar på oss själva, när vi skall fatta beslut, eller lägga sådana föreskrifter på dem till vilka vi delegerar besluten, att man inte vågar riskera att göra några misstag, då skulle vi stagnera, vi skulle låsa utvecklingen. Jag tycker att det är värdefullt att den principiella synen kom fram så klart och tydligt i de anföranden som hållits här tidigare. Jag vill bara understryka det ytterligare en gång.

I den mån kammarens ledamöter känner något behov av det kan jag antyda vad som hänt i fråga om andra länders atomprogram. Den franska utvecklingen t. ex. baserades på gaskylda reaktorer med naturligt uran. I det landet har man helt fått överge sin grundläggande utvecklingslinje och gjort det på ett mycket sent stadium. Man har då hamnat i en industriell situation där man icke haft några egna konkurrenskraftiga alternativ utan blivit hänvisad till utländska licenser för lättvattenreaktorer. Arbetet med ett mycket stort antal reaktorsystem ute i världen har avbrutits. Arbetet med en gaskyld grafitreaktor i USA avbröts strax innan reaktorn var färdigställd. Den franska gaskylda tung-

vattenreaktorn råkade efter en kort tids provdrift i svårigheter, och det är ovissit om den kommer att tas i drift igen. Den schweiziska gaskylda tungvattenreaktorn råkade ut för ett bränsleaveri och kommer icke att sättas i stånd. Alla nationer har råkade ut för besvikelser och motgångar när det gäller reaktorkonstruktioner. Det är alltså ingalunda någon unik svensk upplevelse som vi diskuterar här i dag. Jag tror faktiskt man kan säga, utan att förgylla den svenska prestationen, att vi har kommit förhållandevis billigt undan.

Vad jag nu säger är inte avsett som något generellt försvarstal. Jag har — och jag vill understryka det — i förordet till vitboken framhållit att det fanns brister i uppläggningsen av projektet, framför allt i det avseendet att projektet inte var uppdelat i etapper på ett sätt som medgav en successiv utvärdering av projektet under dess utveckling med bevarad tillgång till alternativa lösningar. De tekniska oklarheterna var stora. Det var alla beslutsfattarna helt medvetna om, vilket jag tidigare har understrukit. I ett sådant läge hade det naturligtvis varit önskvärt med en flexibel uppläggning av projektet. Jag tror att de flesta hade den uppfattningen att en sådan flexibilitet faktiskt förelåg i projektet därigenom att man utgick ifrån att reaktorn skulle kunna drivas också utan överhettning med mättad ånga, om överhettningen inte skulle vara möjlig att genomföra. Denna flexibilitet visade sig vara mera skenbar än reell, helt enkelt därför att införandet av möjligheten till överhettning försvårade och komplicerade hela konstruktionen. Övergivandet av överhettningen 1969 innebar därför inte någon avgörande förenkling.

När de negativa resultaten av provdriften förelåg fanns bara två alternativ. Det är den beslutssituationen som vi nu befinner oss i. Antingen skall vi lägga ner projektet eller fullfölja det genom betydande extra insatser med ett slutresultat som fortfarande är osäkert

Ang. avveckling av Marvikenprojektet vad kostnaderna angår. Jag är fullt medveten om att det är en utomordentligt svarbedömbart fråga hur projektet skulle ha lagts upp för att bevara en större reell handlingsfrihet, om man accepterade den mycket ambitiösa målsättning som uppsatts för projektet. Det är självklart att jag omöjligen kan besvara den frågan.

Jag vill i detta sammanhang meddela — det har en direkt anknytning till reservationerna — att medarbetarna i Marvikenprojektet från de deltagande företagen i samband med avvecklingsbeslutet i våras omedelbart inledde en mycket omfattande rapportering av sina arbetsområden. Arbete pågår för närvarande inom Atombolaget att redigera dessa rapporter till en slutrapport, som beräknas vara färdig våren 1971 och som kommer att bli en teknisk slutrapportering av reaktorprojektet Marviken. Jag utgår ifrån att denna rapport kommer att ges en sådan utformning att den blir av intresse också utanför fackkretsar och att den kan bidra till att belysa just den problematik som jag här har berört, som har berörts även av de tidigare talarna och som spelar en viktig roll i reservationernas krav på en komplettering av vitboken.

Låt mig på den punkten säga att det delvis men inte enbart av tekniska skäl var nödvändigt att begränsa målsättningen för vitboken, en begränsning som dessutom klart angivits i förordet. Som jag här flera gånger har deklarerat blev alltså målsättningen att beskriva och redovisa det material som var tillgängligt för beslutsfattarna under de kritiska skedena av Marvikenprojektet. Däremot har det inte varit vitbokens ambition att gå in i hela den tekniska analysen och utvärderingen av Marvikenprojektet. Detta arbete pågår nu. När det materialet föreligger hoppas jag det skall vara tillgängligt på ett sätt som är begripligt för oss. Då kommer den komplettering som här har efterlysts av reservanterna och som har förutsatts vid vitbokens uppläggning.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

Här i debatten liksom i vitboken har frågan om informations- och beslutsprocessen när det gäller stora utvecklingsprojekt berörts. Det är naturligt att i dagens debatt, i utskottsutlåtandet, i motioner och i reservationer framför allt det sista ledet i den processen har uppmärksamats, dvs. frågan om riksdagens möjligheter att skaffa sig ett tillfredsställande underlag för besluten i tekniskt komplicerade frågor. Jag skall inte nu gå in på det problemet, men jag vill hänvisa till att det icke är första gången som denna fråga tas upp i riksdagen. Frågan togs upp år 1968 i anledning av motioner. Frågan om på vilket sätt riksdagen skall kunna få ett säkrare underlag för sina beslut i tekniskt komplicerade frågor hänvisades den gången av konstitutionsutskottet, i utskottets utlåtande nr 38, till grundlagberedningen. Det betyder att frågan om möjligheter att delta i förberedelserna för riksdagsbeslut i ärenden av detta slag har hänvisats till den instans som såvitt jag kan förstå från riksdagens synpunkt måste betraktas som den mest kompetenta instansen, nämligen grundlagberedningen.

Av dessa båda skäl har, såvitt jag kan bedöma, utskottsmajoriteten mycket starka skäl för sin uppfattning att de syften som motionärerna är angelägna om, syften som vi principiellt alla är överens om, är väl tillgodosedda, eller för att uttrycka mig försiktigare: förutsättningar har skapats för att de skall bli tillgodosedda.

Låt mig göra ett tillägg på den här punkten som jag personligen bedömer som väsentligt. Enligt min mening är inte den här aspekten på informationsproblemet den viktigaste. I detta fall är regering och riksdag till stor del i samma situation. Det tillkommer inte mig att tala i denna fråga från riksdagens synpunkt. Jag tror att det är riktigare att andra ledamöter av kammaren än jag gör det. Däremot kan jag ta upp problemet från Kungl. Maj:ts synpunkt. Jag menar att problemet är precis detsam-

ma för båda parter. Jag tror nämligen inte att det är vare sig möjligt eller ens, djupare sett, önskvärt att Kungl. Maj:t — jag vill gärna tillägga att detta gäller även riksdagen — inriktar sina ansträngningar i dessa frågor på att skaffa sig det underlag som krävs för att kunna göra en självständig bedömning av ett stort tekniskt projekt. Som jag ser det, måste det vara regeringens och riksdagens uppgift att ange målsättningen och de ekonomiska ramarna. Det är där det politiska ansvaret för både regering och riksdag ligger, men ansvaret för själva verkställigheten skall ligga på de organ som besitter den erforderliga sakkunskapen. Detta är inte uttryck för någon överdriven experttro från min sida, utan jag säger detta därför att jag är medveten om att en mycket farlig effekt skulle bli följden, ifall vi flyttade över beslutsprocessen i sådana här frågor i än större utsträckning till regering och riksdag — jag vill gärna säga att jag som regeringsledamot upplever att alltför många beslut av denna art redan ligger hos Kungl. Maj:t. Risken är nämligen den att om vi försöker lösa de problem som vi i dag diskuterar genom att lägga den ena kontrollinstansen ovanpå den andra — Kungl. Maj:t har sin och riksdagen har sin — så kan detta medföra att ansvaret hos de kompetenta organen tunnas ut och vi för deras vidkommande i stället skapar en benägenhet att hänskjuta svåra tekniska avgöranden till regering och riksdag. Jag tror uppriktigt sagt, ärade kammarledamöter, att det inte är bra att ge de kompetenta organen den möjligheten att själva avbörda sig sitt ansvar och skjuta det på Kungl. Maj:t och riksdagen. Det är inte bra för vare sig Kungl. Maj:t eller riksdagen och inte heller för de organ som har och bör ha ansvaret och som kan grunda det på en egen teknisk kompetens.

Utifrån den grundsynen har de senaste årens omorganisation av atomenergiarbetet ägt rum. Vi har därvid främst sökt att inom de organ som ansvarar för

utvecklingsarbetet — dvs. i detta fall AB Atomenergi — skapa lämpliga former för information, planering och beslutsfattande. Jag skall inte gå in på denna fråga i detalj, eftersom den är redovisad i vitboken.

Här vill jag endast erinra om att bolagets förstatligande år 1969 ledde till en rekonstruktion av styrelsen, som för övrigt innebär att även riksdagen numera är representerad i styrelsen. Planeringen av bolagets verksamhet sker under medverkan av ett programråd, i vilket ingår ledande tekniska experter från industrier och kraftföretag. Jag tycker också att det är viktigt — mot bakgrund av den debatt som ägt rum — att framhålla att det har förts diskussioner om nya former för information och samråd inom företaget, i linje med de allmänna strävandena mot ökad företagsdemokrati i de statliga liksom i de privata företagen. Sedan flera år har Atombolaget haft kommittéer för förtroligt samråd mellan personal och bolagsledning och nyligen har, vilket också offentliggjordes för någon vecka sedan, representanter för personalens organisationer utsetts att ingå i bolagets direktion.

Jag tror således att det vore fel om vi lyfte av ansvaret från det ansvariga organet. Finner vi att det ansvariga organet icke fungerar som vi önskar är lösningen inte att befria organet från ansvar, utan att förbättra organets funktionsduglighet.

Jag vill alltså sammanfattningsvis framhålla att Marvikenprojektet — trots den alltför höga ambitionsnivån och trots de brister i uppläggningsarbetet som vi i dag kan konstatera — har utgjort ett viktigt och till och med ett nödvändigt led i vårt atomenergi-program. De misstag som har gjorts och som utan tvivel har medfört betydande kostnader har som jag antytt haft sin motsvarighet också i andra länder, nämligen alla de länder där man har försökt driva ett självständigt utbyggnadsprogram och inte kunnat bygga på en

Ang. avveckling av Marvikenprojektet redan etablerad teknik. De tekniska erfarenheter som projektet givit har till övervägande del kunnat nyttiggöras — och nyttiggöres alltså i dag. Därför, ärade kammarmedlemmar, är det fel att säga att Marviken är ett kapsejsat och misslyckat projekt.

De mera allmänna erfarenheter av organisation och beslutsfattande som projektet givit har beaktats under de senaste årens omläggning av atomenergi-programmet. Arbetet med att utnyttja och vidareutveckla erfarenheterna av Marvikenprojektet är inte alls avslutat, utan det pågår. Jag ser, herr talman, denna debatt i kammaren i dag som ett led i detta arbete. Jag vill gärna åter understryka den glädje och tacksamhet som jag känner över att denna debatt förs utifrån den gemensamma målsättningen att vi alla har den största glädjen av att försöka så utnyttja de erfarenheter vi vunnit att vi i framtiden verkligen kan tillgodogöra oss dem. Det är framtiden som är vår uppgift, och det förflutna är intressant i den mån som det lär oss någonting om framtiden.

Herr talman! Jag har bett att i detta sammanhang få besvara en interpellation som har ett samband med Marvikenprojektet. Herr Karl Pettersson har frågat mig

dels om jag är beredd att i samband med behandlingen i riksdagen av Kungl. Maj:ts förslag om avveckling av Marvikenprojektet lämna en redogörelse över statens vattenfallsverks avskrivning för investeringar i Marvikenprojektet,

dels om jag vill redovisa huruvida sådana avskrivningar påverkat statens vattenfallsverks redovisning av rörelseöverskott från kraftverksrörelse till kommuner och landsting för kommunal beskattning,

dels om jag är beredd att medverka till att sådana avskrivningar, i det fall sådana företagits som påverkat rörelseresultatet från kraftverksrörelse, kan få upptagas till kommunal beskattning till vederbörande kommuner och landsting, eventuellt i form av eftertaxering.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

I samband med diskussionerna i slutet av 1950-talet om det svenska atomenergiprogrammets uppläggning gjorde vattenfallsverket från sina utgångspunkter den bedömningen att atomkraften på ekonomiska grunder inte skulle kunna konkurrera med de konventionella kraftslagen inom verkets produktions-system förrän vid mitten av 1970-talet. Verket ansåg det dock angeläget att dessförinnan ha erfarenhet av uppförande och drift av en atomkraftanläggning i full skala. När statsmakterna sedermera uttalade som ett önskemål att arbetet med Marvikens kraftstation med tungvattenreaktor skulle inriktas på ett färdigställande under år 1967, förklarade sig vattenfallsverket därför villigt att på sedvanligt sätt bära den räntabla delen av anläggningskostnaden med tillägg för ett belopp som motsvarade det värde verket som kraftföretag kunde anse sig ha av vunna erfarenheter. Den resterande delen av vattenfallsverkets investeringar i Marviken förutsatte verket skulle ställas till förfogande utan förräntnings- och amorteringsskyldighet.

Av propositionen om avveckling av Marviksprojektet framgår att 270,8 miljoner kronor anvisats för projektet till vattenfallsverket från investeringsanslaget Kraftstationer m. m. fr. o. m. budgetåret 1963/64. Dessa medel har ställts till verkets förfogande utan förräntnings- och amorteringsskyldighet. För att göra det möjligt för verket att omedelbart skriva av investeringarna i Marviken utan inverkan på rörelseresultatet, har motsvarande avskrivningsanslag anvisats på driftbudgeten. Dessutom har till vattenfallsverket för budgetåret 1969/70 anvisats ett extra avskrivningsanslag med 35 miljoner kronor för forsknings- och utvecklingskostnader på atomenergiområdet som verket tidigare belastats med i högre grad än enskilda kraftföretag. Härav har 16,2 miljoner kronor hänförts till Marvikenprojektet.

Verket har därför numera i sina av-

skrivningsplaner inte kvar någon del av anskaffningsvärdet för den tillämnade atomkraftstationen i Marviken. Under perioden 1963—1969 skrev vattenfallsverket på sedvanligt sätt av ca 3,5 miljoner kronor för projekterings- och utvecklingskostnader som hänförde sig till tiden före år 1965. Detta är de enda avskrivningar med någon skatteeffekt som ägt rum. De motsvarar en kommunalskatteeffekt på ca 90 000 kronor per år eller för hela sjuårsperioden ca 630 000 kronor. Med hänsyn till de erfarenheter verket får anses ha vunnit av sitt deltagande i Marvikenprojektet finner jag det inte motiverat att vidta särskilda åtgärder i skattehänseende för de relativt obetydliga kostnader vattenfallsverket skrivit av för investeringarna i Marviken.

Herr PETERSSON, KARL, (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret på min interpellation angående statens vattenfallsverks avskrivningar på Marvikenprojektet och det sätt på vilket dessa avskrivningar påverkat rörelseresultatet och därmed vattenfallsverkets redovisning för kommunalskatt till kommuner och landsting.

Frågan om statens vattenfallsverks kommunala beskattning har varit föremål för framställningar, förslag och beslut i riksdagen alltsedan 1928. På grund av de speciella favörer som statens vattenfallsverk får genom gälldränteberäkning och avskrivningssystem har kommuner och landsting med statliga vattenkrafts- och regleringsanläggningar inom sina domäner fått vidkännas förluster av kommunalskatteinkomster, som de skulle ha erhållit om motsvarande anläggningar drivits av enskilda kraftföretag.

Frågan om statens vattenfallsverks avskrivningssystem behöver särskilt granskas. Vid ett års inkomstberäkning gjorde vattenfallsverket en avskrivning på 124 miljoner kronor för försämrat

penningvärde. Vilket annat företag får vidtaga sådana avskrivningar med det motivet utan att komma i klammeri med rättvisan?

Dessa avskrivnings- och gälldräntevadrag drabbar till största delen glesbygdskommuner, framför allt i Norrland. Därför har det väckt stor förvåning när man i olika media meddelat att statens vattenfallsverk även gjort avdrag för avskrivningar av kostnader i Marvikenprojektet. Allmänheten i de berörda områdena har fått den uppfattningen att vattenfallsverket ånyo medverkat till att kommunalskatterna minskat på rörelseöverskottet från vattenkraftanläggningarna.

Ett år vidtog verket en avskrivning på 70 miljoner kronor. Jag har i interpellationen nämnt det förhållandet och även genom kontakter med Vattenfall försökt att få klarlagt huruvida den avskrivningen påverkat rörelseresultatet. Tyvärr har jag inte fått något besked därom. Industriministern nämner inte detta i sitt svar utan konstaterar att statens vattenfallsverk under åren 1963—1969 endast gjort avskrivningar med 3,5 miljoner kronor och att detta haft en kommunalskatteeffekt av 90 000 kronor per år eller för hela sjuårsperioden cirka 630 000 kronor. Industriministern finner det inte motiverat att vidta särskilda åtgärder i skattehänseende "för de relativt obetydliga kostnader vattenfallsverket skrivit av för investeringarna i Marviken".

Det kan förefalla vara obetydliga summor från kommunalskattesynpunkt. Tillsammans med de kommunalskatteföruster berörda kommuner drabbas av genom tidigare nämnda gälldränte- och avskrivningsberäkningar gör det emellertid att kommunerna borde få sin rättvisa del av statens vattenfallsverks kraftverksrörelse i likhet med vad som gäller för andra företag.

Jag skulle också vilja beröra frågan om statens vattenfallsverks framtida organisation, som har betydelse från både atomkrafts- och vattenkraftssyn-

punkt. Verket har i remissvar över affärsverksutredningen varit positivt till en ändring och föreslagit att det vid en bolagsbildning skulle få ett eget kapital på 1 600 miljoner kronor. Affärsverksutredningen har däremot föreslagit 1 000 miljoner kronor. Om vattenfallsverkets eget förslag fick utgöra grund för ett genomförande av affärsverksutredningens intentioner, skulle de berörda vattenkraftkommunerna erhålla ungefär samma möjlighet till kommunal beskattning av Vattenfall som av de enskilda kraftverken.

Affärsverksutredningen har nu legat remissbehandlad på regeringens bord i ungefär två år. Det skulle vara intressant att höra industriministerns synpunkter på om dess förslag kommer att genomföras för vattenfallsverkets del och efter vilka grunder samt huruvida omnämnda 70 miljoner kronor ändå på något sätt påverkat rörelseresultatet.

Herr OTTOSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! En mycket kort replik! När det gäller statsutskottets utlåtande nr 220 är vi som alla talare här framhållit överens om linjerna för Marvikens avveckling. Vad vi sagt i reservationen gäller inte bara Marviken som sådant utan det gäller i största allmänhet projekt av denna storleksordning och där man kan fråga sig om informationen till Kungl. Maj:t och riksdagen alltid blir den som man skulle önska.

Jag har i mitt anförande liksom i utskottet förklarat att vi inte ifrågasatt Marvikens berättigande i och för sig. Vi tror att projektet varit värdefullt bl. a. för industrin, och jag har också sagt här tidigare i dag att jag inte anser att alla pengarna är bortkastade. Men det har funnits tillfällen under denna tid då man kanske kunnat inta en annan hållning. Jag vill inte säga att det bara är statsråd som har prestige att hålla på. Det gäller även på andra områden, och i detta fall behöver inte statsrådet Wickman ta åt sig, ty det var

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

inte han som satt vid rodret när beslutet fattades. Men jag vill inte beskylla den som satt där då heller. Det finns kanske prestigeskäl även hos dem som kunde detta betydligt bättre än lekmännen. Vad vi velat säga i vår reservation är att vi har en känsla av att det skulle varit intressant att förutom vitboken som vi har tackat för också ha fått en mer objektiv komplettering av vitboken.

Jag har varken gråtit över spilld mjölk eller velat försöka få fram några syndabockar, utan det är närmast med tanke på möjligheten att så långt möjligt undvika felinvesteringar i fortsättningen som vi begärt denna parlamentariska utredning. Statsrådet säger här i dag att vi har att förvänta en avrapportering och en slutrapport. Jag beklagar att vi inte hade den uppgiften redan vid utskottsbehandlingen, ty det är möjligt att vi då kunde ha skrivit ihop oss på ett annat sätt och fått denna avrapportering och denna slutrapport utförda på ett sådant sätt att även lekmän haft möjlighet att studera dem. Då hade kanske något av vad vi begärt i reservationen kunnat anses uppfyllt.

Till sist vill jag uttala min tillfredsställelse över att statsrådet uppfattat vårt agerande i denna fråga på det sätt som han säger i sitt anförande. Det bevisar att vi har haft en ärlig uppfattning när vi framfört vår reservation med den rimliga begäran som jag beklagar att utskottet inte kunnat ena sig om. Det skulle nämligen ha bidragit till att vi varken hade behövt några häxprocesser eller skaffa fram några syndabockar, utan då skulle vi ha fått den begärda utredningen direkt.

Herr NYMAN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill tacka industriministern för hans bidrag till en saklig och stillsam debatt i första kammaren. Jag vet inte om jag kan utlova att det blir lika stillsamt i andra. Vi får se!

Det är alltid farligt med liknelser och

jämförelser. De haltar i regel. Jämförelsen mellan Marviken och Wasaskeppet haltar givetvis. Det var bara ytliga jämförelser jag gjorde när det gällde likheten. Olikheten framstår klart vid jämförelsen just på det sätt som industriministern redogjort för.

Sedan fäste jag mig litet vid vad statsrådet sade om enigheten. Det står fullständigt klart att enigheten varit stor inte minst inom utskottsavdelningen när det gällde avvecklingen av Marvikenanläggningen och dess vidare användning. Det är möjligt att jag missuppfattade statsrådet när han talade om fullständig enighet och att den gällde det svenska atomenergiprogrammet under de år som gått. Det skulle ha rätt fullständig enighet i riksdagen. Det kan tyckas ha varit så, men jag undrar, herr statsråd, om inte denna enighet varit skenbar. Om vi hade vetat ungefär lika mycket då som vi vet nu kanske enigheten inte varit så stor. Dessutom är ju också statsrådet medveten om att det framställts en hel del motioner och kritik inte minst från mitt eget parti.

Vidare tycker jag att det var värdefullt att få denna slutrapport. Liksom herr Ottosson anser jag att det hade varit bra om den hade nämnts i vitboken och om vi hade känt till den när vi behandlade frågan i utskottsavdelningen.

Till sist en väsentlig detalj som tas upp i reservationen. Det gäller frågan om vilka vägar man skall gå för att få fram ett så bra underlag som möjligt för beslut i tekniskt komplicerade frågor liksom även i andra frågor här i riksdagen. Det har kommit fram tre alternativ. Först har vi statsrådets och utskottsmajoritetens alternativ att Kungl. Maj:t tar upp den här frågan; det finns ett motionspar som skall behandlas i konstitutionsutskottet, vi får den här slutrapporten och så är allting väl. Sedan har vi centerpartiets alternativ att man lämnar över den här frågan till fortsatt diskussion i spalterna eller här i riksdagen, om det finns behov av att fortsätta diskussionen. Slutligen har

vi vårt alternativ att representanter för de olika partierna samlas i en studiegrupp och tar upp frågan. På vilket sätt man skall förfara hänger ihop med hur pass allvarligt man ser på Marvikenprogrammet och hur inflammerad denna fråga är. Den kanske är mer inflammerad än man tror. Om man befarar att det är en känslig fråga och vill rensa upp kring den, tror jag att det psykologiskt sett vore mycket värdefullt att den tas upp i en studiegrupp sammansatt av representanter för de skilda partierna. Då kan man kanske få problemet ur världen, och det önskar vi väl alla innerst inne.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp) kort genmäle:

Herr talman! Även jag vill gärna instämma i betygsättningen av debatten. Den har varit saklig, som en debatt i riksdagen bör vara, och den har inte haft några överslag. Det är dock möjligt att debatten kommer att skärpas när herr Åkerlund och förutvarande statsrådet Lange, som finns härnäst på talarlistan, kommer att delta i den.

Jag har inte mycket att erinra emot statsrådet Wickmans anförande. Jag vill gärna hålla med om att år 1962 var enigheten stor. Även om de informationer som fanns men inte nådde fram då hade varit tillgängliga för oss tror jag inte att beslutet blivit ett annat.

När statsrådet säger att det hade varit omöjligt att hoppa över det steg som Marvikenprojektet innebär, vill jag dock sätta ett frågetecken i kanten. Det är möjligt att de första åren fram till 1964 var av betydelse för elkraftindustrin, eftersom man i Marvikenprojektet kunde utveckla sina kunskaper på detta område, men 1964 och 1965 framfördes mycket stark kritik från tekniska experter. Det kanske kan tyckas vara en form av efterklokhet att kritisera nu, men vi har ju först i efterhand fått del av viss kritik.

Statsrådet säger själv på s. 12—13 i

Ang. avveckling av Marvikenprojektet vitboken: "Det är nu känt att tekniker inom såväl Atomenergi som andra engagerade företag hade en kritisk inställning till utformningen av projektet." Hade vi 1965 vetat allt vad som förelåg är det fråga om det inte blivit en paus i genomförandet av Marviken, då man hade värderat upp de kritiska synpunkterna och kanske beslutat att avbryta eller ändra till en försöksverksamhet på lättvattenlinjen. Det var ändå så att ASEA redan 1965 kunde offerera kompletta lättvattenreaktorer. Men kraftverksföretagen var också de i stånd att beställa ett lättvattenverk 1965, de hade redan samlat tillräckliga fakta för ett sådant beslut. Det fanns redan då samlad erfarenhet på båda håll, mycket givetvis baserad på den svenska forskningen men åtskilligt även på utländska erfarenheter.

Jag tror alltså att statsrådet Wickman något övervärderar de erfarenheter man vunnit med Marviken. Jag vill inte förneka det ansvar vi alla har, men jag vill framhålla att kritiken inte nådde fram till oss 1965 och det är där man vill se en annan hantering i de här frågorna i framtiden.

Statsrådet säger att vi måste akta oss för att alltför mycket sätta oss in i experternas diskussioner. Det skulle innebära att vi binder oss i förhand. Han menar alltså att vi skall låta experterna komma fram med förslagen och stå för dem och vi skall först därefter ta ställning.

I princip har jag inget emot klara avgränsningar här. Men å andra sidan kommer vi att efter experternas utlåtande gång efter annan få ta ansvaret och inte bara ansvaret baserat på experternas syn utan också baserat på sociala och samhällsekonomiska synpunkter. Då måste vi ha möjlighet att grunda vårt beslut på egen erfarenhet. Den erfarenheten tror jag inte vi kan få på annat sätt än att vi på ett tidigt stadium kommer in i utvecklingen och tillsammans med experterna får lyssna på de olika alternativen i debatten och där-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

efter göra oss så underkunniga som möjligt om vad som sker i frågorna.

Jag är glad över att det kommer att bli en slutrapport. Den kommer att ge ytterligare belysning åt frågan, och det tror jag är av stort värde när vi har att möta allmänhetens reaktion, som jag tror kommer att bli hård. Men jag vill gärna medverka och förklara och redogöra för den bakgrund som riksdagen har haft när man beslutat om svensk atomenergi under 1960-talet.

Herr statsrådet WICKMAN:

Herr talman! Först vill jag, herr talman, säga till herr Pettersson att mitt interpellationssvar tydligen inte var tillräckligt klart utformat, vilket framgår av herr Petterssons replik.

Vad interpellationssvaret innehåller är just att de 70 miljonerna icke är en avskrivning av den form som påverkat rörelseresultatet och därmed den skattepliktiga inkomsten. Naturligtvis har det skett avskrivningar av Marvikenanläggningen. Men de avskrivningarna har finansierats genom särskilda anslag över riksbudgeten och har därmed lämnat den beskattningsbara inkomsten hos Vattenfall opåverkad, med undantag, som jag nämnde särskilt för att vara fullständigt tydlig, för de 3,5 miljoner i hela Marvikenprojektet som Vattenfall hade skrivit av fram till 1965. Jag tycker att det är viktigt att man har storleksordningen klar för sig — 3,5 miljoner av den totala vattenfallsverksinvesteringen på 270 miljoner — för att få rätt proportion på frågan eftersom interpellationen uppenbarligen är grundad på föreställningar ute i kommunerna att det är de 270 som avskrivits på detta sätt. Det är då viktigt att tala om att det är 3,5 miljoner och inte 270. Om dessa 3,5 miljoner har jag sagt att det är rimligt att den avskrivningen verkligen belastar vattenfallsverket därför att vattenfallsverket, som vår ledande kraftproducent, har behov av den erfarenhet som i det här fallet värderats så

lågt som 3,5 miljoner.

Jag finner därför inte att det ur skattesynpunkt föreligger något skäl att ifrågasätta denna avskrivning på 3,5 miljoner kronor. Jag skulle till och med kunna motivera mycket väl, att den avskrivning som skulle ha belastat Vattenfall sannerligen inte borde ha varit lägre utan snarare väsentligt mycket högre. Från den synpunkten kan nog de kommuner, som jag vet har en kritisk inställning till de beskattningsregler som gäller Vattenfallsverket, i varje fall på denna punkt känna sig icke missgynnade utan tvärtom i hög grad gynnade.

Jag skall inte ta upp hela frågan om vattenfallsverkets beskattningsregler. Det skulle föra en smula långt i denna debatt. Jag vill bara, för att herr Karl Petterssons uttalanden inte skall stå oemotsagda i protokollet, få antecknat att jag inte instämmer i — jag skulle kunna motivera det utförligt — herr Petterssons beskrivning av hur det nuvarande systemet verkar. Därmed icke sagt att detta system är perfekt.

Det är riktigt, som herr Pettersson säger, att om vi genomför affärsverksutredningens förslag kommer vissa av dessa frågor i ett delvis annat läge. Jag är inte i dag beredd att avge något uttalande om när, i vilken form och i vilken omfattning vi kommer att lägga affärsverksutredningens förslag till grund för förslag till riksdagen. Men jag vill gärna lämna en information till herr Pettersson, som med sådan envetenhet — och det är riktigt — följer vattenfallsverkets förehavanden.

Jag vet inte om herr Pettersson har observerat, att för en tid sedan inkom till departementet en framställning från Vattenfall om de redovisningsprinciper som nu är i kraft. Denna framställning är orsakad av den mycket kraftiga resultatförsämring som vattenfallsverket har råkat ut för under beskattningsåret 1970, på grund av den exceptionellt besvärliga kraftsituationen. Om nämligen Vattenfall inte hade gjort denna fram-

ställning och om den icke bifalles skulle ett mycket kraftigt kommunalskattebortfall inträffa som en automatisk följd av vattenfallsverkets starkt försämrade rörelseresultat. I det läget har alltså Vattenfall hos Kungl. Maj:t begärt att få sina redovisningsprinciper så förändrade att detta kommunalskattebortfall kan undvikas. Och det gäller här ett bortfall av kommunalskatter på cirka 10 miljoner kronor under ett år, medan den fråga som herr Pettersson har aktualiserat gäller 630 000 kronor under en sjuårsperiod.

Jag vill gärna säga detta därför att det inte minst under dessa sista dagar i så stor utsträckning förekommer att vattenfallsverket utsätts för en — som jag skulle vilja kalla det — nästan konsekvent förtalskampanj. Här tar Vattenfall själv av hänsyn till kommunerna detta initiativ att få sina redovisningsregler förändrade, just för att undvika ett kraftigt fall i kommunernas skatteinkomster.

Ansökan är som sagt inte behandlad, men vi kommer att behandla den rätt snabbt.

Beträffande Marvikenfrågan i övrigt skulle en fortsättning av debatten från min sida egentligen vara bara en upprepning av vad jag anfört tidigare. Jag vill gärna uttala att jag själv är ledsn över att uppgiften om det slutrapporteringsarbete som pågår i Atombolaget inte bragts till utskottets kännedom. Jag fick nämligen själv reda på det för mindre än en vecka sedan. Att vi inte kände till detta berodde på att det slutrapporteringsystem som tillämpas betraktades av bolaget som en självklar rutinåtgärd. Arbetet sattes i gång som en självklar rutinåtgärd redan i samband med att avvecklingen rekommenderades av bolagets ledning långt före den debatt vi har i dag och långt före vitboken.

Jag är inte i stånd att ge någon utförlig beskrivning av hur slutrapporten kommer att se ut, men jag har velat ta upp denna fråga i debatten. Jag har ock-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
så — som de tidigare talarna här märkte — gjort det speciella uttalandet i mitt anförande att jag utgår ifrån att denna slutrapport får en sådan utformning att den också belyser de frågor som vi här diskuterat. Med hänsyn till detta material och med hänsyn till att principfrågan om information till riksdagen i tekniskt komplicerade frågor är föremål för bedömning av grundlagberedningen har jag — för att komma tillbaka till vad reservanterna anfört — uppriktigt sagt svårt att se att vi skulle kunna komma längre genom den speciella åtgärd som reservanterna föreslår.

Avslutningsvis vill jag säga att vi ju här talat mycket om Marviken och att vi är helt ense om att det är värdefullt att dra slutsatserna av de erfarenheter vi vunnit av Marviken. Till sin storleksordning är naturligtvis beslutet om Marviken rätt unikt. I vår allmänna planering — i den mån vi har en överblick över den — kan jag icke se att det dyker upp något annat projekt som är av denna storleksordning och så omfattande att det direkt kommer att underställas riksdagen. Däremot finns under flera anslag i vår budget frågor som är, kan vi säga, en serie Marvikenminiatyrer. Tag t. ex. det anslag som jag haft anledning att redovisa för riksdagen i januari till styrelsen för teknisk utveckling. Denna styrelse fattar i sig ett flertal beslut som innebär finansiering av industriella utvecklingsprojekt. Naturligtvis är dessa beslut av mindre omfattning och kostnaderna bara någon procent av vad Marviken kostar, men själva beslutssituationen är i dessa fall densamma. Jag tror inte att någon här i kammaren drömmer om att Kungl. Maj:t vid beräkandet av dessa anslag skulle ta ställning till de olika konkreta projekt som styrelsen för teknisk utveckling har att behandla, utan det sker i detta avseende en allmän bedömning av hur mycket vi anser oss, mot bakgrunden av beräknad avkastning och konkurrens från andra angelägna områden, ha råd att satsa på denna verksamhet.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

Vi har sedan skapat ett organ som enligt vår mening — man kan ha olika bedömningar därom — är det effektiva instrumentet för att fatta tekniskt komplicerade beslut.

Jag kommer alltså tillbaka till detta och anser att det är och bör bli huvudlösningen av det problem som vi diskuterar, nämligen att öka effektiviteten hos de organ som får ansvaret. Detta betyder ingalunda att vi abdikerar för experterna, utan jag talar här om de rent tekniskt komplicerade besluten och icke om vilka värderingar som skall styra det hela. Jag talar icke om vad de skall inriktas på och inte om vilken total kostnadsram vi är beredda att fastställa. Det är självklart att det är Kungl. Maj:t och riksdagen som har och bör ha det avgörande inflytandet.

Herr PETERSSON, KARL, (m) kort genmäle:

Herr talman! I interpellationen ställde jag frågan om de 70 miljoner kronor som avskrivits för det ändamål det här gäller, och i sitt senaste anförande har industriministern klarlagt hur det hela ligger till. Men samtidigt framhåller industriministern i sin uppfattning att den redovisning som gjorts beträffande avskrivningarna inte är någonting att ta större hänsyn till. Jag delar inte denna uppfattning, särskilt med hänsyn till vad jag tidigare framfört om den gällande ordningen på det kommunala beskattningsområdet av statens vattenfallsverks kraftverksrörelse.

Industriministern ville göra gällande att statens vattenfallsverk har svartmålat. Jag vill inte helt och hållet dela hans uppfattning. Det ganska markanta missnöjet med rätten till avdrag för ränta och avskrivning är befogat. Vattenfall har begärt bemyndigande att behålla taxeringarna vid ungefär 17 miljoner kronor för 1970 års inkomsttaxering, vilket skulle betyda en skillnad på 10 miljoner kronor — i förhållande till redovisat resultat.

När vi nu är inne på Vattenfall, skulle jag vilja ta upp en fråga som vi tidigare har behandlat här i riksdagen, nämligen fastighetstaxeringen. Taxeringsvärdena utgör ju underlag för en av de mera betydande intäktsposterna för kommunerna från kraftverksbeskattning när det gäller de statliga kraftverken. Vi diskuterade då de sänkta taxeringsvärdena. Förvaltningsutskottet i mitt hemläns landsting har enhälligt beslutat att överklaga Vattenfalls fastighetstaxeringar. En kommun hade inte godkänt taxeringen, men då sades det från denna talarstol att man inte trodde att Vattenfall skulle överklaga den kommunens beslut. Tyvärr stod sig inte denna spådom, utan Vattenfall har överklagat. Verket begär en sänkning av taxeringsvärdena från 165 miljoner kronor till 132 miljoner kronor, således en sänkning med 33 miljoner kronor, vilket är en stor summa för en glesbygdskommun omräknat i skatteinkomst.

Jag tackar än en gång industriministern för det svar som jag har fått.

Herr ÅKERLUND (m):

Herr talman! Herr Johan Olsson förväntade sig att jag skulle vara buse i denna debatt — jag skulle vara det i gott sällskap med herr Lange. Jag tycker för min del att det är en liten aning orättvist. Både herr Lange och jag är i grund och botten ganska fridsamma människor. Däremot brukar det ibland sägas om amerikanska proffsboxningsmatcher att resultatet är uppgjort på förhand. I vårt fall har herr Lange och jag kommit överens om en sak, nämligen att våra argument skall granskas offentligt. Något annat har vi inte kommit överens om.

En vitbok har framlagts, en sällsynt företeelse från regeringen. Det sker bara vid mycket högtidliga tillfällen och när regeringen har dåligt samvete. Det sistnämnda är fallet med vitboken om Svensk atomenergipolitik, en bok i vitt omslag med gul banderoll, men utan

blått band. Långtidsutredningens bok har ett blått band på både fram- och baksidan.

Regeringen ber svenska folket om ursäkt, vilket är bra. Det är också någonting positivt som har kommit fram genom vitboken. Det vill jag uppriktigt säga — det ligger ingen underton av ogillande i detta uttalande. Det kan aldrig vara fel att såsom en princip lämna redovisning även för någonting som har misslyckats. Såsom statsrådet Wickman här gång på gång har sagt är nämligen misslyckanden ofta förutsättningar för att något nytt och bättre skall kunna komma fram. Därför kan jag bara upprepa att jag gillar vitboken. Jag vill framhålla detta, därför att jag inte har tänkt att jag skall spara på kritiken ens när det gäller vitboken. I det hänseendet skall jag alltså efterkomma herr Johan Olssons önskemål.

Hur skall man nu bedöma själva boken? Jag kan inte komma till annan slutsats än att trots allt vad utskottsmajoriteten säger och vad statsrådet här har sagt är boken partsinlaga. Det kan helt enkelt inte förhålla sig på något annat sätt. Även om strävan hos författaren, som är anonym för mig, har varit att ge en objektiv redogörelse, är alltför många och helt skilda intressen inblandade i denna stora fråga för att boken skall kunna befrias från stämpeln av partsinlaga. Det finns så många som aldrig fått tillfälle att göra sin röst hörd genom denna bok.

Vetenskapligt fyller den inte kravet på full objektivitet. Jag kanske kan få säga det, och kanske i grund och botten både statsrådet Wickman och herr Lange med sin vetenskapliga skolning håller med mig om det. Vem säger exempelvis att urvalet av citaten är tillfredsställande objektivt? Herr Ottosson har redan framhållit det, och han har också pekat på vad statsrådet Wickman skriver i förordet, nämligen att citaten är utvalda. Nu skall dess bättre en slutrapport komma, har vi hört. Från alla håll har uttalats tillfredsstäl-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
lelse över detta, och det kan jag också göra, särskilt naturligtvis om den rapporten får en sådan utformning att den kan läsas av icke tekniker.

Låt mig så få säga om vitboken, att nästan allt som står i den visste vi förut. En del av vad vi också vet finns inte med i boken. Säkert finns det saker som vi inte vet och som inte heller är med i boken, kanske därför att vi inte skall få veta det. Av den anledningen begär vi i reservationen och i de motioner som ligger till grund för denna att det skall tillsättas en parlamentarisk arbetsgrupp för att göra kompletterande studier. Jag tycker för min del att det kravet står kvar även sedan vi fått uppgiften om den tekniska slutrapporten från Marvikenfolket.

Det är, tror jag, också nödvändigt att för framtiden skapa bättre beslutsunderlag och kontrollmöjligheter för dem som i sista hand har att bära ansvaret, dvs. riksdagen och självfallet regeringen. Statsrådet Wickman var också inne på detta, när han klagade över de svårigheter som regeringen många gånger blir ställd inför.

Utskottet säger med hänvisning till vitboken att den föreslagna avvecklingen av Marvikenprojektet innebär slutpunkten i en utvecklingslinje som tidigare haft stor betydelse för vårt atomenergiprogram. För min del säger jag bara ja till detta. Då skall alltså Ranstad göras någonting åt. Vadför någonting? om jag får fråga. Vad kommer sedan mera att hända? Ger man upp allting? Har all tankeverksamhet upphört i statsförvaltningen med anledning av debaclet på tungvattenlinjen? Jag har inte tolkat beslutet om Marviken på samma sätt. I vår motion står det att beslutet "betecknar det slutgiltiga misslyckandet för Atombolagets tungvattenlinje såsom den hittills fullföljts". Längre har inte jag vågat gå, men det är intressanta perspektiv som utskottet ger åt problemkomplexet, och visst väcks en massa tankar till liv. Frågan kvarstår vad som skall komma att hända på

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

atomområdet. I fråga om alla dessa typer, system och metoder att utnyttja energikällan atomerna kan man väl inte säga att det har satts en slutpunkt i utvecklingslinjen. Detsamma gäller tungvattenlinjen, även om den för dagen inte är aktuell i vårt land; men så är ju inte heller fallet på andra håll i världen.

Jag får nog också lov att med några ord beröra själva atomprogrammet, vilket är en större och mera vittomfattande fråga än den som gäller enbart projektet Marviken.

Som alla vet har atomprogrammet tre klart uttalade motiveringar, en som gäller energipolitiken, en som gäller industripolitiken — önskan att utbygga i landet en industri med förmåga att ta vara på atomenergin — och slutligen finns det också en militärpolitisk motivering. Den står kanske inte för dagen i rampluset på samma sätt som tidigare; den militära aspekten väger dock mycket tungt, och därför får den framöver inte förbises. Jag förutsätter att den följs med största vaksamhet av de myndigheter som härvidlag har ansvaret. Ingen kan intala mig att det inte kan inträffa snabba omkastningar på detta område. Det finns utomlands mycket tydliga tecken härpå. Jag skulle tvärtom vilja säga att sådana omkastningar ligger inom sannolikhetens ram. För ögonblicket skall jag emellertid lämna den frågan för att i stället rikta uppmärksamheten på de energi- och industripolitiska frågeställningarna.

Med atomsprängningstekniken tillkom en ny tidigare okänd energikälla vid sidan av kolet, oljan och vattenkraften. Vi i vårt land — som alla vet, fattiga på kol och olja — har uran i stora kvantiteter, ehuru i så små koncentrationer i berggrunden att det är ett problem att lönsamt och i konkurrens med andra länder utvinna energikällan. Det faktum att vi i alla fall inom landets gränser funnit en ny energikälla har givetvis väckt förhoppningar om ökat oberoende av import av bränsle. Detta är helt förståeligt, även

om vi i dag, efter 20 år, måste konstatera att vårt beroende av oljan bara ökat.

När nu staten tog på sig uppgiften att försöka nyttiggöra uranet och, med i själva verket ursprungligen militära motiveringar i bakfickan, införde koncessionsförfarande för uranexploatering, gjordes enligt min mening det första stora misstaget i atomprogrammet. Detta var under kriget. Därmed väcktes till liv strävanden i energipolitiken att åt staten förskaffa monopol på tillgodogörande av den nya energikällan. Det är fullt förklarligt att vattenfallsstyrelsen, som verket hette på den tiden, skulle ha intressen att bevaka i det sammanhanget. Förutseende människor på vattenkraftområdet kunde mycket väl se den tidpunkt när gränsen för ytterligare utbyggnad av vattenkraften var uppnådd. Att Vattenfall och Atombolaget, med gemensam huvudman, skulle samverka för att söka skjuta åt sidan den privata kraftindustrin, kan inte i och för sig förvåna någon. Det gick nu inte så, dess bättre, och det berodde på att de båda statliga företagen satsade på fel häst — på tungvattenlinjen.

Vattenfalls avhopp från tungvattenlinjen och brytning med Atombolaget är enligt min mening det intressantaste som hänt på atomprogrammets område under hela denna tid. Men därom och om motiven därför får vi veta ytterst litet i vitboken, eller rättare sagt ingenting alls.

Det talas ibland om resultatet av att gräva grovar, men i våra gemensamma ansträngningar att utvinna mesta möjliga av atomerna har det inte varit bra att man försökt uppfylla ideologiska strävanden att förbehålla staten uppgifter inom näringspolitiken, som staten illa passar för. Detta har också framgått av vad industriministern här hade att anföra om de svårigheter staten har när det gäller att fatta beslut i tekniskt besvärliga frågor — när de som skall bära ansvaret skjuter ifrån sig det och

lägger över det på regeringen och i sista hand riksdagen och skattebetalarna. Det är en mördande kritik mot det som vi i dagligt tal kallar det socialistiska systemet. Det är synnerligen viktigt att kunna dra en gräns, så att man låter ansvaret för sådana tekniskt besvärliga frågor ligga på rätt ställe. De som bär ansvaret måste även ta konsekvenserna och hålla staten utanför.

Dessutom finns alltid den risken när staten engageras på det ekonomiska fältet i projekt av denna typ, att det går för mycket prestige i det hela, varfter man läser sig i sina positioner. Just detta har inträffat i frågan om Marviken, och det är på den punkten vi är kritiskt inställda.

Jag kan mycket väl stå här och säga, som alla andra talare gjort, att i detta läge inte finns någon annan möjlighet än att avveckla Marvikenprojektet. Vi är alltså eniga om att Marviken nu bör avvecklas. Jag kan också säga: Det är ingen idé att hålla på att bråka; olyckan är skedd och vad som är gjort kan inte göras o gjort; det är klart att vi alla önskar att resultatet för framtiden skall bli det bästa möjliga — och allt sådant som man av självklara skäl säger när man vill vara artig. Jag har ingen anledning att inte vara artig, men i denna fråga finns också ett annat moment, nämligen rätten och möjligheten att framföra kritik och möjligheten att vinna gehör för denna kritik. Det måste vara möjligt att även i efterhand säga: Vi kritiserade detta.

Jag vill inte på något sätt vara elak mot herr Johan Olsson, men det är min uppgift att framföra denna kritik. Gör jag inte det kan jag lika gärna sitta i min bänk och hålla tyst. Jag vill inte kritisera bara för att sedan kunna stiga upp och efterklokt säga att vi hade rätt. Av denna kritik kan vi också lära oss något för framtiden, som vi alla gemensamt kan ha nytta av. Om vi tror det har vi också rättighet att komma tillbaka, ta fram kritiken och erinra om vad vi tidigare sagt — inte i syfte

Ang. avveckling av Marvikenprojektet att göra ont värre utan i syfte att göra gott.

Vad kan vi alltså säga att vi har observerat respektive missat i det väsentliga ögonblicket, när det gäller frågan om Marviken? Låt oss till att börja med konstatera att Vattenfall, som är ett elkraftproducerande företag, har gått ihop med Atombolaget för att dessa gemensamt skulle driva fram en viss bestämd linje. Sedan har en konkurrent till Vattenfall — den privata kraftalstrande industrin — ansett att man borde köra med litet lösare tyglar, se sig om och studera olika till buds stående möjligheter på detta område. De har också gjort detta. Är det inte då rätt att i dagens läge framhålla det för att vi skall se vad som hände 1964, som enligt vad som alldeles riktigt sagts här flera gånger var det kritiska året? Gjorde vi inte något fel i handläggningen av ärendet den gången?

Den privata kraftindustrin hade sina blickar riktade på vad som skedde på det svenska området men naturligtvis också samtidigt ett ögonkast på den internationella utvecklingen. Som utvecklingen nu gick, blev det i alla fall på det internationella fältet som avgörandet kom att falla. Lättvattenreaktorerna, med deras anrikade uran och vanliga bondvatten som moderator och kylare, utvecklades av amerikanerna, som hade långt större resurser än vi, och de vann — åtminstone för dagen. Det är bara för oss att konstatera.

Men såg människorna inte detta vid den tidpunkten? Jo, det gjorde de, framför allt i den privata kraftindustrin. Men såg man det inte inom statsförvaltningen? Jo, och det var Vattenfall som insåg faran. Vi kan faktiskt litet tillspetsat säga att Vattenfall lämnade Atombolaget i sticket när man sade att man inte längre ville vara med och driva projektet Marviken. Får jag säga till femte avdelningens ärade ordförande herr Lindholm, som jag till min glädje ser här, att när vi hade dessa diskussioner i femte avdelning-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

en och representanter för Vattenfall var där för utfrågning, så manglade vi dem ganska ordentligt och fick klart för oss, att Vattenfall hade kommit till insikt om att detta icke längre var en möjlig framgångslinje. Det egendomliga i hanteringen av ärendet då ligger, som jag ser det, just i att den privata kraftindustrin och Vattenfall, eniga i fråga om tvivlen på tungvattenlinjen, ändå icke lyckades vinna gehör.

Vattenfall drog ju konsekvensen av sin uppfattning och inordnade sig i kön av lättvattenköpare. Det kan kanske sägas att Vattenfall också kommit på efterkälken i någon mån, så som man kan bedöma situationen i dag — om detta gäller om en månad eller två vet jag inte — vilket den privata kraftindustrin inte gjort.

Det var i detta läge 1964 som lättvattenreaktorerna bjöds ut på marknaden av amerikanerna och Marvikenprojektet kom i en omöjlig situation. Om jag inte har alldeles fel i fråga om tidpunkt — jag hoppas att herr Lange vill beröra detta — deklarerade den 24 maj 1964 herr Lange, som då var handelsminister och ansvarig, i riksdagen att i praktiken beslutet var fattat att man skulle fullfölja Marvikenprojektet. Det skall bli utomordentligt intressant om herr Lange vill ha vänligheten att något utveckla de skäl som ni den gången hade för den ståndpunkten. Det var nämligen i det ögonblicket som det avgörande beslutet kom att fattas. Det är mera en slump som har gjort att just jag råkat bli den som skulle framföra kritik mot detta och uppträda i skattebetalarnas intresse. Jag är inte tekniker på området. Det fanns emellertid ingen möjlighet för oss vid den tidpunkten, i riksdagens slutskede våren 1964, att komma med en motion, och min erfarenhet av interpellationer väckta just under de sista dagarna av en session är att man inte får något svar. Vi hade alltså ingen annan teknisk möjlighet än att aningen ta upp saken i en interpellation

vid höstriksdagen 1964 eller framlägga en motion i januari 1965.

Anledningen till att vi valde motionsvägen 1965 var att det var bättre, enligt vår bedömning, att få ett yrkande ställt under omröstning.

Vi motionerade 1965, jag i denna kammare och herrar Carlshamre och Lothigius i andra kammaren, och begärde att utbyggnaden av Marviken skulle avbrytas och att man skulle undersöka möjligheten att utnyttja Marviken för energialstring i andra former. Det är väl vad man nu tänker göra. Om det är den allra bästa vägen är jag inte kompetent att bedöma. Det ligger emellertid fem år emellan och kanske 500 miljoner kronor.

Vi återkom 1966 och aktualiserade frågan, men man slog dövörat till.

Det var emellertid inte bara vi politiker som reagerade, utan även en lång rad tekniker hade under mellantiden opponerat sig och kritiserat ställningstagandet och politiken.

Vad var det som gjorde Marvikenprojektet omöjligt? Jag skulle vilja säga att orsaken var att det inte fanns någon köpare till produkten. Inte ens Vattenfall var intresserat av att köpa. I debatten 1965 — herr Lange kommer säkert ihåg den — ville herr Lange göra gällande att det fanns intresse från andra länders sida; Jugoslavien, Pakistan och Indien nämndes som tänkbara spekulanter.

Statsrådet Wickman har för en liten stund sedan försvarat Marvikenprojektet med att det var alldeles nödvändigt som ett steg i utvecklingen mot ännu större tungvattenreaktorer och herr Wickman ville däri se ett försvar för Marvikenprojektets fullföljande. Vi diskuterade den frågan 1965. Jag framhöll då att om man skulle gå upp till 500—600 megawatt i ett tredje steg finge man väga detta mot en 500—600 megawatts anläggning på lättvatten. Lättvattenreaktorerna är nu 1970 uppe i ännu större megawatt-tal än vi diskuterade vid den tidpunkten. Det fram-

hölls också från min sida att utvecklingen inte skulle stå stilla på lättvattenområdet, samtidigt som naturligtvis möjlighet fanns att tungvattenlinjen skulle kunna avancera rent tekniskt.

Det var också den risken med Marviken, vilket även framhölls, att om man ville göra den till en referensanläggning, var det alldeles nödvändigt att lyckas med den. Man tog en mycket stor risk. Riskerna att den skulle misslyckas var uppenbara med tanke på den nukleära överhettningen, där såvitt jag kunnat förstå det kanske allra besvärligaste problemet är materialets hållfasthet vid de utomordentligt höga arbetstemperaturerna. Ågesta har haft problem just med materialets hållfasthet.

I verkligheten har väl Marviken med sina höga kostnader, som här berörts och som jag inte ytterligare skall gå in på, ändå blivit en referensanläggning men av avskräckande i stället för av tilltalande karaktär.

Det finns en speciell kostnad som jag här särskilt vill peka på. Statsrådet Wickman var inne på den frågan, och jag lyssnade med stor uppmärksamhet och med stort intresse till vad han sade. Det är en kostnad som jag i och för sig inte skulle vilja tala så mycket om men som det ändå är oklokt att blunda för. Nu tycker jag att jag kan tala litet friare sedan statsrådet Wickman varit inne på problemet. Jag syftar på reaktionen utomlands inför Marvikenprojektets misslyckande.

Det är riktigt som herr Wickman sagt att man i andra länder gjort många liknande anläggningar som misslyckats. Det är naturligtvis ett försonande drag i det hela. Man kan givetvis säga att misslyckas man i Frankrike, misslyckas man i Amerika, så kan man få göra det i Sverige också. Det skall på intet sätt bestridas.

Men vad som är särskilt tråkigt är att vi talat litet för mycket om dessa ting. Vi har i internationella sammanhang så starkt betonat vilket fint arbete vi gör,

Ang. avveckling av Marvikenprojektet vilken fin linje vi driver. När man kommit utomlands och träffat folk, experter på detta område, vilket jag faktiskt gjort, IAEA-folk t. ex., har de noterat våra program och sagt att de är utomordentligt intressanta. Men samtidigt har man förnummit något av: Jaha, men lyckas ni nu med det där? Jag är rädd för att den prestigeförlust som vi lidit är en ganska dyr kostnad i detta sammanhang. Men vi skall som sagt inte låta oss tryckas ner av vad som skett. Man misslyckas mycket utomlands, och här i debatten har man ju varit angelägen att framhålla hur många andra "Marvikenprojekt" vi går och bär i våra påsar.

Statsrådet Wickman sade en sak som jag gärna skall hålla med honom om, nämligen att det varit viktigt för oss att här bygga upp en industriell kapacitet, i synnerhet på kraftteknikens område. När det gäller högspänningstekniken har Sverige faktiskt spelat rollen av föregångsland och en hel rad mycket förnämliga uppfinningar på detta område har gjorts av svenskar. Det är då naturligtvis också angeläget att vi får en industri som kan tillverka reaktorer både för vårt eget behov och för export. Det är på sådana insatser vi skall bygga vår framtid på detta område. Jag vill gärna säga att det förhållandet att staten varit inkopplad och stött detta arbete har varit utomordentligt bra. Kanske det har varit alldeles nödvändigt. Traditionellt har vi alltid hävdats att staten inte bör styra i sådana här komplicerade sammanhang. Jag är glad att herr Wickman understryker hur farligt det är för staten att ge sig in på sådana projekt och ta på sig för mycket ansvar. Friheten bör naturligtvis vara rätt betydande.

På detta område har säkerligen utförts en hel del förnämligt arbete. Har jag utdelat ris — vilket jag gjort och avsett att göra — skall jag gärna också ge ros åt förutvarande handelsminister Lange. Staten och atomforskarna i t. ex. Atomenergibolaget har helt visst gjort

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

ett värdefullt arbete för att utveckla detta projekt. Om det gällt lättvattenlinjen eller tungvattenlinjen kan i och för sig inte ha varit avgörande, ty för industrins del är en anpassning ofrånkomlig i alla sammanhang. Det är beställaren som avgör och skall avgöra vad som skall tillverkas. Om beställaren vill ha en tungvattenreaktor, måste industrin naturligtvis arbeta på en sådan. Om en annan beställare vill ha en lättvattenreaktor, är det industrins sak att tillgodose beställarens önskemål, om man kan — eljest får man naturligtvis låta bli.

Svensk industri har otvivelaktigt skaffat sig en betydande erfarenhet och förmåga att producera kraftutrustning på det här området. Om å andra sidan denna förmåga är tillräcklig, är en sak som framtiden får utvisa. Jag vill inte nedvärdera atomprogrammet i detta hänseende. Att man vunnit erfarenhet och kunskaper får skrivas på plussidan. Men kanske har kritiken rätt när den säger att denna förmåga hade man kunnat skaffa till lägre kostnader, om man varit mer lyhörd för utländska erfarenheter och gått in för att söka samarbete med utlandet på ett tidigare stadium än vad som skett. Det är den linje kritiken slagit in på, när vi frågat varför man inte tidigare tagit kontakt med utlandet. Nu har dess bättre inställningen ändrats från regeringens och myndigheternas sida härvidlag. Resultaten har också hittills visat att det gått att etablera samarbete med utländska företag.

Herr talman! Om jag med detta i huvudsak har utvärderat atomprogrammet så som jag ser det i dag, så vill jag å andra sidan framhålla en sak som jag är mycket kritisk mot. Ett mycket tråkigt inslag i diskussionen om atomprogrammet är det sätt på vilket man tagit upp kritik. Kritiken har tystats ned eller hållits tillbaka. Det förefaller som om det rent av skulle ha varit något litet inslag av personförföljelse, och det är inte bra. Det är helt enkelt ynk-

ligt att sådant skall förekomma. Det är ynkligt att människor skall behöva skrämmas till tystnad så att de inte förs framföra sina åsikter, om de befarar konsekvenser av att uttala dem. Att i dag på ett riktigt sätt få fram vad som har hänt är mycket svårt, men vi vet att professor Torsten Gustafson i artiklar i Dagens Nyheter har reagerat häftigt emot tendenser av detta slag. Det har gjorts gällande att det utarbetats tekniskt sett goda promemorior i Atombolaget, kanske också i Vattenfall, men att de synpunkterna inte kunnat föras ut. Man har inte fått möjlighet att diskutera. För framtiden är det naturligtvis inte bra om vi har sådana förhållanden i tekniska sammanhang. Enligt min mening finns det en framtid i atomprogrammet. Det är nödvändigt att fortsätta argumentationen, men det är just då utomordentligt angeläget att människor som har åsikter och uppfattningar och vill framföra dem också skall kunna göra det utan att drabbas av obehagliga eller tråkiga konsekvenser.

Jag vill sluta med att med emfas säga: Låt oss ta den lärdom av vad som hänt att det framför allt är viktigt i vårt land, passande svenska folkets kynne, att man obehindrat får framföra sina kritiska invändningar. Det betyder naturligtvis inte att de politiska instanserna befrias från skyldigheten att bära sitt ansvar. Vetenskapsmännen och teknikerna, de som sysslar med detta och kan det, har inte det ansvar som politikerna har. Politikerna måste i sista hand ta detta ansvar och kan inte rygga tillbaka för det. Men det är just därför så mycket viktigare att också teknikerna, vetenskapsmännen och forskarna fritt kan få framföra sina meningar. Jag vill starkt understryka att detta är en lärdom som vi bör dra av de erfarenheter vi gjort. Har detta kostat oss 500 miljoner kronor så kan det för framtiden vara väl använda pengar.

Herr talman! Jag vill yrka bifall till vår reservation.

Herr LANGE (s):

Herr talman! Tillåt mig att säga att när jag lyssnat på den här debatten har det inneburit en personlig upplevelse av sällsynt positivt slag. Jag vet mig inte ha varit med om något liknande under de 18 år som jag haft äran att tillhöra denna kammare. Därför, herr talman, faller jag inte heller för frestelsen att anlägga den ton som herr Johan Olsson väntade sig och som onekligen ligger närmare min natur än den jag kommer att begagna i dag.

Jag vill dock inom parentes säga till herr Åkerlund, som hade vänligheten att yttra att jag var fridsam, att detta dess värre inte är en rättvisande karakteristik av Gunnar Lange. Dess värre, säger jag, men jag är tacksam för berömmet och jag vill gärna återgälda vänligheten med att säga att jag uppfattar herr Åkerlund personligen som en trevlig person, och — vad viktigare är — som en i hög grad modig person även på det här området.

Men, herr talman, efter industriministerns klagörande och uttömmande — jag hade så när sagt lysande — redogörelse finns det mycket litet, om ens något, att tillägga i sak. Vi kan diskutera det igen, vi kan upprepa argumenten, men vi vet alla hur dyrbar tiden är för riksdagen nu i slutspurten. Jag antecknade mig dock på talarlistan därför att jag inte ville att mina kamrater i kammaren skulle få den uppfattningen att jag önskade undandra mig ett ansvar som jag vet i hög grad är mitt.

Jag är medveten om att under de år jag som chef för handelsdepartementet hade ansvaret för atomenergiarbetet fattades kanske beslut som inte i efterhand visat sig vara de lyckligaste. Det politiska ansvaret härför bär sannerligen jag.

Jag vill peka på några sådana beslut och även i någon mån försöka ge en förklaring och erinra om den situation jag som handelsminister då befann mig i och den belägenhet som

Ang. avveckling av Marvikenprojektet också riksdagen och dess ledamöter befann sig i.

Jag är herr Ottosson mycket tacksam för hans uttalande att vi alla delar ansvaret, ty vi har alla varit överens om både uppläggnings- och fullföljandet av atomenergiprogrammet. Men det hindrar inte att det politiska ansvaret ändå måste åvila vederbörande statsråd.

Låt mig säga att jag personligen inte anser att den industriella utvecklingsverksamhet som bedrivits på atomområdet har varit i huvudsak ett misslyckande. Vi har — som industriministern uttryckte det — mött bakslag. Säkerligen kan man kalla det besvikelser i många hänseenden. Vi har vid flera tillfällen inte haft klart för oss på förhand de svårigheter som vi skulle komma att ställas inför. Allt detta kan sägas vara en brist hos dem som handlägger dessa frågor. Men det är också en brist som ibland haft rätt naturliga förklaringsgrunder.

Programmet, sådant det lagts upp, fullföljer vi alltså. I reaktorprogrammet, där processen, som vi vet, skulle baseras på naturligt uran och tungt vatten, har vi mött de stora bakslagen. Men inte till en början. Beslutet om atomprogrammet togs enhälligt. Jag kommer ihåg att utskottets talesman — det var tredje lagutskottet den gången, om jag inte missminner mig — var professor Osvald i denna kammare. Han sade ett ord och jag sade två meningar. Allt var klart. Sedan kördes det hela i gång med inriktning på den första etappen, som så småningom utmynnade i Ägestaverket.

Vi mötte svårigheter redan där, svårigheter av en art som inte kunde förutses. Och man skall inte tro att andra nationer inte upplevde samma ting. Jag vill bara erinra om att någon gång i början på 1960-talet uppfördes en reaktor, som vi inte har talat om här i dag, nämligen R 2 för materialprovningar i Studsvik. Den reaktorn inköptes delvis och kanske huvudsakligen från ameri-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

kanska leverantörer. Reaktorhöljet, tanken, var av sådan beskaffenhet att den fick klart utdömas, den kunde inte ens repareras eller någonsin användas. I själva verket förlorade staten inte pengar den gången, ty det fanns en skadeståndsklausul, som gjorde att man kunde lägga ut en beställning till en svensk firma som i stället kunde leverera en fullgod produkt.

Det är klart att Ågestareaktorn inte heller gick utan åtskilliga svårigheter, men den kom i drift, låt vara kanske rätt försenat, 1964. I dag har det program som fanns för denna reaktor t. o. m. överträffats. Såsom man kan läsa i vitboken, regenereras där en effekt inte av 65 megawatt som man ursprungligen tänkte sig och planerade, utan av 80 megawatt. Det är i och för sig inte ett dåligt resultat.

Här vill jag skjuta in till herr Åkerlund att det förhåller sig inte så — man får lätt det intrycket av herr Åkerlunds anförande — att tungvattenreaktorn vid den tidpunkten var helt borta ur bilden. Den är det inte än i dag. I Canada har man flera tungvattenreaktorer i kommersiell skala. Jag kan inte uttala mig om hur pass lönsamma de är, men den kanadensiska linjen på atomenergi-programmet har fullföljts — till skillnad, som industriministern också erinrade om, från den franska linjen med gaskylda reaktorer.

Jag ser att jag lätt fördjupar mig i detta ämne, och jag skall, herr talman, försöka att begränsa mig.

Alltnog: man har dessa reaktorer. En tungvattenreaktor som var aktuell när herr Åkerlund och jag förde vår debatt här i riksdagen — jag tror det var 1965 — och som offererades till Pakistan är såvitt jag vet för närvarande under uppförande. Det är också en tungvattenreaktor. Dessa fakta kunde inte vara helt avgörande för att vi skulle bestämma oss för att fullfölja vår linje — det kan jag gott erkänna — men det var i varje fall argument som kunde ha åberopats för att frågan

verkligen var värd en ingående prövning.

Jag skall inte uppehålla mig vid historiken mer än att erinra om att de avgörande besluten om Marviken fattades, som vi vet, första gången 1962. Då siktade man på en tungvattenreaktor med tryckprincipen och med naturligt uran. Men redan under detta år uppkom som man tyckte möjligheter att ta ett mycket djävare kliv från Ågestareaktorn till Marvikenprojektet än man tidigare hade föreställt sig. Det gjordes vissa studier i Atombolaget — något som jag tror finns refererat i vitboken — av en reaktortyp som verkade vara betydligt mera avancerad än Marvikenprojektet ursprungligen var planerat att bli. Jag skall tilllåta mig att säga att jag till en början med stor skepsis åhörde denna diskussion.

Jag erinrar mig särskilt ett sammanträde på senvåren eller möjligen i början av juni i Västerås, där överläggningar fördes mellan representanter för delegationen för atomenergifrågor och ASEA — däremot var vid detta tillfälle någon representant för Atomenergi icke närvarande. Det var en fullständig enhällig opinion att göra reaktorn i Marviken till en kokareaktor och att man också skulle skapa möjligheter för intern överhettning. Jag var ganska frapperad, ty jag stod i den situationen att riksdagen bestämt uttalat sig för en annan reaktortyp bara några månader tidigare. Jag sade därför att vi nog borde stå fast vid den plan efter vilken vi arbetade.

Det bedrevs sedan under hösten 1962 mycket ingående studier i nära samarbete — det kan jag försäkra kammarens ledamöter — mellan den tillverkande industrin, Atombolaget och vattenfallsverket. Man kom enstämmigt fram till uppfattningen att detta steg i utvecklingsprogrammet kunde tas.

Jag gjorde kanske ett misstag, när jag böjde mig för en då praktiskt taget enhällig expertis — jag säger prak-

tiskt taget, ty den ende som yppade betänkligheter var, såvitt jag kommer ihåg, en ledamot av delegationen för atomenergifrågor, vars namn har nämnts tidigare här i dag, nämligen professor Torsten Gustafson. Jag skall strax knyta några reflexioner till anledningen till att jag bortsåg härifrån.

Det viktiga var emellertid att alla var samlade i sin inställning.

Jag hyste ett ganska stort förtroende för den expertis som här fanns. Jag kunde lika litet som andra lekmän bedöma det tekniska. Därvidlag var mina möjligheter i varje fall mycket begränsade. Jag litade på experterna, i synnerhet när de var — som jag nyss framhöll — praktiskt taget ense. Jag litade också på Vattenfall. Jag hyste ett starkt förtroende — även om våra meningar någon gång skilde sig från varandra — för dess chef, som ju hade varit ordförande i den utredning som låg till grund för hela atomenergiprogrammet och avgav sitt betänkande 1956. Utredningen föreslog en reaktor för tungt vatten och naturligt uran men med möjligheterna öppna att följa även andra projekt. Efter omsorgsfullt övervägande lade jag till riksdagen fram ett förslag om att överge den ursprungliga tanken att utforma Marvikenreaktorn bara såsom en, om jag får uttrycka mig så, enkel tungvattenreaktor och i stället besluta om en mer avancerad reaktor. Enligt vitboken väcktes den gången inte några motioner här i riksdagen.

Nu kan man i efterhand fråga: Fanns det inte redan då alternativ? Jo, uppenbarligen fanns sådana. Jag visste dock rätt litet om dem för egen del, men 1963 började åter betänkligheterna, främst inom Vattenfall men också på sina håll bland teknikerna. Man påstod att utvecklingen hade gått fort i USA och att det till skillnad från tidigare dessutom gick att köpa anrikat uran. Detta talade för helt andra reaktorer. Jag kände till ett fall. Till Atomkraftskonsortiet, de enskilda kraftverks-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
ägarnas atominstitution, hade offere-rats en reaktor av annan typ än den i Marviken med begränsad effekt — om jag minns rätt 50—60 megawatt — som skulle förläggas till Simpevarp nära Oskarshamn. Konsortiet begärde till och med koncession för anläggningen och det tillståndet medgavs också av Kungl. Maj:t. Jag intog den gången ståndpunkten att vi måste koncentrera oss. Vi är ett litet land, och hela detta utvecklingsprogram har nästan gigantiska mått. Vi kan inte splittra resurserna. Därför måste Atombolaget i första hand ägna sig åt att fullfölja det program som statsmakterna har antagit. Endast i den mån bolaget hade personella och andra resurser över, fick det medverka i andra projekt.

Oskarshamnsprojektet kom inte till utförande, och jag tror att t. ex. Sydkraft i dag är ganska lyckligt över att så blev fallet. Men sådana projekt fanns alltså. Betänkligheterna ökade som sagt, och Vattenfall blev för sin del oroad och menade att det innebar orimliga kostnader att fullfölja projektet med den avancerade reaktorn i Marviken. Såsom industriministern här klart har redovisat och även redogjort för i vitboken anmälde Vattenfall att verket inte kunde ta på sig kostnaderna i varje fall för detta utvecklingsarbete. Det ansvaret ville verket inte ta.

Mot slutet av 1963 har vi en annan betydelsefull länk i beslutskedjan. Då hade det — det erkänner jag gärna i dag — varit möjligt att säga att vi skulle ändra oss. Jag skulle ha kunnat göra det. Vad hade alternativet varit? Jo, såvitt jag förstår hade alternativet varit att i första hand gå tillbaka till den ursprungliga linjen med en enkel tryckvattenreaktor med tungt vatten och naturligt uran. Det hade varit en möjlighet. Den andra möjligheten hade väl varit att inköpa en reaktor i utlandet och inleda ett utvecklingsarbete på lättvattenreaktorområdet. Hade man tagit det steget skulle man omedelbart fått säga att det innebar en fördröjning.

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

Det reella valet stod den gången, som jag upplevde det, mellan att gå tillbaka till den ursprungliga linjen eller vidhålla tungvattenkokaren med möjligheter till intern överhettning. Jag valde i det läget att fullfölja den linje som riksdagen senast hade ställt sig bakom. Ärendet framlades för riksdagen 1964, och regeringen redovisade, såvitt jag vet, också de betänkligheter som yppats i sammanhanget.

Men efter mitten av 1964 fanns det, såvitt jag kunde bedöma, inte längre någon valfrihet. Då hade man nått den punkt där ingen återvändo längre var möjlig. Det är detta som präglat debatterna i riksdagen därefter. Herr Åkerlund hade varit vida mera förutseende — jag säger det inte ironiskt, ty jag anslår inte den tonen i dag — om han hade väckt sin motion 1963 eller möjligen 1964. Det fanns en del material då, och då hade en debatt kunnat föras om alternativa vägar. Som jag såg det, var detta knappast möjligt häfter. Men låt mig säga här i kammaren, utan att det behöver betraktas som en syndabekännelse, att nu i efterhand har jag naturligtvis sagt mig att det — i belysning av vad vi vet i dag — var ett olyckligt beslut som Gunnar Lange fattade 1963 och att det var olyckligt att han inte ändrade sig och intog en annan ståndpunkt 1964.

Jag vill inte säga att det olyckliga beslutet ändå haft enbart negativa följder för vårt atomenergiarbete. Jag vill säga ett par ord om det avslutningsvis. Emellertid vill jag betona att de debatter som ägde rum i riksdagen 1965 naturligtvis ökade betänksamheten även hos mig liksom hos alla som sysslade med denna verksamhet och så småningom ledde till att vi 1966 tillsatte atomenergiutredningen för att överse hela atomenergiarbetet framför allt med sikte på att utforma riktlinjer för den framtida verksamheten.

Men 1963 och 1964 var, som jag nyss nämnde, experterna inte eniga. Jag tror inte det förtegs. I Atombolaget hindrade

man vissa tjänstemän från att gå ut till pressen med frågor som enligt vad som uppgivits för mig ansågs beröra bolagets verksamhet och som skulle kunna skada inte bara bolaget utan även intressenter i bolaget. Alltnog: jag skall förbigå det.

Det händer väl ofta — kanske händer det mera sällan efter det klagörande uttalande som industriministern gjort i dag — att en person som inte har teknisk sakkunskap eller i varje fall har begränsade möjligheter att vinna full inblick i tekniskt besvärliga och komplicerade spörsmål konfronteras med experter som inte har samma mening. Måhända kan vi få en bättre ordning, om vi klart uttalar — som industriministern gjorde — att teknikerna själva bör ta ansvaret i sådana här frågor. Men hur gör man annars när experterna är splittrade, när det föreligger reservationer i Atomenergibolagets styrelse och likaså i Atomenergidelegationen? Ja, man sätter sig naturligtvis in i frågan så långt som det är möjligt och försöker göra en bedömning av experterna, av deras motiv och bevekelsegrunder. Sedan säger man: Vilken tror jag mest på? Det måste varje människa göra, och jag kanske trodde på del experter. Men när jag tog del av den kritik som framkommit i Atombolaget och i Atomenergidelegationen, fick jag ett starkt intryck av att motiven var av ett annat slag än de motiv som föresvävat mig. Vad kritikerna tog sikte på var att få till stånd en mera forskningsinriktad verksamhet i stället för att ta steg i en medveten utvecklingskedja för ett industriellt projekt. Jag kritiserar inte dem för det — jag hyser den allra största respekt och beundran för de forskningsinsatser som professor Alfvén har gjort, och det gör vi väl alla. Men jag visste att han var ledsen över att hans intresse för rymdforskning hade kommit i kläm. Han var missnöjd över att den avancerade fusionsforskning som han bedrev kanske i fortsättningen inte skulle komma i åt-

njutande av Atombolagets stöd, som han hade fått under vissa år dessförinnan. Det stödet ville han av naturliga skäl ha; detta är en viktig forskning i och för sig men inte en forskning som kan se tio år framåt i tiden och ställa i utsikt att ett industriprojekt då skall kunna plockas fram den vägen. Därför ansågs det att denna forskning borde stödjas på annat sätt. Jag kan inte komma ifrån att detta missnöje också tog sig uttryck i en mycket starkt kritisk inställning till det program som Atomenergi, efter statsmakternas beslut, drog upp riktlinjerna för. Läser man vad professor Torsten Gustafson säger, är det inte så att han vill ha en helt annan reaktortyp, av Marvikens storleksordning, utan han vill ta ett mindre steg och kanske göra jämförelser mellan en lättvattenreaktor och en tungvattenreaktor. Jag kom till det resultatet att jag för egen del inte ansåg mig — även om naturligtvis också jag hade mina betänkligheter — kunna gå ifrån det beslut som hade fattats år 1963. Efter första halvåret 1964 fanns det, som jag tidigare sagt, inte utan mycket allvarliga konsekvenser någon möjlighet att ändra sig och gå tillbaka.

Jag har velat anföra detta för att ge en belysning av den problematik som man ställs inför i sådana här frågor. Jag tycker att det är en fin redovisning som här har gjorts och som industriministern i sitt förord till boken har understrukt — och som jag helhjärtat instämmer i — nämligen att beslutsprocessen och utvecklingsprocessen inte var uppdelad på ett sådant sätt att man steg för steg kunde följa vad som skedde och utvärdera resultaten. Det kanske också var en brist, men vi har ju i dag helt andra tekniska möjligheter att bedriva den typen av planering än vi hade för fem—sex år sedan — det tror jag att kammarens ledamöter ger mig rätt i.

Mitt anförande har, herr talman, trots mina goda avsikter blivit betydligt läng-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet re än jag hade tänkt. Jag vill sluta med att säga följande:

Marviken var en besvikelse och ett bakslag. Jag har själv ställt mig frågan: Har detta arbete varit helt utan värde? Jag måste besvara frågan på samma sätt som Krister Wickman gör. Låt mig, herr talman, bara läsa upp vad som anföres i hans förord på en punkt:

”Har vi lyckats nå de mål som ursprungligen sattes för det svenska programmet?”

När det gäller det energipolitiska målet att skapa förutsättningar för en utbyggnad i stor skala av atomkraft måste frågan besvaras med ja.” Detta utvecklar sedan industriministern i det följande.

Jag vill allra sist, herr talman, säga att jag är alldeles övertygad om att om inte Marviken, med de extra kostnader projektet fört med sig och de besvikelser vi ställts inför, kommit till utförande skulle inte Oskarshamnprojektet ha nått det stadium på vilket det befinner sig i dag eller Ringhalsprojektet vara aktuellt på samma sätt som det är i dag. Detta kan ses som det värde som, trots felsatsning på olika punkter, Marvikenprojektet ändå fört med sig.

Herr statsrådet WICKMAN:

Herr talman! Jag tror att jag ger uttryck för en allmän stämning i kammaren om jag säger att det har varit ett alldeles exceptionellt nöje att lyssna till Gunnar Langes redovisning av denna fråga. Den har gjort det möjligt för oss att här i kammaren direkt få återuppleva de kritiska skedena i hela den process som ledde fram till Marvikenprojektets nuvarande läge.

Jag har begärt ordet för att i största korthet hemöta herr Åkerlunds anförande på en punkt. Jag vill ta upp den, eftersom den berör mig personligen. Jag avstår alltså från att göra en allmän kommentar till hela herr Åkerlunds anförande. Den enda punkt jag

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

vill ta upp är herr Åkerlunds påstående att vitboken är en partsinlaga.

Jag sade i mitt första inlägg, och jag upprepar det, att vår strävan har varit att icke göra en partsinlaga. Jag sade samtidigt: Det tillkommer inte oss att bedöma i vilken grad vi lyckats eller misslyckats, men jag är mycket angelägen om att denna ambition från vår sida inte blir ifrågasatt.

Jag vill särskilt vända mig mot herr Åkerlunds sätt att argumentera. Han säger att både Gunnar Lange och jag — han åberopar då våra rätt tveksamma akademiska meriter i det förflutna — i verkligheten inser att detta naturligtvis inte är en objektiv redogörelse. När herr Åkerlund säger detta stöder han sig på sin högre akademiska meritförteckning. Herr Åkerlund! Vi talar om vetenskap och moral i denna fråga. Det bevis som herr Åkerlund framlägger för att vitboken är en partsinlaga är att dokumenten icke är fullständigt återgivna. Varför är de inte det? Det finns delar av dokumenten som ur ren läsbarhetssynpunkt har uteslutits därför att de icke direkt har anknytning till den fråga som skall belysas. På alla de punkter där delar har utelämnats har detta markerats med transumitecken. Dokumenten är offentliga. Vem som helst kan kontrollera om transumeringen innebär något medvetet utelämnande av sådant innehåll i dokumenten som verkligen kan påverka bedömningen av förhållandena och utvecklingen i sådan riktning att människor gör en annan bedömning än den herr Åkerlund tror att vi eftersträvar.

Om man säger att vitboken är en partsinlaga och som bevis anför att dokumenten inte är fullständigt återgivna har man verkligen brutit mot den vetenskapliga moral som herr Åkerlund själv gör sig till tolk för. Man kan inte göra en sådan insinuation utan att åtminstone på någon punkt framlägga ett bevis för sin tes.

Herr ÅKERLUND (m) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först säga några ord om vad statsrådet Wickman anförde beträffande vetenskap och moral i sammanhanget.

För min del kan jag helt enkelt åberopa herr Wickman själv — och det gjorde jag också i min framställning. Herr Wickman! I Ert eget förord till vitboken står följande: "I enlighet med skriftens syfte att belysa motiv och riktlinjer för statsmakternas olika ställningstaganden till atomenergiprogrammet har endast sådana dokument tagits med som utgjort underlag för dessa ställningstaganden." Där talas ingenting om transumerade delar, utan ett antal dokument är uppenbarligen inte medtagna — det säger statsrådet själv. Att då göra gällande att detta skulle vara en fullt tillfredsställande vetenskaplig framställning är för mig något helt främmande.

Vidare talas det här — märk väl — om statsmakternas ställningstaganden till atomenergiprogrammet. Men atomenergiprogrammet innehåller en hel del om den privata industrins ställningstaganden. Där om finns såvitt jag kan se mycket litet medtaget i denna bok, i varje fall dokumentariskt. Däremot finns dessa ställningstaganden åberopade i skriften.

Till herr Lange vill jag bara säga att det är befriande när herr Lange så ärligt säger att han har fattat beslut vilkas resultat inte hade blivit vad han hade önskat. Jag tror att herr Lange också om dessa beslut använde ordet "olyckliga". Därmed är den saken utagerad, och det finns ingenting mer att nu säga.

Men det är ändå en sak som jag tycker att jag inte kan gå förbi i en replik. Herr Lange gör envetet gällande att det efter 1964 icke fanns möjlighet att ändra sig. Men det gör man ju 1970, och varför skulle man inte ha kunnat göra det vid vilket datum som helst mellan 1964 och 1970? Det är klart att ett ändrat beslut skulle ha haft kon-

sekvenser, och dessa konsekvenser diskuterades i utskottet, där man t. o. m. gjorde överslagsberäkningar — inte noggranna beräkningar — av vad det skulle betyda att köpa sig fri från de kontrakt som man redan skrivit, exempelvis för reaktordelen. För Vattenfall gällde det ställverk, betong, byggnadsarbeten osv. Arbetena kunde självfallet avbrytas vid vilken tidpunkt som helst. Den cement man hade beställt kunde man säkert ha använt vid något annat bygge. Jag har alltså svårt för att acceptera herr Langes ståndpunkt.

Men viktigare än detta är enligt min mening vad herr Lange var inne på i slutet av sitt anförande, nämligen det problem som uppstår när expertisen inte längre är enig. Det var ju precis det problemet som vi ställdes inför i femte avdelningen. Jag tror inte jag gör något ojuste om jag nu säger att avdelningens ärade ordförande herr Lindholm vid ett tillfälle — jag tror att vi då var i Ranstad — framhöll vad det betydde för oss som var beslutsfattare. När experterna är eniga om en sak är det relativt lätt att fatta beslut. Men när experterna är oeniga kommer vi, sade herr Lindholm, i en verkligt svår situation. Jag skall alltså inte förringa regeringstalesmannens, herr Lindholms, problem, ty det var detsamma som herr Langes. Problemet är en aning mera komplicerat för den som tillhör oppositionen ty han har sämre möjligheter att få kontakt med expertisen än vad regeringen med sina större resurser har. Det är i det här åberopade ögonblicket som det har gjorts misstag. Vid det tillfället skulle man ha låtit experterna ånyo sammanträda och göra en ordentlig genomgång av problematiken, innan politikerna på nytt fick pröva saken. Herr Lange förvägrade oss denna möjlighet. Kärnpunkten i mitt yrkande vid den tidpunkten var att vi skulle få en sådan utredning till stånd. I reservationen till utskottsutlåtandet begärdes att frågan skulle hänskjutas till utredning av experter och att dessa

Ang. avveckling av Marvikenprojektet skulle sammanställa sina synpunkter och komma till en slutsats som sedan kunde ligga till grund för ett kommande beslut. Då sade herrarna nej, och jag anser att detta var fel. Vi bör dra lärdom av detta för framtiden. Om vi kommer i en liknande situation bör vi behandla problemet på ett annat sätt och helt enkelt mangla de olika synpunkterna ordentligt. Regeringen har därvid med sina resurser betydligt större möjligheter att nå resultat än vad några enskilda riksdagsmän i opposition har.

Herr LANGE (s) kort genmäle:

Herr talman! Självfallet rådgjordes med experterna och konfronterades experterna med varandra som förberedelse till det beslut som fattades av regeringen.

Herr Åkerlund säger nu att man hade kunnat ändra sig 1965. Ja, man hade kunnat avbryta Marvikenprojektet och ta på sig de kostnader som var förenade med ett brytande av uppgjorda leveranskontrakt. Vad hade man fått i stället? Jag vet inte, men jag tror att tidpunkten för ett aktivt svenskt deltagande vid utbyggnad av atomkraftstationer hade fördröjts högst väsentligt om inte Marvikenprojektet hade fullföljts. Men, herr talman, jag tog kammarens tid i anspråk så länge förra gången — längre än jag avsåg — så jag vill nu sluta med att yrka bifall till utskottets förslag. Det gjorde jag inte i mitt förra anförande.

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Jag har väckt en motion i detta ärende som innebär att Marviken skulle kunna sättas in i en historisk funktion och därtill få en uppgift som inte kräver omfattande tillbyggnader. Utskottet har inte behandlat förslaget i sak. Jag vet att de medel som ligger närmast till hands i sammanhanget kommer till viss nytta i Gamla Uppsala. Om motionen hade re-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

mitterats till riksantikvarieämbetet hade vi lättare kunnat göra en bedömning av Marvikens förutsättningar i detta sammanhang. Knapphändigheten i det material som nu står till förfogande blir därför min enda motivering för att inte yrka bifall till motionen.

Jag tänker emellertid i gengäld yrka avslag på förslaget att redan i dag besluta att göra Marviken till en oljekraftstation. Att ha ett oljedrivet kärnkraftverk är i princip och i praktiken som att dra ett ånglok med häst. Förslaget är alltså att använda turbinen, som då måste modifieras, generatoren, ställverket och övrig kringutrustning på den egentliga elsidan i Marviken som bas för ett oljeeldat kraftverk, ett s. k. kondensverk.

Vad som behöver tillkomma är oljepanna, rörsystem, pannbyggnad, kontrollanläggningar, oljelager, hamn och en del annat. Kostnaden för detta blir enligt Vattenfalls utredning 57,5 miljoner kronor. Effekten skulle bli 200 megawatt. Den fasta kostnaden för ränta, avskrivningar, underhåll, personal osv. beräknas till 36 kronor per kilowatt och år. Den rörliga energikostnaden kan vid den uppgivna verkningsgraden, som är i sammanhanget mycket låg — 29 procent — beräknas till 2,25 öre per kilowattimme. Utskottet har för sin del inhämtat att driftskostnaden bör bli något mellan 2 och 2,5 öre per kilowattimme.

Utskottet säger att motsvarande kostnad för ett oljekondensverk är 1—1,5 öre och för gasturbiner 4—5 öre per kilowattimme.

Gasturbiner är i sammanhanget en ytterlighetsutväg. Vi beslöt för tre och en halv timme sedan att på tilläggsstat godta tre sådana. En gasturbin är helt enkelt en jetmotor som med ytterligt hög bränsleförbrukning sätts in för att alstra elenergi. Sådana gasturbiner tillgrips för att snabbt klara extrema belastningstoppar och tas till i ett krisläge.

Den föreslagna anläggningen i Mar-

viken blir alltså väsentligt dyrare i drift än ett oljekondensverk, ungefär dubbelt så dyr enligt de siffror som jag nyss nämnde. Varför? Jo, turbinen i Marviken är inte lämpad i sammanhanget. Den arbetar enligt förslaget från Vattenfall med ett ångtryck på 41 bar mot 160 — alltså fyra gånger mer — för ett avancerat kondensverk. Temperaturen är också klart lägre. Eller enkelt uttryckt: anläggningen är oekonomisk i drift därför att den dåligt utnyttjar den insatta oljan. Detta beror på att kärnkraftverk har låga tryck och temperaturer. Än så länge är man på vad vi skulle kunna kalla för 1920-talsnivå i detta avseende. Det oljeeldade Marviken får överta en primitiv maskin i jämförelse med vad normala oljelever får, och ändå är det fråga om en ombyggnad av turbinen.

Marviken blir så oekonomiskt att det bara kan köras vid toppbelastningar, men då kommer det in i ett gynnsammare jämförelseläge. Ty för ett blygsamt antal timmar per år bygger man inte en avancerad oljekondensstation. Men samtidigt måste Marviken för att bli lönsamt användas flera timmar än man rimligen kör de nämnda mycket dyra gasturbinerna. Jag tycker vi skall göra en annan jämförelse än de två som utskottet gjort. Den finns inte nämnd i utskottsutlåtandet men den kan studeras i den av centrala driftledningen i år utgivna studien "Elförsörjningen under 1970-talet".

Den anläggning som i fråga om ekonomiskt timantal närmast påminner om Marviken är ett s. k. förenklat kondensverk eller som teknikerna säger ett "strippat" kondensverk. Det är beprövade typer med lägre tryck, temperatur och verkningsgrad än avancerade verk men ändå med klart högre tal än det tänkta Marvikenprojektet. Jag citerar ur utredningen: "Förenklade kondenskraftverk skall byggas så att de med fördel kan utnyttjas för måttliga drifttider per år men ändå kan disponeras för omfattande energiproduktion om be-

hoved därav skulle uppstå. Genom för-
enkling i fråga om utbyggnad och val
av måttliga tryck och temperaturer nås
en låg anläggningskostnad med viss eko-
nomisk uppoffring vad gäller bränsle-
kostnader. Preliminärt bedömes kost-
nadan för en station 2×250 MW i an-
slutning till redan befintlig kraftstation
eller annan industri med hamn till 40
kr/kW år + 2,1 öre/kWh vid 7 kr/
Geal." (Dvs. ett beräknat oljepris på 7
kronor.) Totalkostnaden sammanfaller
på ett påfallande sätt mellan Marviken-
alternativet och ett förenklat kondens-
verk. Man kan säga att Marviken blir
mer förmånligt om verket används myc-
ket litet.

Jag tycker att det är skada att ut-
skottet inte gjort jämförelsen med ett
sådant strippat kondensverk utan i
stället dels med avancerade kondens-
verk, som är tänkta att köra mycket
lång tid, dels med gasturbiner som är
extrema åt det andra hållet. Det är allt-
så tvivelaktigt att säga som utskottet
att Marviken är ett fördelaktigt alter-
nativ. Menar man verkligen på fullt
allvar att alternativet till ett kondens-
verk i Marviken är ett antal gasturbiner
spridda över landet? Varje människa
med intresse för ekonomi och miljö
måste i så fall oroas. Gasturbinerna är
vrålande muskedunder som kostar dub-
belt så mycket i drift som varje annat
alternativ. Utskottets jämförelse blir
rimlig bara om man räknar med ett
ytterst begränsat antal drifttimmar i
Marviken.

Att Marviken i en kalkyl kan mäta
sig med ett förenklat kondensverk har
en mycket speciell förutsättning, näm-
ligen att turbinen, generatorn, ställver-
ket, vissa byggnader och vägar etc. red-
an är betalda. Vattenfall säger klart
att verket inte kan lova att betala någ-
onting för det som redan investerats.
Marviken kan bli ekonomiskt lönande
under förutsättning att vad som i dag
finns där betraktas som värt noll och
ingenting. Det är inte överallt som det
så att säga ramlar ner ett halvt kraft-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet
verk från himlen till en kraftprodu-
cent.

Kan man ändå inte säga att turbinen
skulle kunna ha något värde, att gene-
ratorn, vissa byggnader etc. skulle kun-
na betinga ett visst pris? Kanske, men
det alternativet har inte undersökts.
Vattenfall, Kungl. Maj:t och utskottet
är kanske för snabba att sätta nollvär-
det? Skulle anläggningarna till en del
kunna säljas, måste den inkomst som
erhålles läggas ovanpå kostnaderna för
Marviken som oljekraftverk. Alltså: ju
mer man skulle kunna få för de anlägg-
ningar som finns i Marviken, desto
ofördelaktigare blir regeringens om-
byggnadsförslag. Det blir mest fördel-
aktigt om värdet är noll.

Låt oss nöja oss med regeringens och
utskottets försäkran att anläggningarna
är värdelösa eller nästan värdelösa.
Ekonomiskt godtagbart skulle då vara
ett alternativ hugget som stucket —
Marviken eller ett förenklat kondens-
verk. Förutsättningen är att vi har be-
hov av ett verk över huvud taget i det
kostnadsläge och med det förutsedda
drifftimantal som det här är fråga
om. Tillåt mig här att göra en kritisk
reflexion: Hur kommer det sig att be-
slutet om detta verk fattas just nu? Det
är en märklig sinkadus att insikten om
att kärnkraftverket Marviken blev fias-
ko kommer samtidigt som man finner
det lämpligt att fatta principbeslut om
en kraftanläggning med given effekt
och drifttid. Det naturliga vore väl att
ett sådant beslut fattades i ett större
sammanhang, åtminstone i samband
med den vanliga behandlingen i stats-
verkspropositionen. Observera att det
här inte som för tre och en halv timme
sedan gäller en kraftmässigt akut in-
sats, utan här är det fråga om någonting
som ger effekt först om flera år.

En annan invändning är av tekniskt
slag, och den är intressant bl. a. därför
att den inte alls berörts i propositionen
eller utlåtandet. Jag sade att det
jämförbara s. k. förenklade kondens-
verket skulle vara en mycket beprövad

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

anläggning. Men turbinen i Marviken är något betydligt mer vanskligt. Det rör sig om en unik maskin, som i denna form inte ingår i något tidigare prövat system. Inte nog med det. Denna unika maskin byggs nu om för ett annat ändamål än det ursprungligen avsedda. Det är ju självklart en komplicerad operation; riskerna för förvecklingar är uppenbara. Det är en avancerad konstruktion, och man kan uttrycka det så att det rör sig om två motroterande turbiner, medan flertalet turbiner är enkelroterande. Det var en likartad konstruktion som beredde de mycket uppmärksammade haverierna i Stenungsund. Det kan alltså vara fråga om att man tar en stor risk genom försöket med oljedrift i Marviken. I varje fall måste man väl räkna med i förhållande till andra oljekraftverk dryga inkörs-, underhålls- och personalkostnader under den första tiden.

Ytterligare en frågeställning: Marviken var tänkt som ett kärnkraftverk med verkningar framför allt på vattensidan. Ett oljeeldat verk har betydligt mer omfattande luftföroreningar. Dessutom måste en ny oljehamn anläggas. Vem har sagt att just Marviken är mest lämpat för detta? I propositionen står att man skall begära vederbörliga miljökoncessioner. Men borde inte det göras innan riksdagen får ärendet för behandling? Om koncessionsnämnden säger nej, skall riksdagen då besluta om annan användning av de pengar det nu är fråga om?

Statsrådet antyder att det kan vara ekonomiskt att förlägga ett andra aggregat till Marviken i framtiden — alltså flytta dit något som annars skulle uppföras på annat håll. Anläggningen skulle då bli en dubbelt så stor kraftproducent. Gör man på det sättet kan vi inte ens drömma om en framtida riksplanering. Man bygger ett verk och får sedan se om det bör fördubblas, men om och när det fördubblas är det självklart att det mindre verket blir ett argument för utvidgningen. Metoden att

ta ett finger och sedan hela handen måste vara oförenlig med moderna miljökrav.

Anta då att Marviken verkligen är en bättre lämpad plats än andra för ett oljekraftverk. I så fall är propositionens förslag likafullt tveivelaktigt ty då skulle man väl försöka placera ett verk där med högre årsutnyttjande. Valfriheten bör finnas, helt enkelt av det skälet, att de gjorda investeringarna i Marviken i princip är värdelösa ur kraftsynpunkt.

Det hastverk vi här har att ta ställning till är ett skolexempel på hur alternativ inte utretts. Man har bara tittat på ett förslag som föranletts av andra ting än frågan egentligen borde gälla. Jag förstår fuller väl att statsmakterna vill ha så stor verksamhet som möjligt på denna plats för att minska intrycket av misslyckande — även om herr Wickman bara kallat det partiellt.

Herr talman! Jag yrkar avslag på tredje att-satsen i utskottets hemställan.

Det här var en hel del om framtiden. Ändå är väl det förgångna det intressantaste i fallet Marviken. Låt oss konstatera att forskare redan på ett tidigt stadium riktade kritik mot projektet. De trodde att den tekniska komplexiteten skulle bli för stor i förhållande till tillgänglig kunskap. Ju längre projektet gick desto allvarligare blev varningarna. Det är anmärkningsvärt att det slutliga fiaskot kom, inte när man skulle köra anläggningen, utan genom teoretiska beräkningar — men i så sen stund att anläggningen redan stod färdigbyggd, alltså när den dragit maximala kostnader. Förstod jag statsrådet Wickman rätt, för en stund sedan, hävdade han att vi i dag inte kan driva två parallella projekt — både tungvatten och lättvatten. Min slutsats av detta blev att han hävdade att även om Marviken fungerat skulle det ha lagts ned. Vi har inte möjlighet i dag med våra begränsade resurser att syssla med två saker.

Den centrala tekniska frågan var inte överhettningen, det var en finess som i

och för sig var bra, men den var inte oundgänglig. Det centrala problemet var om anläggningen över huvud skulle bli kritisk och om processen i så fall skulle kunna hållas på en kontrollerad nivå. Det är beklagligt att den nu utkomna vitboken något döljer detta genom att inte gradera problemen.

Det för framtidens samhällsforskare intressantaste problemet kring Marviken kommer sannolikt att vara hur alla varningar om att stoppa företaget har tagits upp. Vilket underlag användes när regeringen ända till en minut i klockan 12 beslöt att lite mer på företagets ledning än på skeptikerna, hur gjordes bedömningarna, vilka auktoriteter fick fälla utslaget? Det är alldeles självklart att den föreliggande vitboken inte kan bli sista ordet i sammanhanget — däremot är den säkert användbar som en sammanfattning av regeringens inställning och syn på frågan 1970. Jag vill inte ett ögonblick förneka att redan däri ligger ett icke obetydligt värde.

Jag sade att det fundamentalt tekniska gällde stabilitetsfrågan. Efter alla sorger och bedrövelser är statsrådet på sitt sätt ännu troende när han i propositionen säger att den insats som skulle behövas för att få reaktorn livsduglig med hänsyn till projektets storlek och karaktär kan synas motsvara en relativt måttlig kostnadsökning. Utskottet däremot förefaller mer realistiskt när det förklarar att det verkar osäkert om reaktorn trots dessa insatser kan bringas i driftdugligt skick. Bara den skillnaden mellan statsrådet och utskottet visar att en enhellig uppfattning om vad som hänt och gäller kring projektet Marviken fortfarande torde ligga rätt långt fram i tiden.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Herr PETERSSON, BERTIL, (s):

Herr talman! Efter denna långa debatt och efter det att både industriministern och förre handelsministern

Ang. avveckling av Marvikenprojektet har deltagit i densamma finns det ingen anledning för mig att hålla något längre anförande. Jag vill emellertid med ett par ord kommentera den siste talarens kritik av utskottets ställningstagande till omläggningen av Marviken till en oljeeldad ångpanneanläggning. Jag vill konstatera att förslaget har kommit från Vattenfall. Verket gjorde en utredning i frågan och har redovisat förslaget, även på den ekonomiska sidan, och har därvid dokumenterat att anläggningen kommer att vara ekonomiskt lönsam vid en drift inom ramen av mellan 200 och 4 000 timmar per år. Dessutom framhåller Vattenfall att det finns ett mycket stort behov av reservkraft och att man därför i högsta grad har användning för detta verk.

Vi har dels fått denna utredning, dels hört generaldirektören i vattenfallsverket på avdelningen vid behandlingen av ärendet, varvid han har redogjort för hela frågan mycket utförligt. Det är på basis av dessa informationer som avdelningen och utskottet har tagit sin ställning. Jag tror den är sakligt väl underbyggd.

Herr Lindblad var inte bekymrad, men han gjorde en liten kommentar till att hans motion inte hade blivit bemött. Motionen hade ju ingen motivering, och någonting som inte är motiverat skall ju behandlas på samma sätt. Som man ropar i skogen får man svar. Vi avstyrkte motionen utan motivering. Jag skulle kanske därutöver kunna göra en personlig kommentar, nämligen att jag tycker att motionen utgjorde ett något flåsigt försök att göra personlig PR i en för landet mycket allvarlig fråga. Nog om det. Jag övergår till att anförda några ord om själva sakfrågan, dvs. förslaget i propositionen om en avveckling av Marvikenprojektet. I den frågan finns det inga meningsskiljaktigheter i utskottet. Det är inte heller några delade meningar om det angelägna i att riksdagen får en allsidig och fullständig information

Ang. avveckling av Marvikenprojektet

när det gäller frågor av detta slag. Det framgår av utlåtandet, där utskottsmajoriteten utvecklar följande synpunkter.

”Utskottet instämmer i motionärerens uppfattning att det är av betydelse att riksdagen får så fullständig och allsidig information som möjligt som underlag för sitt beslutsfattande och att bättre möjligheter erbjuds att följa utvecklingen av dyrbara och tekniskt komplicerade projekt.”

Utskottets majoritet kan emellertid ej finna att man når detta resultat genom att tillsätta en parlamentarisk arbetsgrupp för att i anslutning till Marvikenprojektet syna dessa frågor.

Däremot tar utskottets majoritet fasta på vad som framhålles i vitboken, nämligen att formerna för fattande av beslut i komplicerade tekniska frågor av stor ekonomisk räckvidd är aktuella inte bara inom atomenergiprogrammet utan för den statliga verksamheten över huvud taget.

Utskottet utgår ifrån att man kan räkna med att Kungl. Maj:t mot bakgrunden av Marvikenprojektet och den i anslutning därtill förda debatten utan särskilda åtgärder från riksdagens sida söker skapa ytterligare förutsättningar för att underlätta riksdagens bedömning av frågorna.

Med det anförda, herr talman, får jag yrka bifall till statsutskottets förslag i ärendet.

Herr LINDBLAD (fp):

Herr talman! Herr Pertil Petersson åberopar här Vattenfall, men jag åberopar också Vattenfall och verkets egen undersökning, studien om elförsörjning under 1970-talet. Denna undersökning visar att de verk som är aktuella med hänsyn till ungefär det drifttimantal det är fråga om har kapitalkostnader som ligger något över och driftkostnader som ligger något under Marvikenalternativet och att dessa två verk är tämligen likvärdiga.

Jag tycker att utskottet vid en jämförelse bort ställa dessa verk mot varandra och inte gjort en jämförelse med två andra enheter som inte alls är jämförbara, nämligen ett permanent mycket avancerat kondensverk och en anläggning med extrema gasturbiner. Detta förvillar riksdagen, särskilt om man gör en jämförelse med gasturbinerna och därav säger att Marviken är ett ekonomiskt fördelaktigt alternativ.

Det hela blir hugget som stucket om man jämför med ett förenklat kondensverk. Även om ett förenklat kondensverk förlades till Marviken, skulle detta medföra ungefär samma kostnader som det föreliggande förslaget. Vattenfall själv säger att det som redan är anlagt i Marviken, turbiner, generator, ställverk osv., inte bör räknas med i investeringen och inte anses vara värt någonting. En sådan jämförelse skulle alldeles självfallet ha underlättat ett ställningstagande i denna fråga.

Vi kan inte komma ifrån att en tekniskt avancerad sak — turbinen — som dessutom flyttas över till ett annat system naturligtvis kan bjuda på överraskningar, något som inte blir fallet vid de andra verken vilka har samma klassiska anläggningar som finns på kontinenten. Dessa anläggningar förändras litet och utmärks av en utomordentlig driftsäkerhet.

Jag är naturligtvis glad över att jag fick höra en motivering över att min motion hade avstyrkts. Motiveringen var att motionen inte var motiverad, och jag tycker att det kan vara en stark motivering från utskottets sida. Om sedan motionen kan ha bidragit till att öka allmänhetens intresse för att riksdagen behandlar Marvikenärendet, hoppas jag att alla som deltar i denna riksdagsdebatt skall vara tacksamma därför.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr förste vice talmanen, som för en kort stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar,

att med anledning av föreliggande yrkanden propositioner beträffande utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan komme att framställas först särskilt beträffande punkterna 1 och 2, därefter särskilt rörande punkten 3, vidare särskilt avseende punkterna 4 och 5 samt slutligen särskilt i fråga om punkten 6.

På gjord proposition bifölls vad utskottet hemställt i punkterna 1 och 2.

Därefter gjordes i enlighet med de angående punkten 3 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å utskottets hemställan; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Sedermåra bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i punkterna 4 och 5.

Vidkommande punkten 6, anförde nu herr förste vice talmannen, hade yrkats 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas;

2:o), av herr *Ottosson*, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr *Bohman m. fl.* vid utlåtandet avgivna reservationen; samt

3:o), av herr *Olsson, Johan*, att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölls i den av herr Ivar Johansson m. fl. vid utlåtandet anförda reservationen.

Därpå gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ottosson* begärde votering, i anledning varav herr förste vice talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med över-

Ang. avveckling av Marvikenprojektet vägande ja för deras åsikt, som ville till kontraposition antaga bifall till herr *Ottossons* yrkande.

Herr *Olsson, Johan*, äskade emellertid votering om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 220 punkten 6 antager det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits det förslag, som innefattas i den av herr Ivar Johansson m. fl. vid utlåtandet anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Olsson, Johan*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 37;

Nej — 15.

Därjämte hade 58 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 220 punkten 6, röstar

Ja;

Ang. gymnasieskolan

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ottosson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 62;

Nej — 43.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. gymnasieskolan

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motion.

Genom en den 23 oktober 1970 dagtecknad proposition, nr 159, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokoll över utbildningsärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om ändring i skollagen (1962: 319),

2) lag om ändring i studiehjälpsreglementet (1964: 402),

dels

3) godkänna vad föredragande departementschefen i övrigt förordat om gymnasieskolan,

4) godkänna vad föredragande departementschefen förordat om fullgörande av skolplikt.

Propositionen hade hänvisats till lagutskott såvitt anginge författningsföreslagen. I övrigt hade propositionen hänvisats till statsutskottet.

I propositionen hade erinrats om att Kungl. Maj:t och riksdagen tidigare beslutat att det den 1 juli 1971 skulle införas en ny skolform, gymnasieskolan, vilken komme att ersätta kommunal yrkesskola, kommunal fackskola och kommunalt gymnasium samt vissa landstingskommunala skolformer. Till följande av den beslutade reformen föresloges vissa följdåtgärder, som främst syftade till att sammanjämka vad som nu gällde för de skilda skolformer som skulle ersättas av gymnasieskolan.

I fråga om avgränsningen av gymnasieskolan föresloges bland annat, att sjuksköterskeutbildningen icke skulle ingå i denna skolform. Vidare föresloges vissa modifikationerna, främst i fråga om vårddyrkesutbildningen, i det tidigare fattade beslutet om fördelningen av studievägarna i gymnasieskolan mellan de båda slagen av huvudmän, kommuner och landstingskommuner.

Förslaget till ändring i skollagen m. m. innebure, att i stort sett samma regler komme att gälla, vare sig kommun eller landstingskommun vore huvudman för en utbildning i gymnasieskolan.

De möjligheter som nu finnes i gymnasiet för elever att läsa frivilliga ämnen eller att befrias från undervisning i obligatoriska ämnen föresloges i princip förekomma på alla studievägar i gymnasieskolan. Den femgradiga numeriska betygsskalan skulle gälla för alla ämnen, i vilka det sattes betyg. Undervisningen skulle undantagslöst bliva avgiftsfri.

Reglerna om uppflyttning och förnyad genomgång av årskurs skulle för enhetligas.

Nuvarande möjlighet att ersätta sista skolåret i grundskolan med skolgång i

yrkesskola eller med utbildning hos hantverkare eller företagare föresloges bliva upphävd.

Förslag framlades till skolledarorganisation för gymnasieskolan. Enligt förslaget skulle skolledarorganisationen kraftigt förstärkas i jämförelse med vad som gällde i det nuvarande gymnasiala skolväsendet. Förstärkningen avsåg s. k. samordnad skolenhet, dvs. skolenhet som omfattade dels treårig eller fyraårig linje, dels tvåårig ekonomisk, social eller teknisk linje, dels andra studievägar. Vid varje samordnad skolenhet skulle finnas rektor och en lönegradsplacerad studierektor. Dessutom skulle vid större samordnade skolenheter finnas ytterligare tjänster som biträdande skolledere.

Den tidigare beslutade skogsbrukslinjen föresloges bliva tvåårig.

I samband med propositionen hade andra lagutskottet behandlat den i anledning av propositionen väckta motionen I: 1337, av herr *Andreasson*. I motionen hade yrkats, att 20 b § i skollagen skulle erhålla i motionen angiven lydelse, vilket förslag avsåg, att det bleve tillåtet att efter medgivande av Kungl. Maj:t inrätta särskild styrelse för viss skolenhet.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen måtte med avslag på motionen I: 1337 antaga det genom propositionen 1970: 159 framlagda förslaget till lag om ändring i skollagen, såvitt avsåg 20 b §, samt

B. att riksdagen måtte antaga de framlagda lagförslagen i övrigt med det tillägget beträffande skollagen, att femte dels-satsen i ingressen tillfördes 18 § samt att nämnda paragraf erhöles under punkten angiven lydelse.

Av utskottet föreslages ändring i skollagen var av redaktionell natur.

Reservation hade anmälts, vid A i utskottets hemställan, av herr *Andreasson*

(cp), som dock ej antytt sin mening.

Herr förste vice talmannen yttrade, att vid överläggningen angående förevarande utlåtande jämväl finge beröras statsutskottets utlåtande nr 222.

Herr **LARSSON, THORSTEN**, (cp):

Herr talman! Den 1 juli 1971 införs en ny och enhetligare skolbildning inom det gymnasiala skolområdet. Yrkeskolor, fackskolor, kommunala gymnasier och landstingskommunala skolor kommer att bilda ett gemensamt utbildningsblock, benämnt gymnasieskolan. Det har i flera år klagats över att alltför många sökt sig till de teoretiska utbildningsvägarna. Ända upp till 80 procent av en årskull har försökt gå teori-vägen i undervisningssystemet. Nu får vi en fack- och yrkesutbildning, som på ett par år leder fram mot en yrkesetablering, samtidigt som den ger elever möjlighet till fortsatt undervisning i ett par viktiga allmänna ämnen, exempelvis svenska och ett utländskt språk, med andra ord en tidsenlig utbildning i kommunikationsfärdigheter. Kan vi därmed också räkna med att utbildningsvägen blir tidsenligt attraktiv, leder den samtidigt snabbare fram till ett yrke, som säkerligen många gånger kan vara lika bra betalt och eftersträvanvärt som ett akademiker-yrke. Under de senaste åren har många ungdomar dragit sig fram på akademiker-vägen under stora försakelser, uppoffringar och ibland otrivsel. Här finns, särskilt om man låter jämlikhetsaspekterna träda i förgrunden, goda alternativ till en trivsam utbildningsgång.

Vi är i stort sett eniga om gymnasieskolans utbildningsgång och syfte. Det utskottsutlåtande som nu föreligger är emellertid inte helt invändningsfritt.

Jag vill först uppehålla mig vid reservation 3 vid statsutskottets utlåtande nr 222, vari vi begär att man bibehåller den nuvarande möjligheten att låta elev byta ut skolgång i årskurs 9

Ang. gymnasieskolan

mot utbildning hos hantverkare och i sådana fall acceptabelt företag. Denna möjlighet skriver det nya lagförslaget bort. Nu har skolstyrelsen alltså möjlighet att ge vissa elever en sådan praktisk utbildningsgång vid sidan av grundskolan. Denna möjlighet är utomordentligt bra för vissa elever.

Utskottet framhåller: "Den nya läroplanen för grundskolan ger emellertid inte utrymme för både sådan undervisning och meningsfylld utbildning hos hantverkare eller företagare — — —." Jag tycker att detta är ett ganska märkligt konstaterande. Jag hade faktiskt trott att målsättningen skulle vara att medverka till en meningsfylld undervisning för alla elever. Skall man då inte försöka ordna en sådan? Skall man bara kallt konstatera att den möjligheten inte finns? Är detta en verklighetsnära inställning till problemet?

Vi har nu fått en skolform så teoretiserad att en del elever tröttnar på hel-dagsläsning och helt enkelt längtar efter att få utföra något arbete med sina händer, att få uträtta någonting som för dem är meningsfullt. Detta är, herr talman, en rätt kallhamrad skolbyråkrati av negativaste sort.

Nu säger socialdemokraterna att vi skall hålla på enhetlighet i skolgången. Vore det inte bättre att ge en del av dessa elever en möjlighet till praktisk skolgång än att bara blunda för deras behov därav? Vi vet att skolkningsprocenten är mycket stor i grundskolans övre klasser. Det berättas då och då från lärarhåll om hur elever har varit i skolan bara en och två dagar i veckan. Man kan ställa frågan: Vad lär dessa elever av en sådan skolgång? Är det nödvändigt att tvinga dem att gå kvar i en skolgång som de inte trivs med?

Jag menar inte att man här skall tänka sig någon övergång i större utsträckning till praktisk undervisning, men här och var finns säkert ett behov av en undervisning i förening med praktik så att eleverna trivs med sin skolgång. Skolan behöver därför inte släppa kon-

trollen över eleverna. Det anser vi inte heller, utan den bör kunna se till att eleverna verkligen får en passande utbildning.

I en centerpartimotion har tagits upp frågan om ett bättre tillgodoseende av handikappades undervisningsmöjligheter inom gymnasieskolan. Vi har i utskottet blivit eniga om att riksdagen skall ge till känna vad utskottet anfört med anledning av motionsyrkandet, och jag vill notera detta med tillfredsställelse.

Vi har i samma motion ett yrkande beträffande den landstingsägda gymnasieskolan, särskilt när det gäller lantbruksundervisningen för vilken också de nya principerna skall gälla. Utbildningsgången blir nu den att eleverna efter grundskolan direkt får en lantbruksundervisning. Jag är av den uppfattningen att det vid den utbildningen kunde vara av värde om eleverna ett år innan de går in i lantbruksundervisningen får komma ut på en gård och där lära sig praktiskt arbete. På så sätt kan de få ut mera av den skolgång som sedan följer. Detta är, kan man väl säga, ett led i den modernare synen på möjligheterna att avbryta den teoretiska skolgången med ett praktikår.

Jag vill härefter ta upp frågan om den andra landstingsägda gymnasieskolan, nämligen lantbruksskolan. Lantbruksskolorna går verkligen en oviss framtid till mötes. Huvudmannskapet har visserligen lagts hos landstingen, men tyvärr har man den uppfattningen att den hushållsutbildning som skall ske via den kommunala gymnasieskolan gör lantbruksskolan överflödig. Det anser vi från vårt håll inte bör bli fallet.

För det första ger lantbruksskolans utbildningsgång en helt vanlig hushållsutbildning och inte, som namnet anger, en på lantbruksskolan särskilt inriktad utbildning. För det andra är skolformen, internatformen, alltför värdefull för att slopas. För många elever är just internatformen den lämpligaste skolgången.

Ang. gymnasieskolan

Jag har i denna fråga en blank reservation till utlåtandet, och jag har genom den egentligen bara velat markera lanthushållsskolans betydelse i detta sammanhang. Men jag vill samtidigt säga att jag med tillfredsställelse kan konstatera att utskottet i anledning av det resonemang som förts i motionen på ett par rader tagit upp värdet av dessa skolors nu befintliga resurser när det gäller utrustning, elevhem etc. Jag hade naturligtvis önskat en ännu fastare skrivning, men en sak är att önska i detta hus och en annan att få sin önskan uppfylld. Jag kan ändå i stort sett vara nöjd om jag tolkar denna skrivning som en förståelse för synpunkterna om lanthushållsskolorna.

Slutligen vill jag säga några ord om betygen. Jag har inte tänkt gå in på det resonemang om betygsättningen som förs i en motion. Jag tar upp betygen från den aspekt ur vilken utskottet funnit anledning att skriva om dem, nämligen tillämpningen av betygsskalan 1—5. Den gamla metoden att tillämpa denna femgradiga betygsskala i ett slags procentuell fördelning ser ut att vara minst lika seglivad som den i den fornnordiska gudasagan omtalade galten Särimmer. Här och där stöter man på skolor där procentuell fördelning av sifferbetygen tillämpas inom klassens ram. Detta är alldeles fel.

Från såväl skolöverstyrelsen som departementssidan har ofta anförts att en sådan tillämpning är felaktig. För att en sådan skala skall slå rättvist behöver man ett underlag på minst 3 000 elever. År 1967 fann därför statsutskottet anledning att erinra om att man inte skulle tillämpa betygsskalan och fördelningen slaviskt inom de mindre klasserna utan att skalan skulle vara en riksläkare i detta sammanhang. Jag är därför tacksam över att utskottet, i anledning av betygsresonemanget, behandlat denna fråga på ett par rader och erinrat om just vad utskottet anförde i sitt utlåtande nr 151 år 1967. När dessa synpunkter förs fram i riksdagen, på skol-

konferenser etc. för att den felaktiga betygsättningen skall rättas till, får man hoppas att detta så småningom skall gå hem hos dem som sätter betygen.

Herr talman! Med stöd av vad jag nu anført kommer jag att yrka bifall till den reservation jag nu pläderat för.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Den proposition som vi haft att behandla i statsutskottet gäller i huvudsak vissa följdåtgärder med anledning av riksdagens tidigare ställningstaganden. Propositionen berör inte några särskilt stora principfrågor. Vi har emellertid inte blivit helt eniga. Jag vill även i detta sammanhang erinra om att vi beträffande gymnasieskolan i dess helhet har krävt en samlad översyn.

När det gäller de berörda detaljerna skall jag be att få göra några kommentarer till de reservationer som vi fogat till statsutskottets utlåtande nr 222. Jag tänker först och främst på möjligheten för eleverna att gå om högsta årskursen. Den möjligheten skall endast medges under förutsättning att den inte innebär någon utökning av skolorganisationen. Detta har vi ansett vara felaktigt och orättvist. Det kan inte vara rimligt, om en elev verkligen kan förebringa de sociala skäl som gör det möjligt för honom att få tillstånd att gå om, att detta skall förvägras honom av organisatoriska skäl. Vi finner det självklart att den rättigheten skall bli tillgodosedd. Det har väl knappast inträffat att en elev blivit nekad möjlighet att gå om, om han i övrigt har ansetts behöva göra det av de sociala skälen. Men med den ganska klara skrivningen i utskottsutlåtandet ökar den risken uppenbart, och vi finner det alltså vara helt orättfärdigt att göra på det sätt som propositionen förordar.

Den andra frågan som vi har velat ta upp i detta sammanhang gäller betygen. Jag vill inte, herr talman, ta

Ang. gymnasieskolan

upp en stor principdiskussion om betygsfrågan. När vi skrev denna reservation hade inte skolöverstyrelsens utredning publicerats. Jag har inte haft tillfälle att ta del av den annat än via tidningsnotiserna. Av dem förefaller det vara så att denna utredning nu enhälligt har förordat målrelaterade betyg. Jag skall inte kommentera dessa tidningsuttalanden mer än genom att säga att detta stämmer ganska väl överens med de principiella synpunkter vi haft i fråga om betygsättningen. Det ges väl i annat sammanhang tillfälle att ta upp den principiella frågan.

Vad vi emellertid reagerar mot är att man nu inom denna utbildningsform — den gamla yrkesskolan och de nya yrkestekniska linjerna — kommer att genomföra den tämligen smärtsamma processen med en omläggning av hela betygssystemet, kanske framför allt i de yrkestekniska ämnena, där det inte har funnits någon enhetlig mall över hela landet utan där det tvärtom har varit mycket stora variationer. Vi saknar alltså centrala prov i dessa sammanhang, och man frågar sig om man skall starta det mycket stora arbetet att rikslika den utbildningen och införa centrala prov under en period då vi kommer att mycket aktivt diskutera frågan huruvida vi skall lägga om hela betygssystemet eller inte. Det kan inte vara rimligt. Det innebär nämligen en utomordentligt stor informationsuppgift att tala om för avnämarna vad detta i fortsättningen kan komma att innebära. Framför allt i dessa ämnen finner jag en relativ betygsättning fullständigt meningslös. Som anställda av personal kan jag inte inse att jag får någon som helst information, när det gäller maskinskrivning, stenografi eller vissa andra yrkestekniska kunskaper, om huruvida vederbörande kan sköta ett jobb. Det måste resultera i att jag är tvungen att själv starta prov för att konstatera vad vederbörande kan, och då har ju betygsättningen i skolan förfelat sin funktion.

Vi finner alltså i enlighet med vad som framgår av reservation 2 att man inte skall göra en omläggning av betygssystemet, i varje fall i fråga om de yrkestekniska ämnena såsom maskinskrivning och stenografi.

Till omläggningen hör att benämningarna gymnasium och fackskola försvinner. Därmed försvinner också underlaget för beteckningarna gymnasieingenjör, gymnasieekonom, fackskoleingenjör och fackskoleekonom. Kungl. Maj:t säger sig inte vara intresserad av att syssla med dessa frågor, det får någon annan instans göra såvida näringslivet nu är intresserat av det.

Detta är en praktisk fråga för människorna ute i näringslivet och för de ungdomar det gäller. Flera tiotusentals elever berörs varje år av denna fråga. Jag tycker inte det är rimligt att Kungl. Maj:t avfärdar frågan på detta vis. Vi har anledning att arbeta med praktiska beteckningar, om inte på alla fyra områdena som sker i dag så i varje fall på vissa av dem. Jag vill erinra om att huvudförslaget från alla sakkunniga som stod bakom förslaget beträffande fackskoleingenjörer var tekniker. Det är inte otänkbart att man tar upp den frågan till förnyat övervägande. Vi har alltså inte här kunnat eller velat lägga fram några konkreta förslag utan anser att det är rimligt att Kungl. Maj:t överväger denna fråga på nytt. Det är endast detta vi velat framhålla i reservationen 5.

Under frågan om gymnasieskolan faller också behörighetskraven. Det är rimligt att vi tidigare när det var en betydande brist på lärare ansåg det erforderligt att kunna ge viss dispens från lärarerfarenhet vid tillsättande av rektor eller lönegradsplacerad studierektor. Omständigheterna är inte sådana för närvarande och kommer inte att bli det i fortsättningen. Det innebär, herr talman, att vi inte finner något skäl att bibehålla den dispensmöjligheten. De personer som vill bli rektorer eller lönegradsplacerade studierektorer skall

Ang. gymnasieskolan

ha lärarutbildning och lärarerfarenhet för att kunna få tjänsten.

Utöver detta har propositionen tagit upp en speciell fråga när det gäller grundskolan, nämligen möjligheten att byta ut skolgången i årskurs 9 mot utbildning hos hantverkare eller företagare. I det sammanhanget vill jag, herr talman, göra en kommentar till generaldirektörens för skolöverstyrelsen uttalanden i vissa TV-program. Han har där sagt att vi måhända har en alltför teoretisk grundskola, den har gjorts något mindre teoretisk med den nya läroplanen, men kanske skall man fortsätta ytterligare på den vägen. Detta är en sanning med mycket stor modifikation. Det är riktigt så till vida att för majoriteten av ungdomarna i grundskolan som har gått de teoretiska linjerna — enbokstavslinjerna — och alltså önskat en teoretisk utbildning har det blivit en något mera praktisk utbildning. För de 20—25 procent av eleverna som gick den mera praktiska vägen har det blivit en klart ökad teoretisering av utbildningen.

Vi vill inte vara med om detta. Jag vill erinra om att vi reserverade oss mot detta och ansåg att det var en felaktig väg att gå fram på. Jag vill också påminna om att vid de förhör, som avdelningen hade med ett antal studierektorer utifrån, fick vi enhälligt uttalande från dessa att vi absolut inte borde ta bort möjligheterna till ett alternativ för dem som är ointresserade av den rent teoretiska utbildningen. Det föreföll ett ögonblick som om avdelningen skulle bli totalt enhällig i den frågan — jag ser att herr Mattsson ler ty det stämmer ju precis — men plötsligt ändrade sig socialdemokraterna i avdelningen och beslöt sig för att följa Kungl. Maj:ts proposition. Jag skall inte här kommentera de skäl som möjligen kunde ligga bakom kovändningen.

Då sade man att det givetvis skall finnas en viss möjlighet att i enstaka fall medge undantag. Det blev resulta-

let. Den utbildning som i fortsättningen skall ges på grundskolans högstadium, framför allt i åttonde och nionde klasserna, kommer alltså att innebära en ur individens synpunkt och jag skulle även vilja säga ur lärarens synpunkt betydligt besvärligare situation. Det är alldeles obestriddigt. Detta måste i sin tur leda till att de pedagogiska och disciplinära svårigheterna som vi har i skolan successivt kommer att öka allteftersom vi genomför Lgr-69.

Här fanns en möjlighet, ett litet ändningshål, för skolan att ge eleverna möjlighet att byta ut skolgången i nionde klass mot en meningsfull utbildning hos hantverksmästare eller företagare. Vi förutsätter i reservationen att det är en organiserad utbildning som övervakas av skolan. Det ändningshålet vill man nu täppa till. Därmed har man sökt fullfölja sina utbildningspolitiska visioner beträffande grundskolan utan att betrakta eleverna som individer och människor och utan att ta hänsyn till deras individuella synpunkter och åsikter. Det råder inget tvivel om att detta ytterligare måste accentuera de problem som kommer att dyka upp i grundskolan.

Det är i och för sig beklagligt att de visioner som man har inte stämmer överens med verkligheten. Men jag skulle vilja fråga statsrådet Carlsson: Vore det inte vettigare att i någon mån justera dessa visioner efter verkligheten än att tro att man kan förändra verkligheten efter sina visioner?

Statsministern har i ett annat sammanhang talat om att verkligheten är den största fienden. Men, statsrådet Carlsson, verkligheten behöver sannernligen inte vara en fiende om man inser det faktum att verkligheten i detta sammanhang består av människor i någorlunda mogen ålder som har krav på att bli respekterade i sin intresseinriktning och sina åsikter.

När skolöverstyrelsens generaldirektör står i TV och säger att man inte kan kasta ut dessa ungdomar i arbete

Ang. gymnasieskolan

ute på arbetsmarknaden — här talar vi alltså om organiserad utbildning — utan att de måste vara kvar i skolan för att utbilda sig vidare och avancera och få kvalificerat arbete, då frågar vi: Hur långt från verkligheten får man vara när man är generaldirektör? Hur långt från verkligheten får man vara?

När man står och skryter om att man arbetar med ett par tusen experter som man kallar in utifrån skolväsendet för att hjälpa till, så vill jag säga: Inte är det de som får vara med och utarbeta de slutgiltiga visioner som man sedan skall försöka leva upp till! För mig är det inte alls svårt att förstå att problemen blir så stora, när det är ett sådant avstånd mellan de visioner som man söker förverkliga och den bistra, hårda verklighet som man möter ute på fältet.

Denna reservation kan synas gälla en mycket liten fråga, eftersom vi inte förutsätter att den berör något stort antal. Men det är i alla fall ännu ett litet andningshål som man täpper till i hopp om att alla ungdomar skall gå i precis samma utbildning i nio år. Någon avvikelse skall inte finnas. Alla bör ha i princip samma kunskaper när de lämnar skolan. Det är en underbar vision, om den ginge att förverkliga; men den kan ju förverkligas endast om alla ungdomar är stöpta i samma form. Vill jag tänka på människorna som enskilda individer, då går det inte att göra detta. Det resonemang som man fört i andra sammanhang, nämligen att den ena utbildningen kan bedömas lika värdefull som den andra, att en viss praktisk utbildning skall ha sitt värde i förhållande till den teoretiska, det ingår också i jämlikhetsresonemangen men gäller tydligen inte här.

Det kanske kan tyckas, herr talman, att jag tar i litet hårt när det gäller den här sista delen, men det är bara en fortsatt exemplifiering av den felaktiga väg som utbildningspolitiken är inne på i fråga om ungdomarnas fosteran till och med nionde klassen.

Herr ANDREASSON (cp):

Herr talman! I proposition 159 föreslås beträffande styrelsefunktionen för landstingets gymnasieskola att landstingets utbildningsnämnd "är styrelse för landstingskommunens gymnasieskola och därtill hörande verksamhet". I § 20 b ges emellertid ett alternativ när det gäller styrelsefunktionen, genom att Konungen på framställning från landstinget må besluta att särskild styrelse skall finnas för del av landstingskommunens gymnasieskola. I departementspromemorian utvecklas detta närmare, och det sägs att landstingskommun lämnas möjlighet att som alternativ till *en* styrelse för gymnasieskolan ha skilda styrelser för olika former av utbildning, som klart skiljer sig från varandra. Där emot bör i övrigt inte förekomma särskilda styrelser för skilda skolenheter med likartad utbildning. Det anvisas här en möjlighet att exempelvis ha en särskild styrelse för utbildning av personal för jordbruk och skogsbruk.

I mitt län med tre landstingsägda lantbruksskolor har hittills varje skola haft sin styrelse, och detta har enligt min uppfattning fungerat väl. Skolorna ligger var för sig inom i stort sett geografiskt avgränsade områden; därav en i Österlen, en i nordvästra länsdelen och en i mellersta länsdelen. De har tillkommit genom initiativ från den bygd, där de är belägna, och ofta med stora ekonomiska insatser från enskilda kommuner och organisationer i bygden. Som exempel kan här anföras att den senast tillkomna skolan, Nordvästra Skånes lantbruksskola, som byggdes år 1960, fick ett startbidrag om nära en halv miljon kronor genom andelsteckning i en garantiförening från hela nordvästra Skåne. Genom en egen styrelse har dessa skolor också kunnat bevara en god kontakt med bygden, även efter det att landstinget övertagit huvudmannaskapet genom att i den egna styrelsen ingått representanter från den bygd där skolan är verksam. Dessa skolor har ju inte bara den viktiga upp-

giften att meddela utbildning på jordbrukets område, utan till dem är också knuten en omfattande kursverksamhet för bygdens jordbrukare, bedriven av lantbruksnämnd, hushållningssällskap m. fl. Och skolorna är en centralpunkt för bygdens jordbruk genom att bygdens jordbruksorganisationer ofta förlägger sina sammanträden till skolan.

Jag beklagar att det med föreliggande proposition inte längre blir möjligt att låta enskilda skolor ha egen styrelse. I mitt län ligger två skolor på nära 10 mils avstånd från residensstaden, och man kan befara att kontakten mellan skola och styrelse inte blir lika intim som när den egna styrelsen fungerade. Jag har i motion I: 1337 hemställt om ett mindre tillägg i föreliggande förslag till lagtext, enligt vilket det skulle bli möjligt att också fortsättningsvis ha egen styrelse för enskild skolanläggning. Även i det fallet skulle det ankomma på Konungen att besluta härom på framställning från landstinget, och inga andra äventyrligheter med ett sådant förfarande skulle uppstå än att landstingen bereddes tillfälle att låta Konungen pröva lämpligheten av en dylik styrelseform, om vederbörande landsting fann starka skäl föreligga härför. Givetvis skulle landstingets utbildningsnämnd även med lokala styrelser ha den samordnande funktion som den redan i dag har.

Tyvärre har jag inte rönt någon förståelse hos andra lagutskottet för min motion, vilket jag med beklagande noterar. Jag har avgett endast en blank reservation och har därför inget särskilt yrkande.

Herr MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Det kanske tillåtes mig att i all korthet teckna bakgrunden till den proposition som nu föreligger. Jag tycker att det är viktigt att man har den med i bilden när man nu och i fortsättningen skall resonera om och ta ställning till det nya gymnasiet. 1968

Ang. gymnasieskolan

års beslut innebar som bekant att de tre skolreformerna yrkesskola, fackskola och gymnasium skulle ersättas av en enda skolform — gymnasieskolan. Det beslutet var en följd av en tidigare beslutad väsentlig reform, nämligen 1964 års beslut om en minst tvåårig ungdomsskola efter den nioåriga grundskolan.

Vad som också är av väsentlig betydelse här och som jag gärna vill ha till protokollet är att genom den nya skolan ett betydelsefullt steg tas mot upplösningen av nuvarande status- och prestigebundna värderingar av olika studievägar och yrkesområden.

Det nya gymnasiet börjar fungera den 1 juli 1971, och som herr Wallmark sade är det inte några större ting som riksdagen har att besluta om i dag. Det gäller några delproblem som måste lösas före den 1 juli 1971. I övrigt kan ju sägas att det nya gymnasiet inte är färdigt nu. Det kommer att bli föremål för ytterligare överväganden i fortsättningen.

Vi har i statsutskottet inte kunnat enas i alla de punkter som förelagts oss. Det föreligger fem reservationer grundade på motioner i anslutning till propositionen. En av reservationerna tar upp frågan huruvida elev i gymnasieskolan, som tillhör den högsta årskursen, skall ha möjlighet att, om särskilt skäl föreligger, gå om årskursen helt eller delvis. Som särskilt skäl kan bl. a. räknas sjukdom och långvarig frånvaro. Det är också sagt att den bestämmelsen skall utnyttjas med stor återhållsamhet. Vad är det som skiljer utskottsmajoriteten och reservanterna åt? Det är i själva verket inte så mycket. Det är mera fråga om en bedömning. Vad utskottsmajoriteten menar är att man skall kunna låta elever gå om årskursen utan att man behöver företa några organisatoriska förändringar, som skulle kunna bli synnerligen kostnadskrävande. Reservanterna vill lämna den möjligheten öppen. Det är som sagt en fråga om bedömning, men majoriteten inom utskottet har sett frågan på det

Ang. gymnasieskolan

sättet, att möjlighet finns att låta dem som vill gå om en årskurs göra detta utan att man skall vidta några speciella organisatoriska förändringar. Det bör här kanske erinras om att möjligheter finns att dispensvägen öka ut antalet elever i en skolklass, om så skulle behövas.

Den andra reservationen, som jag tar upp, gäller betygsättningen i gymnasieskolan. Om det är väl inte mycket att säga. Jag vill bara erinra om att gällande betygssystem är föremål för översyn i skolöverstyrelsen, och det finns väl anledning att förmoda — hoppas jag i varje fall — att man snart skall vara klar med den översynen. Vad den kan leda till, vet vi väl inte bestämt i dag. Det har visserligen skymtat fram att man skulle vara inne på tanken om en målrelaterad betygsskala som skulle ersätta det nuvarande betygssystemet. Men så länge vi inte har kännedom om detta officiellt, menar vi i utskottet, i likhet med vad som framföres i propositionen, att man får följa det gamla betygssystemet även när det gäller ämnen som reservanterna vill ha ett annat betygssystem för. Vi menar att här får man tills vidare följa den gamla skolreformen in i gymnasiet.

Beträffande frågan om behörighet till tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor har utskottsmajoriteten följt en linje som redan finns, nämligen att man kan få en tjänst utan att det formella behörighetskravet är uppfyllt. Varför skulle det inte gälla även i detta fall? Jag tror det är riktigt, och personligen har jag mycket starka sympatier för att människor, som på ett eller annat sätt har skaffat sig kunskande, skall kunna utnyttjas även om de inte har den formella behörigheten.

När det gäller benämningarna gymnasieekonom, fackskoleekonom, gymnasieingenjör och fackskoleingenjör sägs det i propositionen — och den uppfattningen delar utskottet — att de benämningarna inte kan tillämpas inom den nya gymnasieskolan. Om ar-

betslivet känner behov av korta beteckningar, får det tillgodoses på annat sätt än genom författningsändringar.

Den kanske största frågan, herr talman, och den som kanske behöver behandlas något utförligare än övriga frågor som har föranlett reservation här, är frågan om elevs möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 med utbildning hos hantverkare eller företagare. Det är möjligt — och kanske angeläget att det klaras upp — att något missförstånd kan råda om meningen i vad som sägs i propositionen men också i vad utskottet säger. När vi hade enbart nioårig skola kunde man byta ut det nionde året mot utbildning hos hantverkare eller företagare. Nu har vi den utbyggda skolan med den tvååriga ungdomsskolan ovanpå enhetsskolan, vilket i någon mån förändrar bilden.

Men låt mig säga att den bestämmelse i 36 § skollagen, enligt vilken skolstyrelse nu har rätt att medge att elev får ersätta skolgång i årskurs 9 med utbildning hos hantverkare eller företagare under vissa givna förutsättningar, fortfarande finns kvar och alltså kan i vissa fall tillämpas. Jag vill dock gärna understryka, liksom gjorts tidigare, att bestämmelsen naturligtvis bör tillämpas med mycket stor utskilning, ty vi har väl ändå ansvar för eleven. Skall eleven släppas för en utbildning hos en hantverkare eller företagare, bör det ske under sådana förhållanden att utbildningen blir meningsfull. Denna bestämmelse finns alltså kvar. Men anledningen till att frågan har tagits upp är ju — och det är kanske detta som behöver förtydligas från utskottets sida — att man bör vara mycket återhållsam med att medge att en elev får avstå från undervisning i årskurs 9 och gå över till en utbildning hos hantverkare, bl. a. därför att eleven i så fall sannolikt försitter chansen att komma till gymnasiet. Jag tror att det är viktigt att vi har detta klart för oss, när vi resonerar om detta problem.

Jag vill ännu en gång betona att åter-

Ang. gymnasieskolan

hållsamhet bör tillämpas i dessa fall, ty jag blev något betänksam när jag hörde herr Wallmarks resonemang som, såvitt jag bedömde det, skulle innebära att eleven får ganska stora möjligheter att ersätta skolgången med en utbildning hos hantverkare. Jag måste för egen del säga att jag inte alls är inne på denna tankegång. Jag anser att man bör vara mycket försiktig när man medger att elev skall få sluta efter åttonde skolåret och gå över till utbildning hos hantverkare.

Man kan naturligtvis fråga sig vad reservanternas egentligen menar i detta sammanhang. Reservanternas talar visserligen om att möjligheten att medge övergång från åttonde skolåret till utbildning hos hantverkare bör utnyttjas restriktivt, men formuleringen är ändå så vag att jag ställer mig litet undrande.

Herr talman! Med detta hoppas jag i vart fall att det missförstånd, som möjligen har förelegat, efter mitt yttrande skall vara skingrat, samtidigt som jag vill betona inte minst när det gäller rätten att övergå till utbildning hos hantverkare, att vi, om vi känner ansvar för dagens ungdom, bör vara mycket, mycket försiktiga med att tillåta en sådan övergång. Jag anser att hela det utbildningssystem som vi bygger upp med en enhetlig skola betyder oerhört mycket för ungdomen i dag och för framtiden. Låt oss för all del inte börja plöttra på detta system i fortsättningen!

Herr LARSSON, LARS, (s):

Herr talman! Det behov av lagändringar som föranleds av proposition nr 159 har enligt den ordning som gäller i tvåkammarsdagen behandlats av andra lagutskottet, dit även herr Andreassons motion hänvisats.

Enligt utskottets mening bör man eftersträva en enhetlig ledning för de landstingskommunala skolorna. Den möjlighet till uppdelning av ledningen som propositionen anvisar anser utskottet vara praktisk. Utskottet är inte

berett att gå längre och avstyrker sålunda motionen. Utöver en rent formell ändring i lagtexten har utskottet inte funnit anledning till erinran mot propositionen utan tillstyrker densamma.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till andra lagutskottets utlåtande nr 95.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Herr Wallmark gjorde ett "statsmannauttalande", när han sade att det är viktigare att förändra visionen efter verkligheten än att förändra verkligheten efter visionen. Med sådana villkor för visionären skulle även herr Wallmark kunna bli visionär. Men vi måste väl ändå hålla på vissa kvalitetskrav här i skoldebatten.

Jag begärde emellertid ordet beträffande motionärernas krav att man skall bibehålla möjligheten att låta elev byta ut skolgång i årskurs 9 mot utbildning hos hantverkare eller företagare. Jag har läst motionerna och reservationen, och jag har i dag lyssnat på herr Wallmark och herr Thorsten Larsson. Herr Wallmark påstod att man nu stänger igen det sista andningshållet, och herr Thorsten Larsson talade om "kallhamrad skolbyråkrati". Jag måste säga att jag är utomordentligt oförstående till vad syftet egentligen är med denna reservation, och jag måste begära ett förtydligande.

Jag framhåller i propositionen att 1969 års läroplan för grundskolan är så utformad, att den inte ger utrymme för både allmän undervisning i årskurs 9 och meningsfull utbildning hos hantverkare eller företagare. I motion I: 1338 av herr Thorsten Larsson m. fl. sägs att man delar denna uppfattning. Därmed är alltså det problemet borta ur bilden. Enligt motionen skall i stället bibehållas möjligheten för elev att helt ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan med utbildning hos hantverkare och företagare.

I undantagsfall kan enligt 36 § skol-

Ang. gymnasieskolan

lagen elev befrias från sista skolåret. Därvid bör enligt motiven till skollagen tillses att det på ett betryggande sätt är sörjt för att eleven får annan utbildning eller lämplig sysselsättning. Den möjligheten är alltså fastslagen, att elev i undantagsfall kan slippa sista skolåret, vilket herr Mårtensson här har utvecklat.

Man läser då med utomordentlig förvåning reservationen, vari reservanterna efter att ha talat om de elever som kan vara skoltrötta och negativt inställda till skolan säger: "I dessa undantagsfall, där skolan trots alla ansträngningar knappast kan ge eleven något, är det värdefullt att ett alternativ kan erbjudas. Möjligheten att ersätta skolgång i årskurs 9 med utbildning hos hantverkare eller företagare bör dock utnyttjas restriktivt — — —." Sedan fortsätter man med ungefär samma ordval som jag tidigare antytt och som var hämtat ur departementschefens uttalande.

Min fråga gäller därför: Vad är det då reservationen avser? Vad är det för syfte bakom den? Det andningshål som herr Wallmark talade om finns ju kvar. Och den skolbyråkrati som herr Thorsten Larsson var ute efter — såvida han inte avsåg de lokala skolstyrelserna, som har att arbeta med dessa frågor — finns det inget uttryck för i propositionen. Jag har, herr talman, tvingats begära ordet för ett förtydligande.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag skall uppehålla mig endast vid den senaste sakfrågan. Statsrådet Carlsson är förvånad över att jag har avgivit en reservation.

I referatet av propositionen — s. 2 i utskottets utlåtande, översta stycket — står det: "Nuvarande möjlighet att ersätta sista skolåret i grundskolan med skolgång i yrkesskola eller med utbildning hos hantverkare eller företagare föreslås bli upphävd." Utskottets ledamöter och sekreterare har liksom mo-

tionärerna kunnat läsa propositionen bara på ett sätt. Vi har varit totalt eniga om hur vi skall tolka den. Jag utgår ifrån att ett statsråd, innan han tar till orda i en debatt, läser utskottets utlåtande, och där finns ett referat av vad som avses med propositionen. Med anledning av vad vi kunnat läsa ut ur propositionen har några ledamöter väckt en motion i vilken sägs: Låt oss bibehålla detta andningshål! Utskottets majoritet har avstyrkt motionen och anslutit sig till propositionens förslag. Och nu står statsrådet och säger att det här andningshållet finns kvar.

Herr talman! Det måste ju innebära antingen att utskottet helt har missuppfattat propositionen eller också att statsrådet inte avsåg att skriva det som står i propositionen. Jag vore väldigt tacksam, om vi kunde få en förklaring till vad som egentligen menas.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Vi strider kanske om någonting som inte finns. Är statsrådet beredd att vederlägga vad som är även Kommunförbundets uppfattning i den här frågan? I sitt remissyttrande har nämligen Kommunförbundet framhållit att denna utbildningsmöjlighet blir stängd.

Om vi kunde klara upp den här historien, tror jag att det skulle betyda mycket för frågans handläggning i fortsättningen.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Det är möjligt att här föreligger ett missförstånd. I så fall är det bra att saken klaras upp.

Jag upprepar att i undantagsfall kan enligt 36 §, andra stycket, i skollagen elev befrias från det sista skolåret. Där har icke någon ändring ägt rum. Vad jag befarade var att reservanterna med sin skrivning var ute efter att åstadkomma en uppmjukning och en förändring, så att ett relativt stort an-

tal ungdomar skulle ha enbart åttaårig skolplikt. Det gäller i stället att, med iakttagande av stor restriktivitet, använda möjligheten för eleverna att sluta efter åttonde klassen. Om så sker, föreligger i praktiken ingen meningskiljaktighet mellan reservanter och utskottsmajoritet.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Det var värdefullt att vi fick höra detta. Nu vet vi att här föreligger en verklig meningskiljaktighet.

Det statsrådet nu talar om är någonting helt annat än vad statsrådets proposition innehåller. Den fråga som statsrådet nu tar upp, nämligen möjligheten för en elev att få befrielse från nionde skolåret, är en fråga som vi yttrade oss om när läroplan 69 antogs, då vi från vårt håll begärde att en teoretisk linje skulle bibehållas — den saken berörde jag i ett tidigare anförande. Utskottet uttalade den gången att den möjlighet som finns att befria elev från att delta i undervisningen i nionde klassen skulle finnas kvar men att stor restriktivitet därvidlag skulle iakttas. Detta är en annan fråga.

Den fråga som vi i dag behandlar gäller en annan paragraf. Det avsnitt som jag citerade från utskottets utlåtande står också i propositionen. Här är det fråga om möjligheten för elev att fullgöra nionde skolåret hos hantverksmästare eller andra företagare. Är statsrådet nu med på att den möjligheten skall stå öppen för eleverna? I så fall är vi eniga, och då finns det inte något behov av reservationen.

Den fråga som statsrådet berörde i sitt senaste anförande gäller en helt annan paragraf — den har över huvud taget icke med denna proposition att göra.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Sakfrågan gäller om en elev i fortsättningen skall kunna sluta efter att ha gått ut åttonde årskursen

och få sin utbildning, som det sägs, hos hantverkare eller företagare.

Mitt svar är att vederbörande elev i undantagsfall — med iakttagande av stor restriktivitet — skall kunna göra detta. Det är den sakfrågan som vi diskuterar, och det är den som jag har svarat på.

Gäller det någonting annat — att låta elever strömma ut från skolan i sådan omfattning att vi åstadkommer en uppmjukning av den nioåriga skolan — då är vi inte eniga.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag noterar detta med största tillfredsställelse, även om jag inte är riktigt säker på att statsrådet är medveten om vad han själv säger. Men här har sagts detta — det kommer att stå i protokollet — och det innebär en avvikelse från vad som sägs i propositionen. Där står det att nuvarande möjlighet att ersätta sista skolåret med utbildning hos hantverkare eller företagare föreslås bli upphävd.

Om det är på detta sätt, har jag, herr talman, ingen anledning att fortsätta denna diskussion. Det betyder med andra ord att vårt förslag i reservationen genom statsrådets muntliga uttalande blivit tillgodosett. Under sådana förhållanden har jag ingen anledning längre att yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Om herr Wallmark håller reda på sig så lovar jag att hålla reda på mig.

Vad som upphävs i propositionen är skolstadgan. Vad jag i tidigare anföranden åberopat är 36 § i gällande lag.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Vi kanske inte skall diskutera denna fråga längre, då det förefaller som om statsrådet vill för-

Ang. studievägarna i gymnasieskolan

söka komma ifrån den formulering som han själv har skrivit in i propositionen och som utskottet har uttalat sig om när det gäller möjligheten för elev att få förlägga det sista utbildningsåret hos hantverkare eller företagare.

Är vi överens om att denna möjlighet skall finnas även i fortsättningen, i restriktiva former, har vårt motionsyrkande bifallits. Detta är precis vad vi har begärt och vad den gemensamma borgerliga reservationen handlar om. Det är här inte fråga om att ge befrielse från nionde skolåret — det är inte den saken vi talar om.

Jag godtar, herr talman, den tolkning statsrådet här har gjort och avstår från att yrka bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågakvarande utlåtandet hemställt.

Ang. studievägarna i gymnasieskolan

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till statsutskottet. (Debatt rörande detta utlåtande hade förekommit i anslutning till behandlingen av andra lagutskottets utlåtande nr 95.)

I förevarande utlåtande hade statsutskottet behandlat Kungl. Maj:ts proposition nr 159, såvitt ej avsåge ändring i skollagen och i studiehjälpsreglementet. (Redogörelse för innehållet i denna proposition återfinnes vid närmast föregående ärende.)

Statsutskottet hade i detta sammanhang jämväl behandlat

dels de likalydande motionerna I: 1338, av herr *Larsson, Thorsten, m. fl.*, och II: 1555, av herr *Elmstedt m. fl.*, vari hemställdes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala,

1. att i skolstadgan borde intagas bestämmelse som gäve elev möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan med utbildning hos hantverkare eller företagare på i motionerna angivna grunder,

2. att lanthushållsskolorna borde tagas med i bedömningen vid utformandet av gymnasieskolan,

3. att den som avsåge att genomgå gymnasial jordbruksutbildning rekommenderades att praktisera inom jordbruksnäringen före utbildningen,

4. att på heltidsanställd skolsköterska borde ankomma att svara för 800—1 000 elever i gymnasieskolan samt

5. att den utredning som skulle behandla frågan om förlängd undervisning särskilt borde undersöka i vilka former fysiskt, psykiskt och socialt handikappade elever, som i grundskolan fått specialundervisning, skulle erhålla utbildning inom gymnasieskolan,

dels de likalydande motionerna I: 1339, av herr *Peterson, Hans*, och II: 1557, av herr *Nelander*,

dels de likalydande motionerna I: 1340, av herr *Richardson m. fl.*, och II: 1558, av herr *Strömberg m. fl.*, vari anhallits,

1. att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte hemställa om förslag till enhetligt system för statsbidrag till det under kommunerna lydande skolväsendet,

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte hemställa om förslag angående utformningen av den framtida organisationen för studie- och yrkesvägledningen inom såväl grundskolan som gymnasieskolan,

3. att den utredning, som skulle behandla frågan om förlängd undervisning, måtte givas i uppdrag att särskilt undersöka möjligheterna att ge de elever som i grundskolan fått någon form av specialundervisning en fullgod utbildning inom gymnasieskolan,

4. att riksdagen som sin mening måtte uttala, att på heltidsanställd skolsköterska ej borde ankomma mer än 800 elever samt

5. att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förslag att skolgång i årskurs 9 i grundskolan ej längre skulle kunna utbytas mot utbildning hos hantverkare eller företagare,

dels de likalydande motionerna I: 1341, av herr Wallmark, och II: 1556, av fru Mogård *m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om fortsatt beredning av frågan om i propositionen berörda ingenjörs- och ekonombenämningar,

dels de likalydande motionerna I: 1342, av herr Wallmark *m. fl.*, och II: 1559, av herr Wennerfors *m. fl.*, vari föreslagits, att riksdagen skulle besluta, att en målrelaterad betygsskala i avaktan på utredningsresultat alltjämt skulle tillämpas på gymnasieskolans yrkestekniska linjer i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi,

att elevs rätt att i särskilda fall gå om gymnasieskolans högsta årskurs skulle gälla oberoende av om detta medförde en utvidgning av skolorganisationen eller ej,

att hittillsvarande möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 i grundskolan med utbildning hos hantverkare eller företagare enligt 2 kap. 17 § skolstadgan skulle bibehållas,

att i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna, att för behörighet till tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor vid skolenheten med gymnasieskola undantagslöst skulle krävas behörighet till ordinarie tjänst som lärare vid skolenheten, varvid dock övergångsbestämmelser borde utformas rörande nuvarande innehavare av sådana tjänster vilka icke uppfyllde detta behörighetskrav.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte beträffande det antal elever som i gymnasieskolan borde ankomma på heltidsanställd skol-sköterska med bifall till Kungl. Maj:ts

Ang. studievägarna i gymnasieskolan

förslag och med avslag å motionerna I: 1338 och II: 1555 samt I: 1340 och II: 1558, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för den 23 oktober 1970 förordats,

2. att riksdagen måtte beträffande rätt för elev att gå om högsta årskursen på studieväg i gymnasieskolan med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

3. att riksdagen måtte beträffande betyg i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi på gymnasieskolans yrkestekniska linjer med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

4. att riksdagen måtte godkänna vad i övrigt i statsrådsprotokollet förordats om gymnasieskolan,

5. att riksdagen måtte beträffande fullgörande av skolplikt genom utbildning hos hantverkare eller företagare med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 1338 och II: 1555, I: 1340 och II: 1558 samt I: 1342 och II: 1559, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

6. att riksdagen måtte beträffande fullgörande i övrigt av skolplikt godkänna vad i statsrådsprotokollet förordats,

7. att riksdagen måtte i anledning av motionerna I: 1338 och II: 1555 samt I: 1340 och II: 1558, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anført angående undervisning i gymnasieskolan för sådana elever som i grundskolan fått specialundervisning,

8. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1338 och II: 1555 i vad avsåge lanthushållsskolorna,

9. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1338 och II: 1555 i vad avsåge praktik inom jordbruksnäringen,

Ang. studievägarna i gymnasieskolan

10. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1339 och II: 1557 om en tvåårig skogs- och jordbrukslinje,

11. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1340 och II: 1558 i vad avsåge statsbidragssystemet för det under kommunerna lydande skolväsendet,

12. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1340 och II: 1558 i vad avsåge studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan och gymnasieskolan,

13. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1341 och II: 1556 om ingenjör- och ekonombenämningarna,

14. att riksdagen måtte avslå motionerna I: 1342 och II: 1559 i vad avsåge behörighet till tjänst som rektor och lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola.

Reservationer hade anförts,

1, beträffande rätt för elev att gå om högsta årskursen på studieväg i gymnasieskolan, av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort under 2 hemställa, att riksdagen måtte beträffande rätt för elev att gå om högsta årskursen på studieväg i gymnasieskolan i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu vore i fråga, besluta, att nämnda rätt skulle gälla oavsett om detta medförde en utvidgning av skolorganisationen eller ej;

2, beträffande betyg i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi på gymnasieskolans yrkestekniska linjer, av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 3 hemställa, att riksdagen måtte beträffande betyg i yrkestekniska ämnen samt maskinskrivning och stenografi på gymnasieskolans yrkestekniska linjer

med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1342 och II: 1559, såvitt nu vore i fråga, besluta, att en målrelaterad betygsskala i avvaktan på skolöverstyrelsens utredning alltjämt skulle tillämpas;

3, beträffande möjligheten att byta ut skolgång i årskurs 9 i grundskolan mot utbildning hos hantverkare eller företagare, av herrar *Bohman* (m), *Axel Andersson* (fp), *Ivar Johansson* (cp), *Nyman* (fp), *Thorsten Larsson* (cp), *Wallmark* (m), *Wikström* (fp), *Eliasson* i Sundborn (cp), *Gustafson* i Göteborg (fp), *Nordstrandh* (m), *Mattsson* (cp) och *Källstad* (fp), fru *Sundberg* (m) samt herr *Elmstedt* (cp), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del lyda så, som denna reservation visade, samt att utskottet bort under 5 hemställa, att riksdagen måtte beträffande fullgörande av skolplikt genom utbildning hos hantverkare eller företagare med avslag å Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 1338 och II: 1555, I: 1340 och II: 1558 samt I: 1342 och II: 1559, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, besluta, att hittillsvarande möjlighet att ersätta skolgång i årskurs 9 med utbildning hos hantverkare eller företagare skulle bibehållas;

4, beträffande lanthushållsskolorna, av herr *Larsson*, *Thorsten*, (cp), som dock ej antytt sin mening;

5, beträffande benämningarna gymnasieekonom, fackskoleekonom, gymnasieingenjör och fackskoleingenjör, av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande i viss del bort erhålla den avfattning, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 13 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1341 och II: 1556 hos Kungl. Maj:t hemställa om fortsatt beredning av frågan om de i propositionen berörda ingenjör- och ekonombenämningarna;

6, beträffande behörighetskrav för tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola, av herrar *Bohman* (m), *Wallmark* (m) och *Nordstrandh* (m) samt fru *Sundberg* (m), vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den ändrade lydelse, denna reservation visade, samt att utskottet bort under 14 hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 1342 och II: 1559 som sin mening giva Kungl. Maj:t till känna, att för behörighet till tjänst som rektor eller lönegradsplacerad studierektor vid skolenhet med gymnasieskola undantagslöst skulle krävas behörighet till ordinarie tjänst som lärare vid skolenheten, varvid dock övergångsbestämmelser borde utformas rörande nuvarande innehavare av sådana tjänster, vilka icke uppfyllde detta behörighetskrav.

Herr WALLMARK (m):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 5 och 6.

Med hänsyn till statsrådets uttalande under debatten vid andra lagutskottets utlåtande avstår jag från att yrka bifall till reservation 3 då dess syfte redan är tillgodosett.

Herr LARSSON, THORSTEN, (cp):

Herr talman! Jag avsåg tidigare att yrka bifall till reservation 3, men efter statsrådets uttalande om att reservationens syfte sammanfaller med propositionens kan även jag avstå från detta yrkande.

Herr MÅRTENSSON (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas först särskilt angående envar av punkterna 1—3, därefter särskilt rörande punkterna 4—12 samt vidare särskilt

Ang. studievägarna i gymnasieskolan avseende vardera punkten 13 och 14 av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan i *punkten 1*.

Därefter gjorde herr talmannen enligt de beträffande *punkten 2* framkomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepats propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 222 punkten 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 1 betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wallmark* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;

Nej — 15.

Därjämte hade 3 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. studievägarna i gymnasieskolan

Vidare gjorde herr talmannen i enlighet med de rörande *punkten 3* förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare därpå att kammaren skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 222 punkten 3, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 2 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wallmark* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 87;

Nej — 20.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Sedermera bifölls på gjord proposition vad utskottet hemställt i *punkterna 4—12*.

I fråga om *punkten 13*, fortsatte herr talmannen, hade yrkats dels att utskot-

tets hemställan skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 5 betecknade reservationen.

Därpå gjorde herr talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 222 punkten 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 5 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wallmark* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;

Nej — 16.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vidkommande *punkten 14* gjorde herr talmannen nu propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Bohman m. fl. vid utlåtandet avgivna, med 6 betecknade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hem-

ställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Wallmark* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 222 punkten 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr *Bohman m. fl.* vid utlåtandet avgivna, med 6 betecknade reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Wallmark* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 91;

Nej — 16.

Därjämte hade 1 ledamot tillkännagivit, att han avstode från att rösta.

På framställning av herr talmannen beslöts, att handläggningen av återstående ärenden å föredragningslistan skulle uppskjutas till kammarens sammanträde tisdagen den 15 december.

Anmäldes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 411, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om intrång i Stora Sjöfallets nationalpark jämte motioner.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställen

Ang. studievägarna i gymnasieskolan i utlåtande nr 51 bifölles även av andra kammaren.

Anmäldes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 424, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 425, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 426, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 427, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 428, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 429, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 430, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser utbildningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 431, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 432, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser inrikesdepartementets verksamhetsområde jämte motioner

nr 433, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser civildepartementets verksamhetsområde;

nr 434, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71 i vad avser industridepartementets verksamhetsområde;

nr 435, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av Marvikenprojektet, m. m., jämte motioner; samt

nr 437, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan jämte motioner, såvitt propositionen och motionerna hänvisats till statsutskottet.

Skrivelseförslagen godkändes under förutsättning beträffande vart och ett av dem, att andra kammaren i avseende å motsvarande utskottsutlåtande fattade samma beslut som första kammaren.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 443, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till jordabalk jämte motioner, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förmånsrättslag, m. m., såvitt propositionen behandlats av tredje lagutskottet, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1907: 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m. jämte motioner, dels ock Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i jordabalken, m. m.; samt

nr 444, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av nya jordabalken, m. m. jämte motioner.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1935: 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling, jämte motioner;

nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstid m. m. i husligt arbete; och

nr 461, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1942: 335) om särskilda skyddsåtgärder för vissa kraftanläggningar, jämte motion.

Anmälades andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 460, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gymnasieskolan, såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, jämte motion.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 95 bifölles även av andra kammaren.

Anmälades och bordlades konstitutionsutskottets utlåtanden och betänkande:

nr 45, i anledning av proposition med förslag till lag om ändring i kommunal och ecklesiastik indelning i samband med fastighetsbildning m. m.;

nr 47, i anledning av motion om översyn av JO-institutionen;

nr 48, angående riksdagsstadga för enkammarriksdagen; samt

nr 49, med förslag till ändringar i stadgan om ersättning för riksdagsman-nauppdragets fullgörande;

statsutskottets memorial nr 227, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71;

bevillningsutskottets betänkande nr 67, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med anled-

ning av riksskatteverkets inrättande, m. m.;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 71, i anledning av motion om fördjupad företagsdemokrati vid de statsunderstödda teatrarna;

nr 72, i anledning av motioner om tillämpning av upphovsrättslagen inom de svenska teatrarna;

nr 79, i anledning av proposition med förslag till lag om rikets mynt, m. m., jämte motioner;

nr 80, i anledning av motioner angående prissättningen på flytande bränsle i Norrland, m. m.;

nr 81, i anledning av motion angående grunderna för pension eller annan ersättning åt tjänsteman hos kamrarnas kanslier vid övergången till enkammarriksdag;

nr 82, med förslag till besvärstadsdag för riksdagen och dess verk, m. m.;

nr 83, med förslag till ny instruktion för riksdagens förvaltningskontor;

nr 84, angående vissa bestämmelser om personal hos riksdagen;

nr 85, med förslag till ändringar i vissa reglementen och instruktioner avseende riksdagens verk;

nr 86, med förslag till dels lag om ändring i lagen (1970:280) om ändring i lagen (1934:437) för Sveriges riksbank, dels nytt bankoreglemente;

nr 87, med förslag till ändring i stadgarna för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond;

nr 88, angående översyn av Nordiska rådets svenska delegations kansliorganisation;

nr 89, med redogörelse för överväganden rörande regler för riksbankens kontakter med bankerna i vissa frågor, m. m.; samt

nr 90, om upphävande av instruktionen för bankoutskottet och om vissa bemyndiganden i samband därmed;

första lagutskottets utlåtande nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposi-

Meddelande ang. enkel fråga
tion med förslag till lag om ändring i föräldrabalken, m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 89, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om linjesjöfart på Gotland jämte motioner i ämnet;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaltning av kyrklig jord, m. m., jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om införande av fastighetsbildningslagen, m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott jämte motioner i ämnet; ävensom

jordbruksutskottets utlåtande nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71, såvitt propositionen avser jordbruksärenden jämte motioner.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kammararens ordningsstadga följande enkla fråga framställdes den 10 december av herr *Annerås* (fp) till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet: "Vilka skäl ligger till grund för regeringens beslut i frågor om dispens för öppethållande inom detaljhandeln på söndagar?"

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammararens sammanträde avslutades kl. 15.38.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert

Måndagen den 14 december

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 4 in-
nevarande månad.

Ang. vården av kulturhistoriska byggnader

Herr statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet CARLSSON, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Hübinettes* (m) interpellation angående vården av kulturhistoriska byggnader, erhöll ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Hübinette har frågat mig om regeringen är beredd att medverka till att staten tar det ekonomiska ansvaret för att bevara ett urval av våra kulturhistoriska byggnader.

Statens stöd till vård av byggnads- och fornminnen kanaliseras flera olika vägar bl. a. genom anslag ställda till riksantikvarieämbetets och statens historiska museums förfogande. Ett mycket betydande statsstöd utgår genom arbetsmarknadsverket. Vidare anvisas statsbidrag ur särskilda lotterimedel. Riksantikvarieämbetet har inflytande även över fondmedel som står till Vitterhetsakademiens förfogande. En kalkyl visar att budgetåret 1969/70 ca 19 milj. kr. av statliga driftbudgetmedel och lotterimedel stod till förfogande för kulturminnesvård, varav en stor del avser byggnadsminnesvård. Till detta kommer kostnaderna för underhåll av de kulturhistoriska byggnader som staten äger. Staten har således ett betydande ekonomiskt ansvar för att bevara kulturhistoriska byggnader.

Den framtida utformningen av samhällets kulturminnesvård utreds för när-

varande av 1965 års musei- och utställningssakkunniga, som väntas avge sina förslag nästa år. Finansieringsproblemen rörande restaurering av kulturhistoriskt värdefulla byggnader övervägs även av saneringsutredningen.

Jag vill erinra om att riksdagen (SU 180) under denna höstsession med anledning av motionerna I: 266 och II: 303 samt I: 747 och II: 863 om statligt stöd till saneringen av Gamla Stan i Stockholm kommit in på frågan om de statliga insatserna på kulturminnesvårdsområdet. Utskottet avstyrkte mot bakgrund av pågående utredningsarbete både de motioner som förordade statsanslag till saneringen och de som föreslog att riksdagen skulle göra ett uttalande om statlig medverkan. Riksdagen följde utskottets förslag.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Jag skall be att få tacka statsrådet Ingvar Carlsson för svaret, kanske inte så mycket för svaret innehåll som fastmera för att jag över huvud taget har fått ett svar i detta hektiska slutskede av riksdagen.

Jag vill i korthet teckna bakgrunden till vad som föranlett min interpellation. Jag känner faktiskt en ganska stor oro för den framtida utvecklingen på kulturminnesvårdens område. Jag lever själv i en trakt mitt i hjärtat av Uppland där det runtomkring finns byggnader av denna karaktär, och jag tycker att det vore tragiskt om de skulle försvinna på sikt så att kommande generationer inte skulle få möjligheter att titta på dem och uppleva den tidsålder som de återspeglar.

Oron grundar sig på att dessa byggnader för närvarande i mycket mycket stor utsträckning underhålls genom en-

Ang. vården av kulturhistoriska byggnader

skilt initiativ. Dessa fastigheter är i rätt stor utsträckning knutna till jordbruk, och så länge jordbruket gav en så pass god avkastning att ägarna kunde avsätta vissa medel för underhåll och reparation av dessa gamla kulturhistoriska byggnader gick det an. Men vi vet att jordbruket nu har kommit in i ett helt annat skede, där varje bonde kämpar för livet för att över huvud taget kunna klara den ekonomiska bördan. Då är det helt orimligt att tänka sig att dessa kulturhistoriska byggnader skulle kunna underhållas på det sätt som krävs om de skall bevaras för framtiden.

Om vi går till stadsmiljöerna — som jag dock känner till litet sämre — föreställer jag mig att de hyresregleringar vi haft under många år har medverkat till att inte tillräckliga medel har kunnat kanaliseras till underhåll av dessa miljöer. Men, herr statsråd, vi är skyldiga kommande generationer de offer som det innebär att via statsbudgeten klara av detta underhåll!

Beträffande stadsmiljöerna vill jag också hänvisa till herr statsrådets eget liv- och husorgan Aftonbladet, som på kultursidan i sitt fredagsnummer hade en redogörelse för "lex Malraux", alltså den gamle kulturministerns sätt att i Paris tackla problemen när det gäller sådana hus och miljöer som bör bevaras åt framtiden. Det är en mycket läsvärd artikel, och det är ett efterföljansvärt exempel som där beskrivs hur man kan reda upp dessa frågor.

Om jag sedan går till statsrådets svar, så är det faktiskt i sig ganska vilseledande. Statsrådet säger att under budgetåret 1969/70 har ca 19 miljoner kronor kanaliserats till kulturminnesvården, men om man ser efter hur det verkligen förhåller sig med dessa pengar blir man inte särskilt uppbyggd. För vård och underhåll av kulturhistoriskt värdefulla byggnader utgår sammanlagt 348 000 kronor. Förra året var beloppet 333 000 kronor. Uppräkningen är sålunda mycket liten. Och dessa 348 000 kronor skall räcka till att avlöna vaktmä-

tare vid de kulturhistoriska byggnader som upplåts åt allmänheten, till arvoden åt vissa tekniska specialister samt faktiskt också till bidrag för att restaurera kyrkor.

Statsrådet hänvisar också till att man utöver detta lilla anslag på 348 000 kronor disponerar lotterimedel för samma ändamål. Ja, man har i varje fall fått löfte om 1 miljon i lotterimedel, men i praktiken har det aldrig blivit så mycket. En stor del av dessa pengar går åt till inköp av fasta fornlämningar och kan — väl att märka — inte tilldelas någon enskild person för upprustning av något minnesmärke.

Jag skall härefter ta upp AMS-medlen, som är den största posten i detta sammanhang. Inrikesministern, som också är närvarande, kan kanske också verifiera det förhållandet att man inom arbetsmarknadsverket inte ser som sin uppgift att utföra kulturvårdande arbete utan att man där vill bedriva arbetsmarknadspolitik. Dessa medel sätts därför in där de behövs från arbetsmarknadssynpunkt, icke så mycket med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Men hur går det då med kulturminnesvården inom andra områden? Jag vill i detta sammanhang återigen peka på min egen hemtrakt och t. ex. på Skåne — över huvud taget på sådana områden som är sysselsättningsmässigt överhettade eller som åtminstone inte kräver arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Hur får man pengar inom sådana områden? Det är där som de stora bristerna finns.

Jag har med det anförda försökt klarlägga att uppgiften att 19 miljoner kronor disponeras för detta ändamål är en smula vilseledande. Jag har inte betvivlat att summan i och för sig är riktigt framräknad, men omnämmandet av den ger lätt den okritiske den uppfattningen att stora medel utgår för detta ändamål. I själva verket anslås det inte så mycket pengar för direkt kulturvårdande åtgärder till förmån för sådana byggnader som jag nu talar om.

Statsrådet nämnde vidare de utred-

Ang. arbetsmarknadsutbildningen

ningar som pågår. Det är ett känt förhållande för oss som arbetat några år i detta hus att utredningar brukar användas som förevändning för att man inte kan göra något så länge de pågår. Jag är inte så säker på att det gäller i detta fall, herr statsråd.

Ser vi på de två utredningar som arbetar så finner vi att saneringsutredningen enligt sina direktiv inte behöver ta hänsyn till kulturhistoriska motiv utan har att försöka få särskild expertis för bedömning av vissa frågor och därför inte kommer att syssla med de problem jag avser. Den andra utredningen, MUS 65, har i huvudsak i uppdrag att skapa en organisation för den statliga kulturminnesvården.

Detta är bra i och för sig men berör ingalunda kärnpunkten i det jag menar. Det kan hända att min interpellation är illa utformad och inte analyserar problemet tillräckligt klart och att detta är orsaken till att jag inte fått ett tillfredsställande svar. Jag vidhåller fortfarande att den enda möjligheten att för kommande generationer rädda de byggnader som den enskilde inte längre orkar med att underhålla eller vårda på önskvärd sätt är att göra upp en förteckning över ett urval sådana byggnader och göra ingripanden med hjälp av medel från statsbudgeten. Jag ser ingen annan råd.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Man skall nog inte ta så lätt på utredningarna som herr Hübnette gör. Frågan har dock aktualiserats i denna kammare för inte så länge sedan. Då förelåg ett enhälligt utlåtande, som godtogs av riksdagen, och det vore naturligtvis orimligt av mig att i dag försöka ge mera preciserade besked.

MUS 65 har mycket vida direktiv att arbeta med. Utredningen har år 1967 fått som tilläggsuppdrag att utreda hela kulturminnesvården. Dessutom har sa-

neringsutredningen möjlighet att gripa sig an med tätorternas problem.

De frågor herr Hübnette tagit upp ligger alltså i goda händer.

Herr HÜBINETTE (m):

Herr talman! Det vill jag inte bestrida, men jag hade varit mer tacksam och kunnat känna mig något mer tillfredsställd med svaret, om herr statsrådet på någon punkt sagt att detta är en angelägen uppgift som skall hållas under observans och om han uttryckt förståelse för de synpunkter som jag och många med mig har och för bevarandet av våra kulturminnesmärken.

Herr statsrådet CARLSSON:

Herr talman! Just därför att det är en angelägen uppgift har vi tillsatt två utredningar i ämnet.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. arbetsmarknadsutbildningen

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet HOLMQVIST, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Kajisers* (m) interpellation angående arbetsmarknadsutbildningen, och nu **anförde:**

Herr talman! Herr Kaijser har frågat mig om jag vill lämna en redovisning av vilka möjligheter som funnits att på kortare och längre sikt placera dem som erhållit arbetsmarknadsutbildning och i vilken utsträckning det har förekommit att en elev erhåller utbildning i två eller flera yrkesområden efter varandra utan att kunna placeras i arbete.

Av numera tillgänglig statistik kan man utläsa att antalet påbörjade utbildningar under en tidsperiod är större än det antal enskilda personer som inträder i arbetsmarknadsutbildning under

samma period. Under budgetåret 1969/70 var antalet påbörjade utbildningar ca 75 000 medan antalet individer som påbörjade utbildning var ca 68 000. I ett antal fall påbörjade således samma person mer än en kurs under ett och samma budgetår.

Detta skulle som interpellanten påpekar kunna tyda på svårigheter för en grupp elever att få arbete efter avslutad utbildning. Nu fattas emellertid i vissa fall beslut i utbildningsärenden stegvis så att varje etapp i utbildningen beslutas för sig. Vid en statistisk redovisning kommer dessa etapper att framstå som skilda kurser medan det i själva verket är flera steg i en enhetlig utbildning. En sådan enhetlig utbildning kan exempelvis för en och samma person omfatta först en informations- och utredningskurs, därefter en förberedande teoretisk utbildning och slutligen egentlig yrkesutbildning, som även denna kan ske i flera steg. Enligt vad jag inhämtat från arbetsmarknadsverket är det ytterst få personer som erhållit arbetsmarknadsutbildning inom två eller flera yrkesområden efter varandra utan att kunna placeras i arbete.

Vad beträffar möjligheterna att få arbete efter avslutad arbetsmarknadsutbildning föreligger nu redovisning för de 35 400 personer som avslutade sin utbildning under första halvåret i år. Alla som avslutat utbildningen har inte kunnat följas, men enligt lämnade anställningsuppgifter fortsatte av de personer som genomgått en yrkesinriktad utbildning 1 700 med annan utbildning, och av återstoden har 78 procent erhållit anställning högst en månad efter det utbildningen avslutats. 10 000 personer slutförde en ej yrkesinriktad utbildning. Enligt lämnade anställningsuppgifter fortsatte 4 800 av dessa annan utbildning, och av återstoden hade drygt 40 procent erhållit anställning efter högst en månad.

Av det totala antalet personer som avslutade utbildning och som lämnat uppgifter var det endast ca 1 250 per-

Ang. arbetsmarknadsutbildningen
soner som vid undersökningstillfället uppgav att de saknade anställning på grund av brist på arbete.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Jag ber att till inrikesministern få framföra mitt tack för det svar som jag har fått på interpellationen.

Svaret lämnar ju en del uppgifter — bl. a. den uppgiften att det är så pass många som fortsätter i en stegvis fortgående utbildning på olika yrkesområden. Ändå måste jag säga att jag inte är alldeles tillfredsställd med svaret. Det kanske beror på att interpellationen inte tillräckligt klargjort vad jag syftade till. När jag skrev att jag även önskade veta hur man på sikt hade lyckats placera vederbörande tänkte jag på i hur stor omfattning de var kvar i det yrke för vilket de fått utbildning. Det är en fråga som jag varit inne på vid olika tillfällen, när vi behandlat arbetsmarknadsverkets stat.

År 1967 skrev utskottet att det i samråd med statskontoret inom arbetsmarknadsstyrelsen pågår uppläggning av ett program för fortlöpande uppföljning av omskolningsverksamheten. Programmet syftar till att följa resultaten av omskolningen i varje särskilt fall viss tid efter utbildningens slut. Undersökningarna planeras på sådant sätt att de kan byggas ut med långtidsuppföljning.

År 1968 — det är den närmaste uppgift i varje fall jag har fått — lämnades en redogörelse över hur det hade blivit med yrkesverksamheten för dem som 1963 fått yrkesutbildning. När man 1966 efterfrågade hur det blivit med denna efterutbildning — det är många siffror som ingår i redogörelsen — fann man att enligt den sammanfattning som gjorts från december 1966, dvs. ungefär tre år senare, omkring en tredjedel av såväl män som kvinnor sysslade i förvärvsarbeten i yrken inom samma yr-

Ang. arbetsmarknadsutbildningen

kesfamilj som den genomgångna kursen tillhörde. Det finns alltså bland dem säkerligen ganska många som fått arbetsmarknadsutbildning inom ett nytt område.

Arbetsmarknadsverket säger att det är ytterst få som erhållit arbetsmarknadsutbildning inom två eller fler yrkesområden utan att kunna placeras i arbete. Det är möjligt att det är så, om man går ut ifrån att varje placering — även om den är kortvarig — skall räknas såsom arbete. Det ger emellertid inte något svar på frågan om hur många det är som efter kortvarig arbetsperiod inom ett yrke får ny utbildning. Det var egentligen den frågan som jag hade tänkt att jag skulle kunna få svar på. Jag skall dock gärna erkänna att min fråga var oklart formulerad i det avseendet.

Arbetsmarknadsverket får ju ofta kritik för sin verksamhet. Det får kritik från en del av dem som får arbetsmarknadsutbildning och som inte kan få något arbete sedan, det framgår av statsrådets svar även om det inte förefaller att vara så många. Svaret innehåller ändå vissa reservationer ty det står: "Av det totala antalet personer som avslutade utbildning och som lämnat uppgift — — —." Det är ju svårt att veta om alla har lämnat uppgift.

Arbetsmarknadsverket får också kritik från annat håll därför att man menar att en del av denna arbetsmarknadsutbildning är illa planerad. Verket tar inte från början reda på om det finns arbete för dem som får genomgå sådan utbildning. Det verkar som om det vore väsentligare att ge utbildning i stor utsträckning. Man tycks tänka mindre på om den leder till arbete. Det är alltså viktigare att vara produktiv i utbildningen än effektiv i verksamheten därefter.

Ytterligare kritik brukar också riktas mot arbetsmarknadsverket för att man inte tar reda på om vederbörande verkligen är intresserad av att ta det arbete som utbildningen är avsedd för. I ivern

att aktivisera alla möjliga medelålders hemmafruar till att ta ett förvärvsarbete försöker man att ge dem en yrkesutbildning som naturligtvis kan vara till nytta men som det inte är säkert att de kommer att utnyttja. Jag kan här anföra ett exempel. För respiratorvakter anordnades en kurs som många genomgick. Men när man sedan skulle försöka att få dem som genomgått kursen att åta sig arbetet, önskade mycket få göra det. Kursen som var anordnad under lämplig tid och som gav en hygglig ersättning var trevlig att gå på, men arbetet självt, som inte alla gånger är så intressant och roligt och som skall utövas vid alla tider på dygnet, var kanske inte fullt lika trevligt.

Arbetsmarknadsverket har många olika uppgifter — en del av social natur som naturligtvis kommer att medföra kostnader som vi inte kan komma ifrån. Andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör bedömas ur samhällsekonomisk synpunkt och vara samhällsekonomiskt motiverade. Ur den synpunkten är det angeläget att man verkligen försöker följa upp dem för att se om den utbildning som har lämnats får ett bestående värde.

Man kan ibland fråga sig vad det beror på att bara en tredjedel är kvar efter tre år inom den yrkesfamilj det gäller. Naturligtvis kan det vara besvärligt att få ett lämpligt arbete. Yrkesrådgivning är säkerligen en mycket svår sak. Dessutom kan givetvis den omstrukturering av näringslivet som hela tiden pågår medföra att den arbetsuppgift för vilken en person blivit omskolad försvinner och han därför återigen blir ställd utanför och måste få en ny utbildning.

Ibland har man ändå det intrycket — i varje fall är uppgifterna därom så pass många att man väl inte helt kan bortse ifrån dem — att de yrkesrådgivande uppträder med en viss översåtlig överhöghet gentemot de arbetssökande och tvingar in dessa på uppgifter som de kanske inte riktigt passar för. Det

kan ju bidra till att resultatet inte helt blir det som man skulle önska.

Herr talman! Det har varit av intresse för mig att ställa denna fråga till inrikesministern innan jag slutar min verksamhet inom ett område som har hört till mina uppgifter under de senaste åren. Jag ber än en gång att få tacka inrikesministern för svaret.

Herr statsrådet **HOLMQVIST:**

Herr talman! Detta kanske är det sista tillfälle som herr Kaijser och jag har att diskutera med varandra. Jag har alltid tyckt att det har varit stimulerande att utbyta tankar med herr Kaijser — det har vi gjort på flera skilda områden.

Om jag får knyta an till den viktiga fråga som herr Kaijser nu har tagit upp vill jag emellertid understryka att vi naturligtvis redan från början får utgå från att den utbildning man har inte garanterar att man får ett arbete inom det yrke som man har tänkt sig. Frågan om huruvida de som har genomgått en yrkesinriktad utbildning i arbetsmarknadsstyrelsens regi sedan verkligen kommer att arbeta inom just det område som de har tänkt sig kan jag tyvärr inte ge besked om. För ett par år sedan anslog vi medel för att möjliggöra forskning kring arbetsmarknadsfrågor av olika slag. I vad mån man har lyckats att verkligen ge en utbildning som svarar mot de faktiska möjligheterna till en arbetsinsats framöver är en sak som man nu försöker klarlägga inom forskningen.

Egentligen skulle man vilja utvidga herr Kaijsers fråga till att gälla hela vårt utbildningssystem. Vågar man säga att den utbildning som ges via arbetsmarknadsstyrelsen skulle slå slint i högre grad än den utbildning som ges i det reguljära skolsystemet, via högskolor osv. Jag är inte alldeles övertygad om att man vid en jämförelse skulle komma till det resultatet.

Eftersom en del inte har lämnat någ-

Ang. arbetsmarknadsutbildningen

ra uppgifter och man sålunda inte helt har kunnat följa upp undersökningen kan man naturligtvis känna sig litet osäker i fråga om de siffror som jag har angivit. Men jag tycker att talen i stort ger ett intryck av att man har lyckats tämligen väl med att bereda arbetsuppgifter åt dem som utbildats. Frågan uppkommer då om de hade kunnat få dessa jobb utan utbildningen, och det kan väl i något fall antas att så skulle ha varit fallet.

I frågan huruvida de som genomgått utbildning verkligen är beredda att ta en anställning hade herr Kaijser tydligen nedslående erfarenheter. Jag hoppas att vad han talade om förekommer i rätt begränsad utsträckning. Nu görs försök att genom anlagsundersökningar få utränt i förväg om vederbörande har förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen och således ha glädje av den. Jag medger gärna att det naturligtvis är en svår uppgift. Ganska många människor har fått avslag hos arbetsmarknadsverket när de gjort framställningar om viss utbildning. De som överklagat har ibland till och med begärt att få träffa det ansvariga statsrådet för att diskutera igenom saken. Jag vågar inte säga att arbetsmarknadsverkets personal i alla situationer kunnat göra den rätta bedömningen — naturligtvis kan det förekomma fel — men å andra sidan vill jag också säga att många av dem som önskar utbildning egentligen inte har realistiska föreställningar om vilka möjligheter som kan påräknas. Och det är rätt naturligt. De har inte insikter i det yrkesområde dit de vill söka sig. De ser inte hur hård konkurrensen är, men de har kanske en verklig åstundan att syssla med ett visst arbete. De kan inte rätt bedöma sin situation. Därför är det uppenbart att det här är fråga om en ganska grannliga uppgift för verkets personal.

Man får därför inte utan vidare säga att arbetsmarknadsverkets tjänstemän skulle inta en högdragen eller avvisande attityd. Ibland kan det vara väldigt

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

svårt för den utbildningssökande att acceptera en bedömning, hur realistisk och riktig den än är, och då vill vederbörande kanske söka felet hos någon annan än sig själv.

Herr KAIJSER (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för de ytterligare synpunkter på denna fråga som han gav i sitt senaste inlägg.

Det gäller här en fråga som har diskuterats rätt mycket man och man emellan ute i landet. Jag har hört en kurator säga att omskolningen har blivit någonting av vår tids socialhjälp. Kan man inte göra någonting annat, går man på en omskolningskurs. Efter kursen är det kanske inte så noga med att man får något arbete.

I motiveringen till min interpellation hade jag skrivit någonting om att man möjligen kunde ta bort den kritik som i detta avseende har riktats mot omskolningskurserna. Jag tror nämligen inte att man helt kan det. Jag tycker att statsrådets svar tyder på att han anser att kritiken är i stort sett oberättigad, vilket givetvis i och för sig är bra. Jag har emellertid också med tillfredsställelse konstaterat att statsrådet har en mycket balanserad inställning till det hela och inser arbetsmarknadsverkets svårigheter att rätt fullgöra sina uppgifter vilket kan förklara den kritik mot verket som har förekommit.

Jag vill avsluta mitt anförande med att än en gång tacka statsrådet för svaret. Jag tycker att diskussionen har varit givande.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

Herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet **HOLMQVIST**, som förklarar sig ämna vid detta samman-

träde besvara jämväl herr *Johan Olssons* (cp) interpellation angående flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde, fick ånyo ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Johan Olsson har frågat mig om jag vill medverka till att generösare flyttningsbestämmelser åstadkoms för arbetskraft ute i landet som önskar ta anställning i stödområdet samt till att ökad upplysningsverksamhet bedrivs i detta ärende.

Sedan den 1 juli 1965 gäller att flyttningsbidrag i form av respennning och bortavistelsebidrag kan utgå till den som har kvalificerad yrkesutbildning och som har fått stadigvarande anställning i yrket vid nyetablerat eller utvidgat industriföretag i ort inom stödområdet. Sådant regionalpolitiskt betingat flyttningsbidrag utgår i motsats till vad som annars är fallet oberoende av om sökanden är arbetslös eller riskerar bli arbetslös och oberoende av varifrån han flyttar. I samband med beslutet under vårriksdagen om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten redovisade jag att bidrag av detta slag dittills hade beviljats i ca 100 fall.

För att förstärka flyttningsstödet i samband med den vidgade regionalpolitiska stödverksamheten beslöt riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t att även starthjälp skall kunna utgå i dessa fall av regionalpolitiskt motiverad flyttning samt att flyttningsbidrag i de ifrågavarande formerna skall kunna utgå även om arbetstagaren inte skaffar sig arbetet på egen hand, vilket tidigare var en förutsättning.

Det är ännu för tidigt att dra några slutsatser av verkningarna av det utvidgade stödet till flyttning till stödområdet liksom av det nya regionalpolitiska stödet över huvud taget. Jag är därför inte beredd att föreslå några ändringar av de regler som gäller fr. o. m. den 1 juli i år.

På herr Olssons fråga om upplysningsverksamheten i fråga om flytt-

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

ningsbidrag vill jag hänvisa dels till att arbetsmarknadsstyrelsen fortlöpande informerar härom bl. a. i tidningen Arbetsmarknaden, dels till att inrikesdepartementet gett ut en särskild broschyr med information om det förstärkta regionalpolitiska stödet. I denna lämnas upplysningar också om flyttningsstödet.

Herr OLSSON, JOHAN, (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Holmqvist för svaret på min interpellation.

Den fråga jag har tagit upp är en detaljfråga i det stora regionalpolitiska komplexet, men jag anser ändå att det är en fråga av betydande räckvidd. Detta har jag också framhållit i min interpellation. Jag utgår ifrån att vi är ense om att vi måste försöka driva en regionalpolitik som leder till bättre balans, alltså en regionalpolitik som förstärker näringslivet och befolkningsunderlaget ute i landet och förhindrar att alltför stora stockningsproblem uppstår på vissa orter med stor befolkningskoncentration. Detta har regeringen också klart uttalat, bl. a. i den proposition om regionalpolitiken som vi behandlade under våren. Ett annat uttalande härom från regeringens sida gjordes i fjolårets statsverksproposition. Eftersom vi alltså numera är ense om den målsättningen vill jag föra resonemanget en bit vidare.

Tillgången på arbetskraft är ett av de viktigaste motiven till att företag kan förmås att flytta från stockningsområdena ut till landsorten. Det faktum att det fanns gott om arbetskraft inom jord- och skogsbruket, att det alltså fanns en betydande arbetskraftsreserv i de areella näringarna, var i början av 1960-talet ett mycket starkt lokaliseringspolitiskt argument. Företag som flyttade ut i landsorten fick också mycket snabbt ett kraftigt arbetskraftstillskott. Men nu har arbetskraften inom dessa näringar i landsorten tunnats ut.

Vi har inte längre en reserv där på samma sätt som vi hade i början av 1960-talet. Den arbetslösa arbetskraften står ju inte ute i landet och väntar på att ett företag skall komma och erbjuda arbete utan är hänvisad till att försöka få arbete där arbete står att finna, vilket i de flesta fall är i vad vi kallar stockningsområdena.

När lokaliseringspolitiken nu sätter in med ökad kraft har vi kunnat konstatera att många företag, ofta större företag, har mött betydande svårigheter på de tilltänkta lokaliseringsorterna därför att man där inte har kunnat få arbetskraft tillräckligt för att börja sin produktion inom rimlig tid. På dessa orter finns fortfarande en betydande dold arbetskraft, och arbetslöshetssiffrorna är också rätt höga. Ett företag som kanske börjar med 50 man i startögonblicket och som om några år räknar med att behöva 100 man eller fler har ändå inte möjlighet att tillräckligt snabbt för att det skall bli lönsamt få erforderlig kärna av yrkeskunnig arbetskraft. Det finns konkreta exempel härpå från Ljusdalsområdet, som har detta problem att brottas med i betydande grad.

Skulle det inte vara möjligt att särskilt stimulera den arbetskraft som flyttat ut från en lokaliseringsort att flytta tillbaka när ett företag kommer och vill starta? Vi vet att det finns ett betydande intresse hos folk att flytta åter, om en fast anställning kan erbjudas. Har man varit borta ett eller ett par år, kanske längre tid, uppstår en rad problem och kostnader i samband med en återflyttning. Samhället borde i sådana här speciella fall kunna träda in och stimulera en återflyttning, om ett lokaliseringsföretag står och väntar på arbetskraft men inte genast kan erhålla erforderlig sådan.

Vi har många gånger från vårt håll — som inrikesministern känner till — kritiserat den ensidiga flyttningspolitiken. Det har inte skett från den utgångspunkten att vi har velat undan-

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

dra den enskilde möjligheten att få arbete när han blivit arbetslös eller möjligheten till valfrihet om han velat ha ett annat arbete än det som kunnat erbjudas honom på hemorten. Den ensidiga satsningen när det gäller den rörlighetsfrämjande politiken bidrar i hög grad till att försvåra den målsättning som vi har haft i fråga om lokaliseringpolitiken, en målsättning som vi ändå är överens om.

Under de sista fem åren har flyttningsbidrag utgått till 21 000 personer som har flyttat från stödområdet till AB-länet. Det innebär att vi i betydande utsträckning har understött företag i stockningsområdena under dessa år. Samtidigt som vi medger att detta är ett problem har vi med statens hjälp sänt arbetskraft från Norrland till Stockholmsområdet. Ungefär hälften av dem som har fått statlig hjälp har gått just till AB-länet. Endast ungefär 100 människor har flyttat i motsatt riktning, således från stockningsområdena till stödområdet.

För dem som sysslar med lokaliseringspolitik är det svårt att förstå en sådan här utveckling. Man tycker att det borde vidtagas åtgärder för att få en ändring till stånd. Det är anmärkningsvärt att man inte från samhällets sida har angripit detta missförhållande som har pågått under så många år, samtidigt som man ändå har haft den målsättningen att skapa en regionalpolitisk balans.

I svaret sägs det att nya bestämmelser gäller från den 1 juli i år, och det är riktigt. Flyttningsstödet till kvalificerad arbetskraft har ökat. Numera kan starthjälp utgå, vilket tidigare inte var möjligt, och även andra förbättringar har åstadkommit. Vi hälsar självfallet detta med tillfredsställelse, men vi anser att åtgärderna är otillräckliga och att problemet bör angripas med hänsyn till den situation vi just nu möter när företag skall lokaliseras.

Ett exempel från Jämtland är i hög grad omtalat. Man annonserade efter

dem som ville ha arbete i Jämtland och fick 1 300 svar eller mer. Hälften kom från jämtlänningar som ville flytta hem, och den andra hälften kom från andra människor som ville vistas i en sådan miljö som Jämtland erbjuder. Det var alltså ett försök att utforska intresset. Jag skulle tro att man skulle få ett liknande svar även i andra län.

Om man fortfarande håller fast vid målsättningen borde man underrätta arbetsförmedlingarna om situationen och ge dem möjlighet att samla upp arbetsökande för att ha en reserv den dag ett företag vill lokalisera någon verksamhet till trakten, så att man snabbt kan ange hur många arbetssökande som finns.

Jag skulle vilja anföra ett exempel, som kanske har nämnts någon gång tidigare. L. M. Ericsson sökte för bra många år sedan en ort i Hälsingland där man kunde bygga ut sin produktion av elektrisk materiel — man hade redan en rätt stor produktion i Söderhamn. Man siktade på några kommuner, däribland Delsbo. Kommunalmännen i Delsbo gick ut i en direkt dörrknackaktion, och för alla som ville ha arbete i en påtänkt fabrik antecknades alla data. Man fick fram 400 personer som var beredda att ta anställning, och enligt vad företagsledningen sedan sade var den undersökningen anledningen till att anläggningen uppfördes just i Delsbo, alltså en typisk jordbrukskommun, där den sedan har utvecklats så att den för närvarande har mellan 200 och 300 anställda. Där hade företaget någonting konkret att rätta sig efter den dag beslut skulle fattas. Någonting sådant borde med arbetsförmedlingarnas hjälp åstadkommas i de regioner där det bedöms vara angeläget att lokalisera nya verksamheter.

Sedan skulle jag också önska att den information som nämnts i svaret kunde göras utförligare — den måste nu sägas vara ringa. Jag har sett den broschyr som omnämns i svaret men har den inte med här. Den riktar sig endast

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

till företagen, och där nämns i några rader att man kan få bidrag för återflyttning av kvalificerad arbetskraft. Skulle man inte kunna rikta en sådan propaganda direkt till arbetskraften? Skulle det vara otänkbart, om vi fortfarande har samma målsättning, att skicka ut en broschyr till alla de 70 000 — 80 000 människor som fått starthjälp under senare år och tala om vad vi nu kan erbjuda?

En viktig fråga är hur begreppet kvalificerad arbetskraft skall bedömas. Vi har haft den uppfattningen att man med kvalificerad arbetskraft menar sådana som kan åta sig nyckeluppgifter, t. ex. att bli förmän i ett nystartat företag, men inte vanlig yrkesutbildad arbetskraft som exempelvis svetsare. Kunde man ändra den inställningen — och kanske är man beredd att göra det — så att yrkesutbildad arbetskraft i allmänhet kan få flyttningsstöd, skulle det vara en avsevärd hjälp.

Jag tycker också att man borde kunna tillämpa samma kriterier för hjälp till flyttning av arbetskraft i båda riktningarna — kravet att vederbörande skall vara arbetslös borde enligt min mening tas bort, om det gäller ett lokaliseringsföretag. På så sätt skulle man kunna få ökad effekt av strävandena att åstadkomma en återflyttning från stockningsområdena. Det är nu omöjligt för arbetskraften att få det vanliga stödet vid flyttning från Stockholm, eftersom det inte är brist på arbete där. Kunde man ändra bestämmelserna så, att den faktorn inte vore avgörande, skulle man kanske kunna få effekt av verksamheten.

Jag vore tacksam för några ytterligare synpunkter på denna, såsom jag tycker, ytterligt viktiga fråga.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Jag har kanske inte riktigt samma syn på dessa problem som herr Johan Olsson har. Jag vill att vi skall komma till rätta med de verk-

ligt stora och besvärliga uppgifterna.

För mig framstår läget inte så som herr Olsson beskriver det. Vi har under rätt lång tid arbetat med dessa saker. Hela det regionalpolitiska stödet har ju kommit till för att skapa fler arbetstillfällen i synnerhet inom skogslänen, så att människorna kan stanna kvar där. Vi ville således bjuda alternativ till flyttningsströmmen som herr Johan Olsson beskrev.

Vi arbetar alltså på båda dessa områden. Genom den informationsverksamhet som bedrivs i synnerhet av de norrländska länen visar man upp för företagen att det i skogslänen finns arbetskraft och att det finns en bra miljö för företagen. Man anför att det är styrkan med en etablering i Norrland. Kommer ni dit, hävdas det, möter ni en bra miljö och arbetsvilliga människor. För mig är detta något positivt.

Herr Olsson pekar på det som fortfarande i och för sig är ett undantag, nämligen att vi just när det gäller de nyetablerade företagen i Norrland eller företag som utvecklas upplyser om att de har möjligheter att få bidrag från samhällets sida för att kunna anlita specialister och yrkesutbildat folk från södra eller mellersta Sverige — eller från annat håll — för att verksamheten skall kunna komma i gång på ett riktigt sätt. Det är sörjt för detta.

För mig kommer emellertid regionalpolitiken att ha sin tyngdpunkt i en strävan att försöka bereda arbete för de människor som i dag finns inom de norra regionerna och som har alltför små möjligheter att försörja sig själva och sin familj. Det blir för mig det centrala. Den fråga som herr Johan Olsson anser mycket viktig är därför enligt min mening inte av så stor betydelse. Stöd kan ges som en komplettering för att få industrialiseringsprocessen i skogslänen i gång på ett riktigt sätt. Man går in då företagen inte lokalt kan rekrytera den yrkesutbildade arbetskraft som kan behövas för vissa funktioner. Jag vill gärna stryka under detta

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

i sammanhanget, därför att jag är angelägen om att — var tillfälle än bjuds — framhålla det som är positivt för de norra delarna av vårt land. Jag har besökt många industrier, och för mig är det slående att det finns så många unga och välutbildade människor i Norrland. När man där går runt på ett industriföretag, träffar man många som har fått en ordentlig yrkesutbildning innan de har gått till industrin. Det finns således mycket positivt att redovisa, och jag vidhåller att åtgärderna i första hand skall inriktas på vad jag ser som det väsentliga — att skapa sysselsättning åt människor vilka i dag saknar de arbetstillfällen som de med rätta kan begära av samhället.

Som framgick av mitt svar har vi gjort det undantaget att industrier i Norrland kan påräkna ett särskilt stöd från arbetsmarknadsverket för att få sina väsentliga problem lösta.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Jag räknade faktiskt med att inrikesministern skulle vara något mera positiv i sin replik än han var. Han var ju angelägen att här förklara att det väsentligaste var att skaffa arbete. I andra hand kommer alltså att man skall få regionalpolitisk balans, om jag uppfattade honom rätt. Jag vill inte bestrida att det är en väsentlig uppgift att skaffa arbete åt dem som blir arbetslösa. Men då måste man enligt min mening tillgripa sådana åtgärder att man också skapar balans regionalpolitiskt sett och därmed för arbete till de olika regionerna. För att detta skall bli möjligt måste man ha ett livskraftigt näringsliv med företag som verkligen vill satsa på de olika orterna.

Det problem som jag har tagit upp till diskussion är rätt betydande just när man har ett större företag som verkligen vill ta vara på de positiva effekter som statsrådet beskriver och som alldeles säkert finns — det vill jag understryka. Det blir då för stora start-

svårigheter, för stora tröskelproblem, och därför borde de frågor jag nämnt få en generösare bedömning.

Jag anser att bestämmelserna nu inte är riktigt lämpade för en aktiv lokaliseringpolitik. Jag tror att man borde ha samma bestämmelser för flyttning i båda riktningarna. Man skulle alltså medge att människor i t.ex. Stockholmsregionen, om de bjuds tillfälle till arbete i de regioner som vi vill stödja, skulle kunna få samma bidrag som de fått en gång när de for ned från stödområdet. Den möjligheten finns inte för närvarande. Tolkningen av uttrycket "kvalificerad yrkesutbildad arbetskraft" anser jag för min del bör tas under omprövning, så att man kan tillämpa bestämmelsen på det sättet att den får anses gälla arbetskraft som har en yrkesutbildning, alltså människor som direkt kan gå in som arbetskraft, inte bara som arbetsledare och förmän, för att bilda den kärna som företaget behöver i början. Därigenom skapas möjligheter för att sysselsätta den arbetskraft som finns i den region man lokaliserar till, alltså den dolda arbetskraften, kvinnorna, arbetslösa osv.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Jag har redogjort för de möjligheter som finns. Jag tror inte vi skall underskatta människornas egen förmåga att kunna bedöma sin situation. Jag är övertygad om att det inte föreligger svårigheter att bli informerad om denna möjlighet för t.ex. en yrkesarbetare som flyttat till Stockholm. Om han vill tillbaka, så kan han ju passa på tillfället när han ser, att en industri etableras på hemorten. Då kan han anmäla sig och utnyttja de möjligheter som finns att få hjälp att flytta tillbaka. Jag har mycket svårt för att tro annat än att människor resonerar på det sättet och ser till att de själva skaffar sig erforderlig information.

Om vi drar de yttersta konsekvenserna av vad herr Olsson menar, skulle det

Ang. flyttningsbidrag till arbetskraft som söker anställning i stödområde

betyda att vi skulle tillämpa en politik som inte bara innebar att vi flyttade människorna till maskinerna eller maskinerna till människorna, utan det skulle innebära att vi skulle flytta både maskinerna och människorna. Jag vill inte vara med om att göra en sådan metod till en central punkt i detta sammanhang. Jag tror att vi skall inrikta oss på att försöka bevara de stödpunkter vi vill ha. Vi skall se till att samhällena har tillräckligt försörjningsunderlag. Men låt oss inte gå ut och inbilla någon att det i det här landet finns ekonomiska eller befolkningsmässiga förutsättningar för rekonstruktion av ett samhälle som en gång varit. Det skulle vara att gå alldeles för långt, och framför allt skulle vi då snedvrیدا hela perspektivet.

Jag vill inte heller tänka bara på dem som vill resa tillbaka, ty jag har omsorg om människorna som finns i Norrland. Även de äldre, de handikappade m. fl. skall ha samma chans som på andra håll. Därför får vi sannerligen inte göra det alltför lätt för folk att lämna ett arbete på en annan ort för att erbjuda dem arbete i den gamla hemorten. Det skulle kanske drabba människor som gått år efter år utan att kunna få en stadig och trygg sysselsättning. För mig är det viktigast att ordna arbete för dessa människor.

Herr **OLSSON, JOHAN**, (cp):

Herr talman! Det var väl ändå en stor överdrift att tolka mina inlägg som en önskan att återgå till den gamla tiden och försöka flytta både maskiner och arbetskraft till landsorten.

Vi har varit överens om målsättningen, en regional balans, som innebär en viss förstärkning av näringslivet på landsorten; samtidigt försöker vi lösa de problem som den hårda koncentrationen lett till. Härpå har vi ju också statsrådets ord. Jag skall be att få citera några meningar i proposition nr 75, som framlades i våras: "Det är en-

ligt min mening en viktig uppgift att styra utvecklingen i sådana banor att en bättre regional balans främjas och att en jämnare fördelning av det stigande välståndet nås i olika delar av landet. En balanserad fördelning av befolkning och näringsliv är motiverad också av miljöpolitiska hänsyn. Den ökade insikten om miljöns betydelse har tillfört välståndsbegreppet ytterligare en viktig dimension."

Länsplanering 67 accepterades i stort sett av regeringen, även om länens ambitioner dämpades något.

För Ljusdalsområdets del hade vi en målsättning på ungefär 2 000 arbetstillfällen för att det området skall kunna ge vad man menar med en lämplig industriell miljö och en sund, balanserad utveckling. Man måste ha detta antal arbetstillfällen för att klara den uppgiften.

2 000 arbetstillfällen i Ljusdalsregionen är ganska mycket, och de arbetarna finns ju inte förrän på sikt så att säga. Många av dessa finns i form av arbetslös kvinnlig arbetskraft och annan dold arbetskraft. Men vi måste ha tillbaka en del av dem som flyttat ut för att vi skall kunna få denna balans. Skall vi få balans även i stockningsområdena, måste vi ju ändå erkänna att en del av dem som finns där måste flytta tillbaka för att förstärka näringslivet ute i regionerna. Man behöver inte använda överdrifter här, men för att vi skall lyckas med denna målsättning måste vi se till att vi också stimulerar den arbetskraft som kan flytta tillbaka att verkligen göra det.

Det finns en hel rad åtgärder här som man kan vidta, inte minst överläggningar med arbetsförmedlingarna — de har säkert synpunkter på detta. Men en ytterligare information i skrift — t. ex. i tidskrifter — direkt riktad till arbetskraften är någonting som statsrådet bör fundera på efter hand. Studera gärna hur svårt det är att få företag att lokalisera sig på grund av de stora tröskelproblem av olika slag som föreligger!

Ang. försäljningen av bussar från Sverige till Nigeria

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. försäljningen av bussar från Sverige till Nigeria

Ordet gavs därpå till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **NORLING**, som meddelat, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Hanssons* (s) interpellation angående försäljningen av bussar från Sverige till Nigeria, och nu anförde:

Herr talman! Herr Hansson har frågat mig om jag kan bekräfta att ingen svensk statlig myndighet varit inblandad eller underlåtit att göra erforderliga ingripanden i den beklagliga affären med de s. k. Nigeriabussarna.

Jag vill redan från början uttala, att — enligt vad jag inhämtat — ingen svensk myndighet eller något svenskt statligt företag handlat på sådant sätt att myndigheten eller företaget kan sägas ens indirekt ha påverkat utgången av den transaktion herr Hansson interPELLERAT om.

Interpellationen ger mig emellertid anledning att lämna en redogörelse för hur denna affär har förlöpt hittills.

Upprinnelsen är att söka i högertrafikreformen, då en stor mängd bussar som inte bedömdes anpassningsbara för högertrafiken togs ur trafik. Statens högertrafikkommission hade att ombesörja denna trafikomläggning, i vilket uppdrag bl. a. också ingick att nyttiggöra äldre inlösta bussar på lämpligt sätt eller i förekommande fall låta skrota dem. Kommissionen uppdrog åt försvarets fabriksverk att avyttra de vänsterbussar som inte borde byggas om till högertrafik och som inte redan sålts eller kommit till användning på annat sätt. I detta restlager ingick bl. a. 134 Scania-Metropolbussar som tillverkats år 1953 och som alltså vid övergången till högertrafik var 14 år gamla.

Vid en genomgång av den resterande

vänsterbusssparken konstaterades, att Metropolbussarna inte var lämpade att sättas i trafik, varför fabriksverket fick i uppdrag att sälja dem som skrot. Efter anbudsförfarande såldes dessa 134 bussar den 15 januari 1969 till ett enskilt företag. I en samma dag daterad skrivelse från verket till företaget bekräftades att bussarna sålts i befintligt skick för nedmontering.

Försvarets fabriksverk förhörde sig sedermera hos statens trafiksäkerhetsverk, som övertagit högertrafikkommissionens kvarvarande arbetsuppgifter, om några invändningar förelåg mot att det företag, som köpt bussarna, i sin tur avyttrade dem till en mekanisk verkstad för nedmontering och användning av vissa delar för att bygga redskap m. m. Trafiksäkerhetsverket fann inte anledning att motsätta sig denna transaktion.

Sedermera hade — enligt vad jag erfarit — verkstadsföretaget avyttrat en del av eller alla bussarna till ett tredje företag. På detta stadium hade naturligtvis varken trafiksäkerhetsverket eller fabriksverket någonting mer med transaktionen att skaffa.

Under slutet av sommaren 1970 inställdes emellertid en kontingent om 100 av ifrågavarande Metropolbussar på AB Svensk bilprovning station i Oskarshamn för s. k. trafiksäkerhetskontroll. Denna kontroll är en frivillig besiktning, som bolaget tillhandahåller vid sidan av de obligatoriska förrätningarna. Den överensstämmer dock i fråga om det tekniska utförandet med den obligatoriska kontrollbesiktningen och innebär således en granskning av fordonen från trafiksäkerhetssynpunkt. De båda besiktningstyperna skiljer sig åt endast därigenom att en frivillig trafiksäkerhetskontroll inte kan leda till föreläggande om ny besiktning eller till körförbud. Liksom vid obligatorisk kontrollbesiktning upprättas dock protokoll som tydligt anger iakttagna bristfälligheter hos fordonet.

Beställare av besiktningen var verk-

Ang. försäljningen av bussar från Sverige till Nigeria

stadsföretaget — således köpare nr 2 — som också angavs som ägare till bussarna. Vid besiktningen konstaterades vissa bristfälligheter, såsom ledningsläckage, nedslitna bromsbelägg, defekta torkarblad m. m. Felen var i vissa fall sådana att de vid en obligatorisk besiktning skulle ha medfört föreläggande om ny besiktning, medan endast en buss hade sådana fel att det skulle ha blivit aktuellt med körförbud. Huvuddelen av anmärkningarna hade karaktären av s. k. påpekanden. Samtliga anmärkningar redovisades i besiktningssprotokollen, som i ett exemplar för varje buss överlämnades till beställaren. Verkstadsföretaget hade således möjlighet att ta del av alla anmärkningar.

Den 4 augusti i år fick en tjänsteman vid trafiksäkerhetsverket kännedom om att dessa bussar sålts till Nigeria. Påföljande dag kontaktades trafiksäkerhetsverket av Nigerias ambassad i Stockholm med hemställen om vissa upplysningar beträffande bussarnas kondition m. m. och om lämpligheten av denna affär. Verket svarade omedelbart genom en skrivelse, i vilken framhölls dels att bussarna inte varit avsedda att säljas för användning i trafik, dels att reservdelsförsörjning och riktig skötsel torde vara svårösta problem.

Nigerias ambassad hade i detta sammanhang även vänt sig till utrikesdepartementet, som tog kontakt med trafiksäkerhetsverket för klarläggande av ärendets gång och för att få tillgång till förekommen skriftväxling.

Den 29 oktober inbjöds företrädare för bl. a. trafiksäkerhetsverket och AB Svensk bilprovning till Nigerias ambassad för att lämna upplysningar till en representant för den nigerianska undersökningskommission som tillsatts i anledning av affären med Metropolbussarna.

Jag har inhämtat, att bl. a. Svensk bilprovning på särskild inbjudan sänt en representant till Lagos i Nigeria för att där avge vittnesmål inför undersökningskommissionen. Jag har vidare er-

farit, att flertalet bussar går i trafik i Lagos och att man eventuellt överväger att bygga om dem för att bättre passa de speciella förhållandena där. Vissa reservdelar lär vara svåra att uppbringa, däribland en typ av packningar som torkat sönder men som skall levereras av en busstillverkare i Sverige. Säljaren skall ha en tekniker stationerad i Lagos för att stå till tjänst med särskilda servicearbeten avseende bl. a. bussarnas dieselmotorer.

Herr HANSSON (s):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Norling för det utförliga svaret på min interpellation.

Interpellationer brukar väl oftast beröra näraliggande lokala spörsmål, och Lagos är förvisso för oss en avlägsen plats. Men avstånden på vår jord krymper och vårt land har ett intresse av att ha goda förbindelser med alla folk.

Det var med tillfredsställelse jag i somras erfor att handeln mellan Sverige och det krigshärjade Nigeria åter började komma i gång. Särskilt positivt uttryckte man sig på nigerianskt håll över att den förslitna fordonsparken kunde börja byggas upp med hjälp av ett fördelaktigt köp av svenska bussar.

Så mycket mera beklagligt var det då att så småningom få höra om transaktionens karaktär och om de bekymmer svenska produkter vållat i ett land som redan brottas med många svårigheter.

Ingen svensk lag hindrar enskilda svenska företag att göra affärer utomlands som skadar vårt anseende. Men när man i pressen läser att svenska officiella institutioner — i detta fall försvarets fabriksverk och AB Svensk bilprovning — spelat en roll i en sådan affär blir man orolig. Tvivelsutan måste en utlänning med begränsade informationsmöjligheter när det gäller svenska förhållanden ställa sig frågan, om Sverige som land varit inblandat i det hela.

Önskan att få klarhet i detta och ge

Ang. försäljningen av bussar från Sverige till Nigeria

offentlighet åt ett positivt klarläggande har dikterat min interpellation. Det är därför med tillfredsställelse jag noterar statsrådet Norlings försäkran om ärendets riktiga handläggning i berörda instanser. Det bör också vara av värde för Sveriges renommé att en representant för AB Svensk bilprovning hjälpt till att klarlägga situationen inför undersökningskommissionen i Lagos.

Skadan är skedd och de "svenska bussarna" har blivit ett negativt begrepp, men förtroendet för Sverige som land och industrination kan återställas.

Jag ber än en gång, herr talman, att få tacka för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 45 och 47—49, statsutskottets memorial nr 227, bevillningsutskottets betänkande nr 67, bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 71, 72 och 79—90, första lagut-

skottets utlåtande nr 81, tredje lagutskottets utlåtanden nr 89, 91 och 92 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 53.

På framställning av herr talmannen beslöts att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde

dels konstitutionsutskottets utlåtande nr 45 samt bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 71, 72 och 79—90 i nu nämnd ordning skulle uppföras näst efter tredje lagutskottets utlåtande nr 92,

dels ock statsutskottets memorial nr 227 skulle sättas sist.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 17.13.

In fidem

K.-G. Lindelöw

/Solveig Gemert